

પ્રેરણાની શક્તિ

શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ માટેની પ્રેરણા

નારાયણ

અનુવાદ

હસમુખ ઉપાધ્યાય

૧૯મું મેનેજમેન્ટ સપ્તાહ

અમદાવાદ મેનેજમેન્ટ એસોસિયેશન

૨૪-૦૯-૨૦૧૧

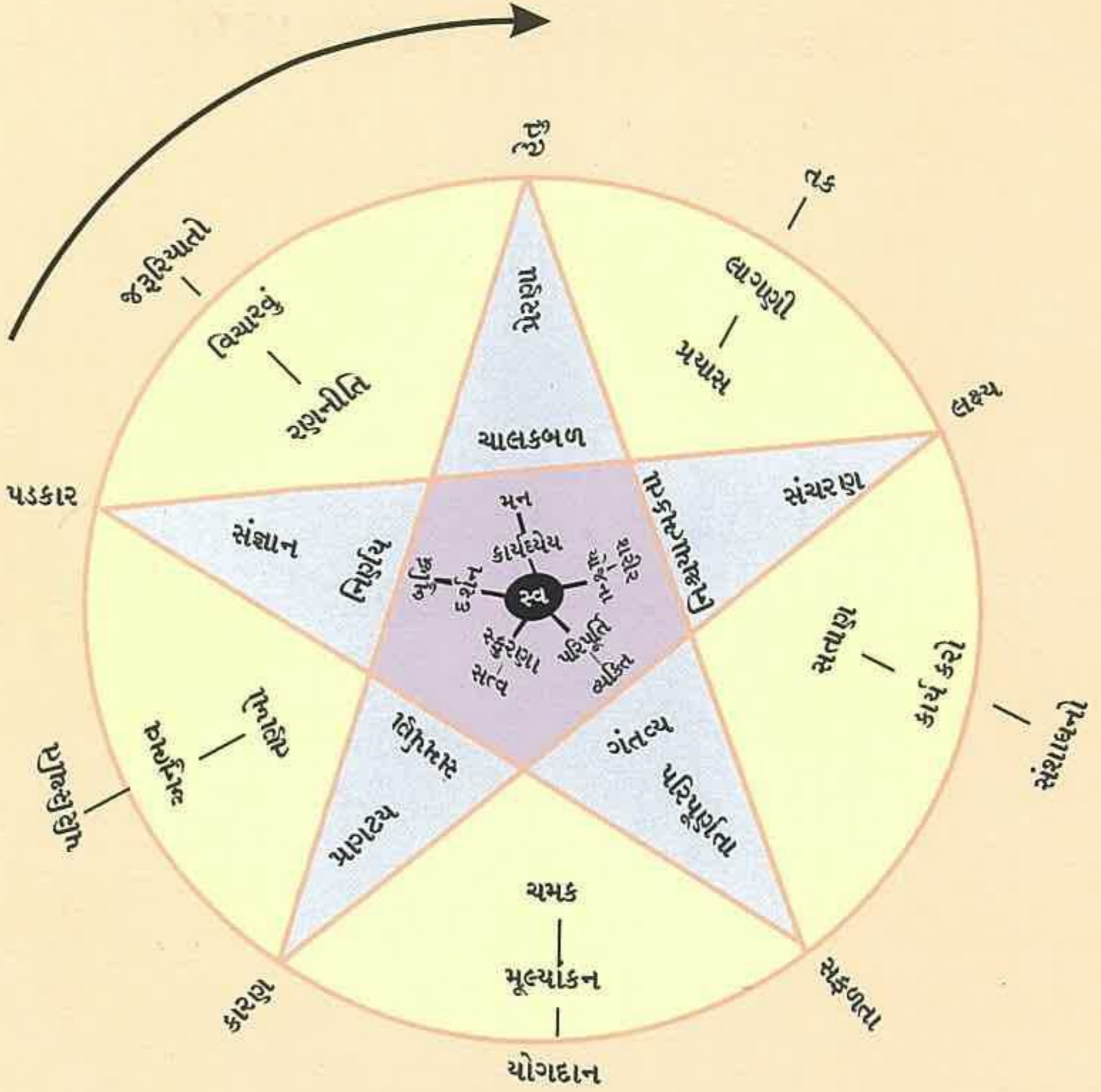
આંતરિક ઊર્જા દિન

AHMEDABAD
MANAGEMENT
ASSOCIATION

®

પ્રેરણા પ્રક્રિયા

પ્રેરણા પ્રક્રિયાનાં તત્ત્વો

કારણ	⇒	પડકાર	⇒	હેતુ	⇒	લક્ષ્ય	⇒	સકળતા
પ્રાગટ્ય	⇒	સંજ્ઞાન	⇒	પ્રેરણા	⇒	સંચરણ	⇒	પરિપૂર્ણતા
સત્વ	⇒	બુદ્ધિ	⇒	મન	⇒	શરીર	⇒	વ્યક્તિ
સ્કુરણા	⇒	દર્શન	⇒	કાર્યધ્યેય	⇒	યોજના	⇒	પરિપૂર્તિ
સમર્પણ	⇒	નિર્ણય	⇒	ચાલકબળ	⇒	નિશ્ચયાત્મકતા	⇒	ગંતવ્ય
તણખો	⇒	રણનીતિ	⇒	પ્રયાસ	⇒	સત્તાણ	⇒	યમક
અનુભવ	⇒	વિચારવું	⇒	લાગણીઓ	⇒	કાર્ય કરવું	⇒	મૂલ્યાંકન
પરિસ્થિતિ	⇒	જરૂરિયાતો	⇒	તકો	⇒	સંસાધનો	⇒	યોગદાન

પ્રેરણાની શક્તિ

શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ માટેની પ્રેરણા

નારાયણ

અનુવાદ

હસમુખ ઉપાધ્યાય

૧૯મું મેનેજમેન્ટ સપ્તાહ
અમદાવાદ મેનેજમેન્ટ એસોસિયેશન

૨૪-૦૯-૨૦૧૧
આંતરિક ઊર્જા દિન

 AHMEDABAD
MANAGEMENT
ASSOCIATION®

Power of Motivation - Inspirations for Power Personality
by G. Narayana

પ્રેરણાની શક્તિ - શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ માટેની પ્રેરણા
અનુ. હસમુખ ઉપાધ્યાય

Published by
Shilp Gravures-AMA Media Outlet
Ahmedabad Management Association
Torrent-AMA Management Centre • Core-AMA Management House
ATIRA Campus, Dr. Vikram Sarabhai Marg
Ahmedabad 380 015

Phone: 079-26308601-06 • Fax: 079-26305692
E-mail: ama@amaindia.org Website: www.amaindia.org

Printed by
N.K. Printers

આદરણીય સૌ. સુજનાભાભી તથા પૂ. ગુરુજી શ્રી જી. નારાયણને
તેમના શિવ-પાર્વતીના સખ્યસમા અક્ષત દાંપત્યના
અર્ધશતકના સુવર્ણ અવસરે
શુભેચ્છા અને વંદનસહ અર્પણ

ભાવનગર

તા. ૦૨.૧૨.૨૦૧૨

હસમુખ ઉપાધ્યાય

પ્રમુખશ્રીના અવલોકનો

વ્યક્તિગત કે વ્યાવસાયિક જીવનમાં ઉત્કૃષ્ટતાના ઊંચા માપદંડ સ્થાપીને ધ્યેય પ્રાપ્ત કરવા માટેની ઉત્કૃષ્ટ અનુરક્તિ સાથે સ્વયંને, સાથીઓને તથા અન્ય સહુને ચાલકબળ પૂરું પાડવા માટેનો મહાશક્તિમાન એવા પ્રેરણાનો વિષય હંમેશા અગ્રસ્થાને રહ્યો છે. શક્તિશાળી વ્યક્તિના હાથમાં એ એક શક્તિશાળી સાધન છે.

શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ એ એવી વ્યક્તિ છે કે તેને સોંપવામાં આવેલું કે તેણે સ્વીકારેલું કોઈ પણ ઉચિત કાર્ય શક્ય હોય કે અશક્ય લાગતું હોય તે કરવા માટે સક્ષમ થાય છે. આવી વ્યક્તિ શક્તિમાન પ્રેરક દ્વારા સોંપાયેલું ઉચ્ચ કાર્ય-ધ્યેય પાર પાડવા માટે પ્રેરિત બને છે જે પ્રબુદ્ધ લેખક ગુરુજી શ્રી જી. નારાયણના આ ઊર્જાસભર પુસ્તક 'પ્રેરણાની શક્તિ-શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ માટેની પ્રેરણા'માં હનુમાન (શક્તિશાળી પ્રેરિત) અને જાંબુવાન (શક્તિશાળી પ્રેરક)ના ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવાયું છે.

સાદો, પરિચિત અને સહુનો માનીતો પ્રેરણાનો સિદ્ધાંત ગુરુજી દ્વારા તદ્દન નવા દૃષ્ટિકોણથી, નવા સ્તર પર નવા પરિમાણ અને આદરયુક્ત પ્રેરક અંતરદૃષ્ટિ દ્વારા રજૂ કરાયો છે. જે રીતે આ વિષયને સૈદ્ધાંતિક રીતે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે, સક્રિયાત્મક સ્વરૂપે નિરુપવામાં આવ્યો છે અને પૂર્વના ઉદાહરણો (રામાણય-મહાભારત) તથા પશ્ચિમના ઉદાહરણો (માસ્લો થીઅરિ અને સર વિન્સ્ટન ચર્ચિલ) સાથે સંયોજવામાં આવ્યો છે અને આખરે કુંડલિની શક્તિ સાથે સમજાવવામાં આવ્યો છે તે આત્મશક્તિને જગાડનારો અને ભાવાતીત રીતે પ્રત્યેકને પ્રેરણાદાયી છે.

જે સદા પ્રેરત છે, હંમેશા ઉપલબ્ધ પ્રેરક અને જે સ્વયં જ પ્રેરણાનું પ્રતીક છે, માત્ર એવી જ વ્યક્તિ આ પ્રેરણાશક્તિ - શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ માટેની પ્રેરણાના વિષયને પૂર્ણ ન્યાય આપી શકે છે.

પ્રેરણાના વિષય પરત્વે ગુરુજીનો અભિગમ પૂર્ણ રીતે નક્કર, વાસ્તવિક, વ્યાવહારિક દૃષ્ટિકોણવાળો, પ્રમાણભૂત અને પ્રશિષ્ટ છે. તેમણે શારીરિક, માનસિક, બૌદ્ધિક અને ચેતનાની કક્ષાએ અને તે પણ અવરોધ, કટોકટી કે નિર્ણયાત્મક ઘડીએ અને જ્યારે આશા - ઉમ્મિદનો સંપૂર્ણપણે ધ્વંશ થઈ ગયો હોય તેવા સમયમાં પ્રેરણા કેવી રીતે કાર્ય કરે છે તે અદ્ભૂત રીતે સમજાવ્યું છે. પ્રેરિત પરિણમિત ક્રિયાઓ-કાર્યો, પ્રાગટ્ય, સંજ્ઞાન, પ્રેરણા, સંચરણ અને પરિપૂર્ણતા, દરેક તબક્કાઓને યથાયોગ્ય અને છટાદાર ઉદાહરણ દ્વારા ચિત્રાંકિત કર્યા છે. તેઓ ભારપૂર્વક સમજાવ્યા કરે છે કે પ્રેરિત વ્યક્તિ સ્ફૂર્તિવાન બને છે તથા પડકારોને આત્મવિશ્વાસપૂર્વક સ્વીકારવા તૈયાર હોય છે અને ધ્યેય-કાર્યને પુનર્ગઠિત ઊર્જા અને સત્ત્વ સાથે પરિપૂર્ણતા પ્રતિ હંકારવા માટે તત્પર હોય છે.

અમદાવાદ મેનેજમેન્ટ એસોસિયેશન, તેના પ્રકાશન-કલગીમાં આવું ઉત્તમ રત્ન ઉમરેવા માટે ગુરુજી શ્રી જી. નારાયણ પ્રતિ ઊંડા આભાર અને પરમ આદરની લાગણી અનુભવે છે.

સપ્ટેમ્બર ૨૪, ૨૦૧૧

પંકજ આર. પટેલ

પ્રમુખ

અમદાવાદ મેનેજમેન્ટ એસોસિયેશન

અનુક્રમણિકા

૧	શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ	૧
૨	પાંચ શક્તિઓ	૩
૩	ઉશ્કેરણીથી સ્ફુરણા	૪
૪	માનવીય પ્રેરણાનો માસ્લોનો સિદ્ધાંત	૮
૫	માનવીય પ્રેરણા માટેનો ભારતીય અભિગમ	૧૫
૬	પ્રેરણા પ્રક્રિયા	૨૧
૭	સર્વોત્કૃષ્ટ પ્રેરણા	૨૬
૮	ભગવદ્ગીતા : પ્રેરણાની માર્ગદર્શિકા	૪૪
૯	પ્રબળ પ્રેરણાનાં ઉદાહરણ	૬૮
૧૦	વ્યક્તિની શક્તિ	૭૮
૧૧	પ્રેરણા-શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ	૮૫
	જિંદગી માટેની દોડ-દિલ્હીનો 'ટાઈગર' પ્રેરણાનો જાદુ	૧૦૮
	સંદર્ભ અને વધુ વાચન માટે	૧૧૫
	ઋણ સ્વીકાર	૧૧૬

લેખકનો પરિચય

ગુરુજી શ્રી જી. નારાયણ : એક્સેલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડના ચેરમેન, એમેરિટ્સ અને બીજી સંખ્યાબંધ કંપનીઓમાં ચેરમેન તથા ડાયરેક્ટર એવા શ્રી જી. નારાયણ સંસ્થાઓ, કંપનીઓના ચિક્ષ એક્ઝિક્યુટિવ્સ, અધ્યાપકો, વિદ્યાર્થીઓ, મેનેજમેન્ટ સંસ્થાઓ, યુનિવર્સિટીઓ તથા સામાજિક, આધ્યાત્મિક તેમજ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓમાં માર્ગદર્શક-પથદર્શક-મેન્ટર ટ્રેઈનર, એજ્યુકેટર અને મેનેજમેન્ટ ગુરુ છે.

વ્યક્તિઓ અને લોકોના સમૂહોમાં આપસમાં શાંતિ અને સંવાદિતા જળવાય અને તેઓ પોતાના આંતરિક પ્રકાશ એ શક્તિ-સંભાવનાઓની અનુભૂતિ કરે તે માટે સતત પ્રયત્નશીલ શ્રી નારાયણે યોગદાન અને સહાયકારી મિશનરી જીવનશૈલી અપનાવી છે.

તેમણે મેનેજમેન્ટ, શિક્ષણ, નેતૃત્વ, જીવન અને આધ્યાત્મિકતા પર ૪૦૦ થી વધુ પુસ્તકો એ લેખો લખ્યા છે તેમના મોટા ભાગના પુસ્તકોનું પ્રકાશન એ.એમ.એ. દ્વારા થયું છે.

તેઓશ્રી વિવિધ સંસ્થાઓ, ઉદ્યોગો, યોગીઓ અને ઋષિઓ દ્વારા 'આર્ય વિદ્યા વિભૂષણ', 'સૌજન્ય પ્રેમાશ્રય', 'સ્વવેદાંતદક્ષ', 'વેદોદ્ધારક દિક્ષા', 'પિતામહ', 'મહાત્મા' અને 'બ્રહ્મપરાયણ' દ્વારા સન્માનિત થયા છે.

જાન્યુઆરી, ૨૦૧૩

સર્વે વડીલો અને મુરબ્બીઓને પ્રણામ અને આદર, સહુ સાથીઓને શુભેચ્છા અને મૈત્રી, યુવા અને બાળકોને હૃદયપૂર્વકનો સ્નેહ,

શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ માટેની પ્રેરણાના ઊર્જાવાન એવા ૧૯મા મેનેજમેન્ટ સપ્તાહ પ્રસંગે આપ સહુની વચ્ચે ફરીથી આવવા માટે હું આનંદ અને હર્ષ અનુભવું છું.

એએમએ સપ્તાહ હંમેશા કલ્પનાઓ, વિચારો, પ્રેરણાઓ અને વિદ્યાના તહેવારનું સપ્તાહ બની રહે છે.

ફરીથી એએમએના પ્રમુખશ્રી, મેનેજિંગ કમિટિના સર્વે સભ્યશ્રીઓ અને શ્રી મુકેશભાઈ પટેલ અને શ્રી કે.કે. નાયરની શક્તિસભર જોડીને ધન્યવાદ અને અભિનંદન પાઠવું છું અને તેઓનો આભાર માનું છું.

શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ

“Inspirations for a Powerful Personality” વ્યાખ્યાનમાળાનો કેન્દ્રસ્થ વિચાર ખુદ જ પ્રેરક છે, વ્યક્તિત્વ એટલે શું? વ્યક્તિત્વ એટલે વ્યક્તિનો દેખાવ, તેનું વર્તન કે તેની વગ એવી કોઈ એકાદ-બે વિશિષ્ટતા નહીં પરંતુ તેનાં કાર્યો, લાગણીઓ, કલ્પનાઓ, વિચારો, ઉત્સાહ અને આત્મબળનો તેમાં સમાવેશ થાય છે. વ્યક્તિ તરીકે તે કેવી રીતે વ્યવહાર કરે છે કે વર્તે છે, કેવા પ્રકારની લાગણીઓ ધરાવે છે, કઈ કક્ષાનું વિચારે છે અને સ્વયંને કેવી રીતે વ્યક્ત કરે છે, આ બધાંનું સંયુક્ત ચિત્ર તે તેનું વ્યક્તિત્વ છે. એ ચારિત્ર્ય, આચરણ, વાણી, કાર્યો, માનસિક વલણ, વિચારપ્રક્રિયા, માન્યતાઓ, સમજ કે બુદ્ધિગ્રાહ્યતા અને એને સંબંધિત પાસાંઓ સાથે સંકળાયેલું છે.

વ્યક્તિત્વ વ્યક્તિની ઉપસ્થિતિનું મૂર્ત પ્રતિનિધિત્વ છે. એ તેનું પ્રભાવક્ષેત્ર અને હોવાપણું છે. જે રીતે અંગૂઠાનું નિશાન, અવાજ, હસ્તરેખા કે હસ્તાક્ષર જે તે વ્યક્તિની નિશ્ચિત પ્રકારની ઓળખના પ્રતિનિધિરૂપ પુરાવા છે તે જ રીતે વ્યક્તિત્વ એ તેની ઓળખ, હસ્તાક્ષર તથા સર્વસમાવેશક શારીરિક, માનસિક બૌદ્ધિક અને આધ્યાત્મિક ફોટોગ્રાફ છે. વ્યક્તિત્વ વ્યક્તિનું સંપૂર્ણ સ્વત્વ છે. “thatness of self is personality”. વ્યક્તિનો પ્રભાવ તેની આવડત, ક્ષમતા, વેગમાન અને ઊર્જા વડે બને છે. આમ વ્યક્તિત્વ એ વ્યક્તિનાં કાર્યો, લાગણીઓ, વિચારો, સત્ત્વશીલતા, આવડત, ક્ષમતા, પ્રવેગ અને ઊર્જાની સમગ્ર રીતે સુગઠિત બાબત છે. પ્રભાવ એ ‘શક્તિ’ છે અને પ્રભાવી વ્યક્તિત્વ એ ‘શક્તિમાન’ છે. તેથી શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ

શક્તિવાન કાર્યો કરી શકે છે, નવું કરી શકે છે, ભવિષ્યનું વહેણ બદલી શકે છે, વર્તમાન અને ભવિષ્ય બન્ને માટે યોગદાન અને કેટલાંક કે બધાં ક્ષેત્રોનું મૂલ્યવર્ધન કરી શકે છે.

શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ સમૂહ, પરિવાર, સમાજ અને જગતને ઉપકારક કાર્યો, લાગણીઓ, વિચારો અને આધ્યાત્મિકતા સંબંધિત આવડત, ક્ષમતા, પ્રવેગ અને ઊર્જાનો એકંદર સરવાળો છે.

સંક્ષેપમાં કહીએ તો શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ પરિવાર, સમૂહ, સંસ્થા, રાષ્ટ્ર અને વિશ્વમાં બદલાવ લાવી શકે છે અને જ્યારે આ બદલાવ, આ યોગદાન જગતને વધારે સારું બનવાની દિશામાં ઉપયોગી અને લાભકારક હોય છે ત્યારે તે શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ દિવ્ય વ્યક્તિત્વ બને છે અને આ સમર્થ અને પરોપકારી શક્તિમાન ઉચ્ચ દરજ્જાનો દિવ્યાત્મા બને છે.

પાંચ શક્તિઓ

અમદાવાદ મેનેજમેન્ટ એસોસિયેશનના આ મેનેજમેન્ટ-સપ્લાહ દરમ્યાન આપણે શક્તિમાન વ્યક્તિત્વની જે પંચમુખી શક્તિઓને જાણવાના અને અનુભવવાના છીએ તે પાંચ શક્તિઓ છે : કલ્પનાશક્તિ, નિશ્ચયશક્તિ, સંદેશા-સંચારશક્તિ, પ્રેરણાશક્તિ અને ધ્યાનશક્તિ.

કલ્પનાશક્તિ નવું રચે છે, નિશ્ચયશક્તિ નિષ્ફળતાઓને ઉદાહરણીય સફળતામાં રૂપાંતરિત કરે છે, સંદેશા-સંચારશક્તિ લોકોનાં મન, દિલ, દિમાગ અને આત્મા સુધી પહોંચવા અને તેમને અસ્તિત્વની ઊંચાઈઓમાં ઉર્ધ્વગામી થવા પ્રેરે છે. પ્રેરણાશક્તિ લક્ષ્ય પ્રાપ્તિ, ધ્યેયપરિપૂર્તિ અને સ્વપ્નોને સાકાર કરવા માટે જરૂરી ઈંધણ, ઊર્જા, ચાલકબળ અને પ્રવેગ આપે છે. ધ્યાનશક્તિ ચૈતન્યની અનુભૂતિ અને આંતરિક દિવ્યતાની સમજ આપે છે તથા સહુ સાથે લોકાતીત સ્તરે સંઘાણ મેળવી વૈશ્વિક સમજ અને શાંતિનું નિર્માણ કરે છે.

ઉશ્કેરણીથી સ્ફુરણા

Motivation પ્રેરણાને વિવિધ દષ્ટિકોણથી તપાસીએ. અંગ્રેજીમાં motive નો અર્થ છે કંઈક કરવા માટેનું કારણ અને કરાવનારું બળ. Motive એટલે હેતુ કે ઉદ્દેશ તથા ચાલક કે પ્રવર્તકબળ જેમાં 'પ્રગતિ' અને તેનું 'કારણ', બન્નેનો સમાવેશ થાય છે. પ્રેરણા એટલે કંઈક કરવા માટેનો ઉત્સાહ કે કંઈક કરવા માટેનું કારણ. 'પ્રેરવું'નો અર્થ આથી વ્યક્તિને અમુક રીતે વર્તવા, કે તેનામાં વધુ સારું કરવાની ધગશ જાગૃત કરવી તે છે.

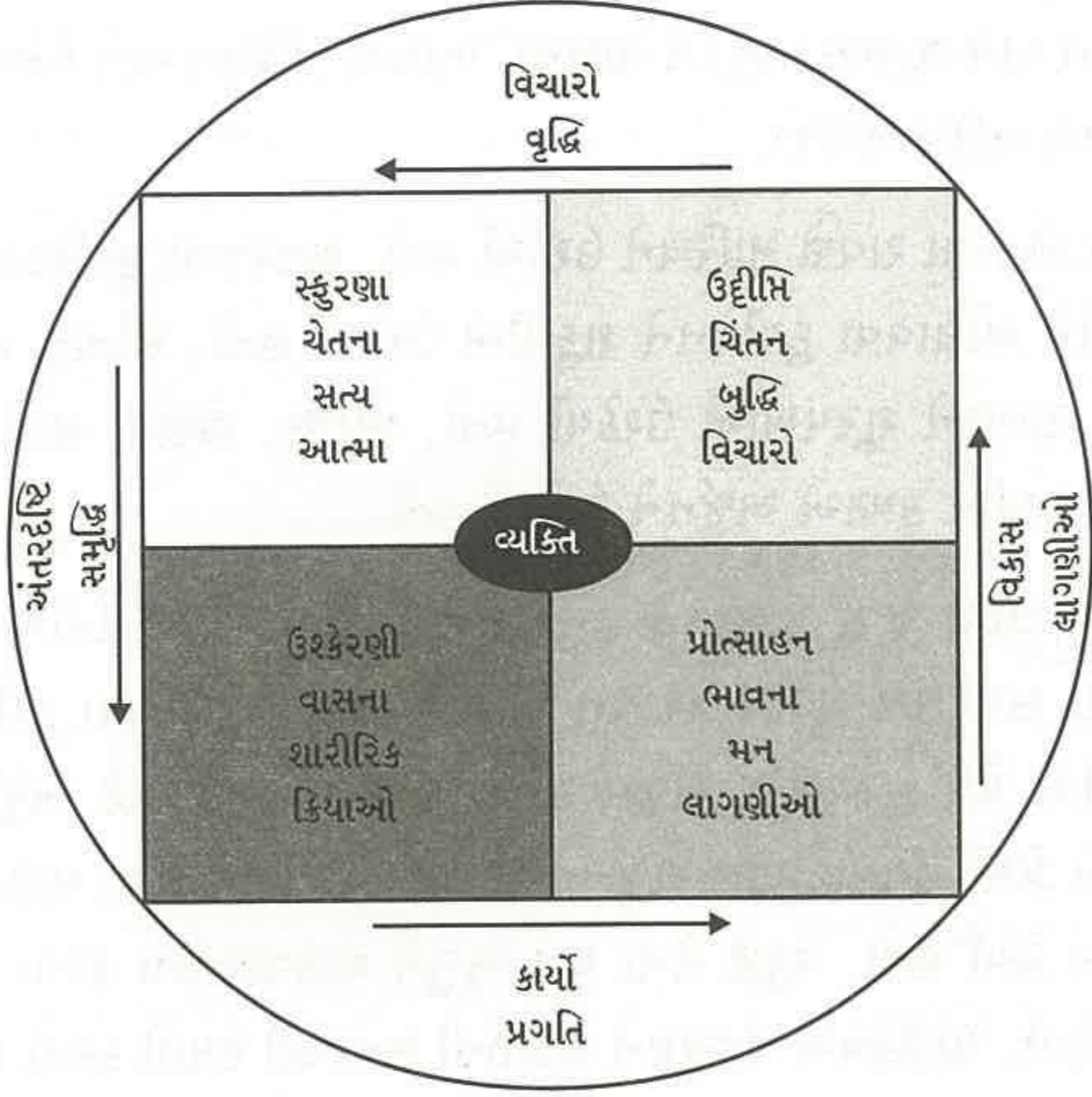
ભારતીય ચિંતન પ્રમાણે પ્રેરણાના અર્થમાં હેતુ, કારણ, નિમિત્ત, પ્રયોજન, કાર્ય, અર્થ, નિદાન, નિભંદમ્, પ્રવર્તક અને પ્રવૃત્તિનો સમાવેશ થાય છે.

ઉદ્દેશ અને પ્રવૃત્તિ નકારાત્મક કે સકારાત્મક હોઈ શકે છે. અહીં આપણો સંબંધ સકારાત્મક અને શક્તિશાળી સહયોગ માટેના ચાલકબળ સાથે છે.

કશુંક કરવાનું પ્રોત્સાહન શારીરિક, માનસિક, બૌદ્ધિક અને આધ્યાત્મિક ચારેય સ્તરે પ્રક્રિયા કરે છે.

Instigation, ઉશ્કેરણી-ઉત્તેજના એટલે વ્યક્તિમાં શારીરિક, ભૌતિક કે gut કક્ષાએ ટકી રહેવાની હિંમત આણવી Motivation, પ્રેરણા એટલે વ્યક્તિમાં લાગણી, મન કે દિલના સ્તરે ઉત્સાહ પ્રજ્જલિત થવો. Stimulation, ઉદ્દીપ્તિ એટલે વ્યક્તિનું બૌદ્ધિક, વૈચારિક કક્ષાએ પ્રજ્જલિત થવું. Inspiration, સ્ફુરણા એટલે વ્યક્તિનું આધ્યાત્મિક કે ચેતનાના સ્તરે જાગૃત થવું.

ચિત્ર-૧ : પ્રેરણા
ઉશ્કેરણીથી સ્ફુરણા

જનકરાજાને તે ખુદ બ્રહ્મ છે તે દર્શાવીને અષ્ટાવક્રએ પ્રેરિત કર્યા. ઉદાલકે તેના પુત્ર શ્વેતકેતુને 'તું તે છો', 'તત્ત્વમસિ' ઘોષિત કરીને પ્રેરિત કર્યો હતો.

ઉત્તેજના કે ઉશ્કેરણી, પ્રોત્સાહન, ઉદ્દીપ્તિ અને સ્ફુરણા આ સર્વે પ્રેરણાનાં સ્વરૂપો છે. પ્રેરણા જ્યારે બુદ્ધિ અને ચેતના સાથે ભળે છે ત્યારે તે સ્ફુરણા બને છે. મન જ્યારે શરીર સંલગ્ન હોય છે ત્યારે પ્રેરણા ઉશ્કેરણીનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે.

શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ માટેની પ્રેરણા

મન હંમેશાં ચાવીરૂપ ભૂમિકામાં હોય. મન ઈંધણ છે, અશુદ્ધ મન, શુદ્ધ મન, વિશુદ્ધ મન અને પવિત્ર મન અનુક્રમે ઉશ્કેરણી, પ્રેરણા, ઉદ્દીપ્તિ અને સ્ફુરણાને જરૂરી બળતણ પૂરું પાડે છે. આમ ઉશ્કેરણી, પ્રેરણા, ઉદ્દીપન અને સ્ફુરણા અનુક્રમે વાસના, ભાવના, ચિંતન અને ચેતનાનાં સ્તર પર સક્રિય બને છે.

રામને છેતરવા રાવણે મારિચને ઉશ્કેર્યો હતો. શતરંજની ધુતક્રિડા માટે પાંડવોને બોલાવવા દુર્યોધનને શકુનીએ ઉશ્કેર્યો હતો. સીતાનું હરણ કરવા રાવણને શૂરપંખાએ ઉશ્કેર્યો હતો. ભીષ્મ, દ્રોણની સામે રથ ઊભો રાખીને કૃષ્ણએ અર્જુનને ઉશ્કેર્યો હતો.

સમુદ્રને લાંધી જવા જાંબુવાને હનુમાનને પ્રેરિત કર્યા, પર્વતોને પેલે પારથી સર્વોત્તમ સુગંધ ધરાવતું સૌગંધિકા પુષ્પ લાવવા ભીમને દ્રોપદીએ પ્રેર્યો. સ્વર્ગના રાજ્ય સમા કુરુક્ષેત્રના યુદ્ધ માટે અર્જુનને કૃષ્ણએ પ્રેર્યો. વિષાદયુક્ત અર્જુનને સજ્જ થવા અને લડવા માટે પણ કૃષ્ણએ પ્રેર્યો હતો. વરુણે તેના પુત્ર ભૃગુને વારંવાર તપ કરવા માટે પ્રેર્યો હતો. ચાણક્યએ ચંદ્રગુપ્તને લડાઈની બનાવટી રમતો કરતાં સાચું યુદ્ધ ખેલવા ઉદ્દીપ્ત કર્યો. રામના સ્થાને અયોધ્યાના રાજા બનવા માટે કેકેયી ભરતને ઉદ્દીપ્ત કરી શકી ન હતી. 'કાયર ન થા' કહીને તથા ભૂત-ભવિષ્ય વચ્ચે ભટક-દોડની નિરર્થકતા સમજાવીને કૃષ્ણે અર્જુનને ઉદ્દીપ્ત કર્યો.

રામે વિશ્વાસપૂર્વક હનુમાનને સીતાને આપવા ઓળખાણના પ્રતીક રૂપે અંગૂઠી સોંપીને વિસ્ફુરિત કર્યા. કૃષ્ણએ અર્જુનને પોતાનું વિશ્વરૂપ દેખાડીને, કુંતીએ પાંચ પુત્રોને ધર્મ યુદ્ધ માટે તથા આદિ શંકરાચાર્યએ આત્માનું સર્વોપરીત્વ દર્શાવીને થોટકાચાર્યને સ્ફુરિત કર્યા.

આંતકવાદી બીજાને હાનિ પહોંચાડવા સાથીઓને ઉશ્કેરે છે. નેતા અશક્ય લક્ષ્યાંકો સિદ્ધ કરવા સમૂહના સભ્યોને પ્રેરે છે, શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને સ્થાપિત રૂઢિઓને પડકારવા ઉદ્દીપ્ત કરે છે. એક માર્ગ - સર્જક, પાથમેકર પોતાના નેતા-યોગદાતામાં આકલનાતીત થવાની સ્ફુરણા જગાડે છે.

પ્રેરણાની પ્રક્રિયા અને પ્રેરણાની શક્તિ વિશે વાત કરીએ તે પહેલાં પ્રેરણા આધારિત માનવીય જરૂરિયાતોના સંદર્ભે પશ્ચિમનો અભિગમ શો છે તે જોઈએ.

માનવીય પ્રેરણાનો માસ્લોનો સિદ્ધાંત

અબ્રાહમ માસ્લોએ 'મોટિવેશન એન્ડ પર્સનાલિટી' (૧૯૫૪) અને બીજા કેટલાક લેખોમાં માનવીય પ્રેરણાની એક થીઅરિ રજૂ કરી જેનો સાર નીચે મુજબ છે :

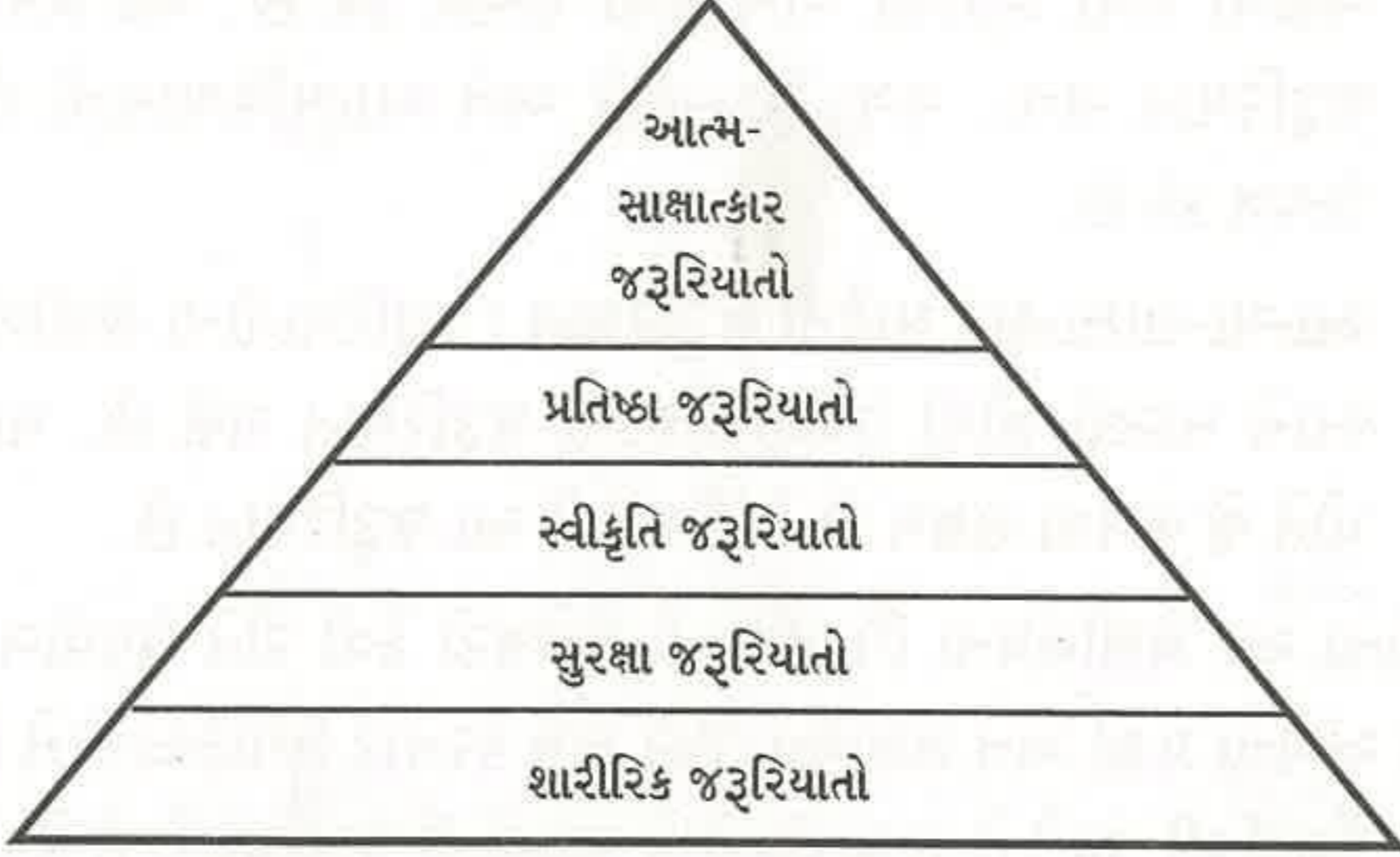
૧. માનવી સ્વભાવે જ ઈચ્છાઓ કરનાર છે. લોકો હંમેશા કંઈક ને કંઈક ઈચ્છતા જ હોય છે અને વધુ ને વધુની ઈચ્છા કર્યા કરે છે, 'દિલ માંગે મોર'. પરંતુ તેઓ શું ઈચ્છે છે તેનો આધાર અત્યારે તેમની પાસે જે છે તે પર નિર્ભર છે. એક જરૂરિયાત જેવી સંતોષાય કે તરત જ તેની જગ્યાએ બીજી જરૂરિયાત ઉપસ્થિત થઈ જાય છે. આ પ્રક્રિયા જન્મથી મૃત્યુ પર્યંત અવિરત ચાલુ રહે છે. તેથી એક ખાસ જરૂરિયાત સંતોષાય છે પરંતુ સામાન્ય સ્વરૂપે ઈચ્છાઓ ક્યારેય સંતોષાતી નથી.
૨. સંતૃપ્ત થયેલી જરૂરિયાતો વર્તન માટેનું પ્રેરક બનતી નથી. માત્ર અસંતૃપ્ત એવી જ જરૂરિયાતો વર્તનને પ્રેરે છે. આવી અસંતુષ્ટ જરૂરિયાતો વ્યક્તિની ક્રિયાઓ તથા પ્રવૃત્તિઓમાં બળ પૂરે છે.
૩. માનવીય જરૂરિયાતો વિવિધ સ્તરની શૃંખલામાં ગોઠવાયેલી છે જે અગત્યના દરજ્જાનો ક્રમ, હાયરાર્કિ ઓફ ઈમ્પોર્ટન્સ રચે છે.

નિમ્ન સ્તરની જરૂરિયાત જેવી મોટાભાગે સંતોષાય કે તેનાથી ઉપલા સ્તરની જરૂરિયાત ઉદ્ભવે છે અને તુષ્ટિની માંગ કરે છે.

આમ, વ્યક્તિના પ્રેરકબળને માસ્લો, જરૂરિયાતોની અગાઉથી જ નિશ્ચિત પ્રકારના દરજ્જાના ક્રમ-શૃંખલાની રીતે જુએ છે, ચાલકબળની સાદી યાદી રીતે નહીં.

આકૃતિ - ૨

માસ્લોનો જરૂરિયાતોની કક્ષાઓનો શ્રેણીબંધ

માસ્લોના પિરામિડ પ્રમાણે જરૂરિયાતોનો શ્રેણીબંધ આ પ્રમાણે છે :

૧. શારીરિક જરૂરિયાતો : પિરામિડના તળિયે, માનવીની જિંદગી ટકાવવા આવશ્યક જરૂરિયાતો જેવી કે ખોરાક, પાણી, કપડા, આશ્રયસ્થાન, ઊંઘ અને જાતિય સંતુષ્ટિ છે. માસ્લો એવું જણાવે છે કે જ્યાં સુધી માનવીની જીવન જાળવી રાખવા માટેની આ આવશ્યકતાઓ પરિપૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી બીજી જરૂરિયાતો તેને પ્રેરી શકે નહીં.
૨. સલામતી કે સુરક્ષા જરૂરિયાતો : આમાં ભૌતિક ભય, જોખમ કે સંકટમાંથી મુક્તિની અને કામકાજ (વ્યવસાય-આવક), મિલકત, ખોરાક, કપડાં કે આશ્રયસ્થાન ગુમાવવાના ભયમાંથી મુક્તિની જરૂરિયાતોનો સમાવેશ થાય છે.
૩. સ્વીકૃતિ, સંગતિ કે જોડાણની જરૂરિયાતો : માનવી સામાજિક પ્રાણી હોવાથી લોકોની સ્વીકૃતિ માટે તે સોબત, સંગતિ કે અન્ય સાથે જોડાણની જરૂરિયાત ધરાવે છે.

૪. પ્રતિષ્ઠાની જરૂરિયાતો : માસ્લો પ્રમાણે, લોકોની સ્વીકૃતિની જરૂરિયાત સંતોષાતાં તેઓ પોતાના દ્વારા તેમજ બીજાઓ દ્વારા ગણના તથા પ્રતિષ્ઠા પામે તેવી ઈચ્છા કરે છે. આ પ્રકારની જરૂરિયાત સત્તા, વગ, પદ-હોદ્દો અને આત્મવિશ્વાસની ઈચ્છા ઉત્પન્ન કરે છે.

૫. આત્મા-સાક્ષાત્કાર માટેની જરૂરિયાત : જરૂરિયાતોના શ્રેણીબંધમાં આને માસ્લો સૌથી ઉપલા સ્તરની જરૂરિયાત ગણે છે. માનવી પોતે જે બનવા સક્ષમ છે તે ઈચ્છા તે આ જરૂરિયાત છે.

માસ્લોના આ શ્રેણીબંધના પિરામિડનો મેનેજરો કેવી રીતે ઉપયોગ કરી શકે તે અંગેના પ્રશ્નો અને સંશોધન ઉપર કામ કરનાર બ્રયફિલ્ડ અને કોકેટ તથા હર્મબર્ગ બી. અને તેના સાથીઓએ માસ્લોની જરૂરિયાતોનો શ્રેણીબંધ અને સંસ્થાકીય પ્રેરકોનું જે માળખું વિકસાવ્યું છે તે આકૃતિ-૩ મુજબ છે.

આકૃતિ - ૩

જરૂરિયાતો અને પ્રેરકો માસ્લો / હર્મબર્ગ

આત્મ- સાક્ષાત્કારની જરૂરિયાતો	→	કાર્યમાં વિકાસ-વૃદ્ધિ માટે પડકારાત્મક જવાબદારી આહ્વાન	પ્રેરકો
પ્રતિષ્ઠા કે હોદ્દા - પદની જરૂરિયાતો	→	પ્રગતિ - માન્યતા, કદર, હોદ્દો	
સ્વીકૃતિ કે જોડાણ - સંગતિની જરૂરિયાતો	→	માનવીય સંબંધો નીતિ રીતિ અને વહીવટ	જીવન જાળવણીના અવયવો
સલામતી કે સુરક્ષા જરૂરિયાતો	→	સુપરવિઝનની ગુણવત્તા કાર્યસ્થળની સ્થિતિ જોબ - સિક્યુરિટી	
શારીરિક જરૂરિયાતો	→	વળતર - વેતન વ્યક્તિગત - અંગત જિંદગી	

માસ્લો - હર્ઝબર્ગે સૂચવ્યું કે વેતન અને વ્યક્તિગત - અંગત જીવનની સ્થિરતા શારીરિક જરૂરિયાતો સાંચવી લે છે. સુપરવિઝનની ગુણવત્તા, કાર્યસ્થળની પરિસ્થિતિ અને કામકાજમાં કર્મચારીઓના એકબીજા સાથેના સંબંધો, કંપનીની પોલિસી અને સંચાલન જોડાણ તથા સ્વીકૃતિની જરૂરિયાતોની સંભાળ લે છે.

આ ત્રણ જાળવણીની બાબતો છે. આ જરૂરિયાતો પૂરી થતાં ઉચ્ચતર જરૂરિયાતોના પ્રેરકો પ્રાધાન્ય પામે છે.

લોકો દ્વારા ગણના, પ્રતિષ્ઠા કે પદની જરૂરિયાત પ્રગતિ, કદર અને હોદ્દા દ્વારા સંચવાય છે. આહ્વાન અને પડકારાત્મક કાર્યસિદ્ધિ, કાર્યદાયિત્વમાં વૃદ્ધિ આત્મ-સાક્ષાત્કારની જરૂરિયાત માટેની તક પૂરી પાડે છે.

તેથી આ થીઅરિ દ્વારા એવું પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યું કે કમાવા માટે લોકો ઓછામાં ઓછું કાર્ય જાળવી રાખે છે. જરૂરી વેતનસ્તર વ્યક્તિગત જીવનને સ્થિરતા આપે છે તથા ગુણવત્તાસભર સુપરવિઝન દ્વારા લોકોનું કાર્યધોરણ જાળવાય છે. કામકાજના સ્થળની ભૌતિક સ્થિતિ, જોબની સલામતી, કંપનીની નીતિ અને સંચાલન કર્મચારીની જોડાણ - સ્વીકૃતિની જરૂરિયાત સંતોષે છે.

આ બધી જાળવણીને લગતી, મેઈન્ટેનન્સની બાબતો છે. ત્યાર બાદ કામકાજમાં પ્રગતિ, કદર અને હોદ્દો પ્રતિષ્ઠા કે ગણના પામવાની જરૂરિયાત સંતોષે છે. અંતે પડકારરૂપ લક્ષ્યાંકો, ધ્યેયસિદ્ધિઓ, ઉત્તરદાયિત્વમાં વૃદ્ધિ આત્મ-સાક્ષાત્કારની જરૂરિયાત સંતોષે છે.

આથી, એવું તારણ કાઢવામાં આવ્યું કે શારીરિક જરૂરિયાતો લોકોને વળતર કે વેતન માટે કામ કરવા પ્રેરે છે અને સલામતી કે સુરક્ષાની જરૂરિયાત ઉચ્ચતર ગુણવત્તાવાળું સુપરવિઝન, સારું કાર્યસ્થળ તથા જોબ સિક્યુરિટી માટેનું ચાલકબળ બને છે.

જોડાણ, સંલગ્નતા કે સ્વીકૃતિની જરૂરિયાત લોકોને એકબીજા સાથે સારા સંબંધો જાળવી રાખવા તથા સંસ્થાના નિયમો - નીતિ, રીતિ વહીવટનું પાલન કરવા માટે પ્રેરે છે.

ગણના કે પ્રતિષ્ઠા પામવાની જરૂરિયાત લોકોને પ્રમોશન, કદર અને હોદ્દો મેળવવા ઉચ્ચકક્ષાનું પરફોર્મન્સ આપવા માટેનું ચાલકબળ પૂરું પાડે છે. પ્રતિષ્ઠા કે પદ માટે લોકો ઉત્કૃષ્ટ પરિણામો આપે છે.

આત્મ-સાક્ષાત્કારની જરૂરિયાત પડકારાત્મક કાર્યલક્ષ્યાંકો સિદ્ધ કરવા તથા જવાબદારીમાં પ્રગતિ હાંસલ કરવા માટેનું ચાલકબળ બની રહે છે.

જરૂરિયાતો અને પ્રેરકો

માસ્લોની થીઅરિમાં એવું સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે વધારે લોકો નીચેના સ્તરની જરૂરિયાતોના ક્ષેત્રમાં કામ કરે છે અને ખૂબ ઓછા લોકો શિખર પર પહોંચે છે. તેથી જરૂરિયાતોની પરિતૃપ્તિનું માળખું પિરામિડના આકારે દર્શાવાયું છે.

આગળ ઉપર માસ્લોની પ્રેરણાથીઅરિની પ્રક્રિયા પર કામ કરતાં તેમાં કેટલાંક મોડરેશન - સમસાધારણતા નિયમનો અને પરિમિતતા લાવવામાં આવ્યાં છે. પરિણામે મેક-કલેલાંડની પ્રેરણાની થીઅરિમાં સત્તા, સંલગ્નતા અને સિદ્ધિ કે પરિપૂર્ણતા પ્રાપ્તિની જરૂરિયાતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો અને એવું પણ પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યું કે સિદ્ધિ - પ્રેરણા શીખવી શકાય છે.

પાછળથી આર્ક પેટ્ટને એક્ઝિક્યુટિવ મોટિવેશન પર કામ કર્યું અને તે સંબંધે પ્રેરકોને નીચે મુજબ તારવ્યા :

૧. કામમાં પડકાર, જટિલતા
૨. હોદ્દો

૩. નેતૃત્વ કરવાની ઉત્કંઠા

૪. ભય

૫. નાણું

આવી બધી પ્રેરણા થી અરિઓના અભ્યાસ બાદ એવું જણાયું છે કે પ્રેરણા-પ્રેરકબળ કે ચાલકબળ એવી જટિલ અને વ્યક્તિગત બાબત છે કે જેનો કોઈ એક શ્રેષ્ઠતમ જવાબ ન હોઈ શકે છતાં પણ, કેટલીક મુખ્ય પ્રેરણા-પદ્ધતિઓ સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શકાય છે.

(૧) નાણું

(૨) વિધાયક શક્તિવર્ધન - પોઝિટીવ રેઈન્ફોર્સમેન્ટ

(૩) સહભાગીતા

(૪) કાર્યસમૃદ્ધિકરણ

પછી એલ્ટોન માયોએ પ્રખ્યાત હેથોર્ન પ્રયોગો કર્યા. આ પ્રયોગોએ દર્શાવ્યું કે કામકાજના વાતાવરણના પરિબળો અને વ્યક્તિગત જરૂરિયાતોના અવયવોના સીધા જોડાણની કામગીરી કે કાર્યસિદ્ધિ પર બહુ જ મર્યાદિત અસર હોય છે. બીજી બાજુ એવું પણ ધ્યાનમાં આવ્યું કે કર્મચારીઓ માત્ર વ્યક્તિઓનું એકત્રિકરણ કે સંગ્રહ નથી. તેઓ પોતાને એક સમૂહ કે જૂથના સભ્ય તરીકે જુએ છે તથા વ્યક્તિ વ્યક્તિ વચ્ચેના સંબંધો અને જૂથ-મૂલ્ય સંચાલકીય અને વ્યક્તિગત મૂલ્યો કરતાં ચડિયાતા છે.

આને લીધે લીડરશીપ અને ટીમ તથા સંસ્થાકીય ધ્યેયની પરિપૂર્તિ પર ધ્યાન અપાયું. નિશ્ચિત સમયાંતરે નિયમિત રીતે પ્રાપ્ત થતાં લક્ષ્યાંકોને લીધે, વળતરમાં, દાયિત્વમાં, સ્વીકૃતિમાં અને પ્રતિષ્ઠામાં વૃદ્ધિ જોવા મળી.

ત્યાર બાદ હ્યુમન રિસોર્સ ડેવલપમેન્ટ અને ટોટલ ક્વોલિટી મેનેજમેન્ટની

પ્રક્રિયાઓ અને તેના આંદોલનો અગત્યનાં બન્યાં. સાથોસાથ આને સંલગ્ન એવી ક્વોલિટી સર્કલ, કાર્બોન, ફાઈવ-એસ અને અન્ય નવસંશોધિત જાપાનીઝ પ્રદ્ધતિઓ અમલમાં આવી. ગુણવત્તાસભર ઉચ્ચ કક્ષાની કામગીરી માટેની આઈએસઓની સમૂહ-જૂથ રીતો પણ વપરાવા લાગી.

પશ્ચિમની બધી જ પ્રેરણાપ્રક્રિયાઓ જરૂરિયાત અને કામગીરી સાથે જોડાયેલી છે જે જથ્થો, ગુણવત્તા, મૂલ્ય અને ઝડપની પરિભાષામાં કાર્ય-પડકારને લીધે ઉઘડતા આત્મ-સાક્ષાત્કાર કે સ્વમાન -સ્વાભિમાન કે અહમપુષ્ટિ સાથે સમાપ્ત થાય છે.

થીઅરિ 'એક્સ' અને થીઅરિ 'વાય' દ્વારા માનવીની બે પ્રકૃતિ રજૂ કરવામાં આવી જેમાં લોકોનાં વર્તન-વર્તણૂક નીચે મુજબનાં જણાવાયાં.

૧. લોકો કામ કરવા ઈચ્છતાં નથી. તેમને ધકેલવાં પડે છે, તેમનાં પર નિરીક્ષણ, તાકીદ-ચેતવણી અને નિયમન લાદવાં પડે છે તથા તેમના કાર્યપરિણામોનું મૂલ્યાંકન કરવું પડે છે. આ થીઅરિ 'એક્સ' છે.
૨. લોકો કામ કરવાની, એટલું જ નહીં પણ સ્વતંત્રપણે અને ખૂબ સારી રીતે કાર્ય કરવાની ઈચ્છા ધરાવતાં હોય છે. તેમને સતત રીતે ધકેલવાની, નિરીક્ષણ કરવાની, તાકીદ-ચેતવણીની કે નિયમન કે મૂલ્યાંકન કરવાની જરૂર નથી. તેઓને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ, દિશાનિર્દેશ અને લક્ષ્ય આપવાં જોઈએ. કાર્ય કરવા માટે સ્વતંત્રતા અને ટેકો આપવાં જોઈએ. આ થીઅરિ 'વાય' છે.

આને લીધે સમૂહકાર્ય, અને સશક્તિકારક નેતૃત્વ પર ભાર મૂકાયો. બાદમાં મેનેજમેન્ટ બાય ઓબ્જેક્ટીવ, એમ.બી.ઓ.ની પદ્ધતિઓ ચલણમાં આવી જેમાં વ્યક્તિનાં, સમૂહનાં અને સંસ્થાનાં ધ્યેય સંયુક્ત રીતે સાથે મળીને નિર્ધારિત કરવામાં આવે છે જે સિદ્ધ કરવા લોકોને સઘન પ્રયાસો કરવાનું પ્રેરક બળ મળે છે.

માનવીય પ્રેરણા માટેનો ભારતીય અભિગમ

માસ્લો દ્વારા વ્યાખ્યાયિત આત્મ-સાક્ષાત્કાર, હિમશિલાની ટોચ માત્ર છે. આપણા વેદ, ઉપનિષદ અને બીજી અનેક કૃતિઓ ભારપૂર્વક જણાવે છે કે માનવી પોતાની અંદર અનંત શક્તિ સામાર્થ્ય વડે સંપન્ન છે જ.

‘યદ્ ભાવ તદ્ ભવતિ’

‘તમે જે વિચારો છો અને અનુભવો છો તેવા તમે બનો છો’

વેદનાં ચાર મહાવાક્યો જણાવે છે :

૧. પ્રજ્ઞાનં બ્રહ્મ : ચૈતન્ય (પ્રજ્ઞા) જ પરમ છે.
૨. અયમાત્મા બ્રહ્મ : આત્મા તે જ પરમ છે.
૩. તત્ત્વમસિ : તું તે પરમ છો.
૪. અહમ્ બ્રહ્માસ્મિ : હું તે પરમ છું.

અષ્ટાવક જનકને કહે છે :

શ્રદ્ધસ્વ તાત શ્રદ્ધસ્વ

આત્મત્વમ ભગવાન વિશ્વસાક્ષી સુખિભવ

ધ્યાનપૂર્વક મારા પુત્ર, ધ્યાનપૂર્વક સાંભળ, તું જ ઈશ્વર છો, વૈશ્વિક સાક્ષી બની જા અને સુખી રહે.

શંકરાચાર્ય કહે છે : ‘તતો ભવાન પરમેકમ્ જ્યોતિ’ તું જ તે પરમ પ્રકાશ છો.’

બુદ્ધ કહે છે : અત્તા દીપો ભવ, 'તું જ તારો દીપક બન.'

વિવેકાનંદે પોતાના ઉદાહરણથી પુરવાર કર્યું અને ઘોષિત કર્યું કે પ્રત્યેકમાં દિવ્ય બનવાની શક્યતા છે અને હાકલ કરી : 'ઊઠો ! જાગો ! અને ધ્યેયપ્રાપ્તિ સુધી મંડ્યા રહો'

એમ પણ કહેવાયું છે કે, 'સંઘશક્તિ કલિયુગે' આજના યુગમાં સુયોજિત સમૂહની શક્તિ અલૌકિક બને છે. સમૂહમાં સાધારણ વ્યક્તિ અસાધારણ કાર્યો કરી શકે છે. (મુંબઈના ડબ્બાવાળા, ભારતીય ટપાલ સેવા, ભારતીય નાના ઉદ્યોગસાહસિકો, લિજ્જત પાપડ, સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ વિવેકાનંદ રિસર્ચ એન્ડ ટ્રેઈનીંગ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ, શ્રુજન, શ્રોફ ફાઉન્ડેશન ટ્રસ્ટ અને સીતારામ સેવા સદન)

ભૌતિક પ્રેરણાની ઉપર આત્મિક પ્રેરણા છે. ઉત્કૃષ્ટ બનવાની, ઉપયોગી થવાની, યોગદાન આપવાની, સેવા કરવાની અને ઉમદા હેતુ માટે સમર્પણ કરવાની ઉત્કંઠા તે આત્મિક પ્રેરણા છે.

માસ્લોની પ્રેરણાની હાયરાર્કિલ, શ્રેણીબંધ થીઅરિ અધૂરી વાર્તા અને તે 'લેવું-લેવું,' 'લેવું-આપવું' અને 'આપવું-લેવું'ના ભૌતિક જગત સુધી મર્યાદિત છે.

માસ્લોના પિરામિડની ઉપર એક વિપરીત પિરામિડ છે જે 'આપવું-આપવું' અને 'સમર્પણ-સ્વીકાર'ને રજૂ કરે છે. માસ્લો દ્વારા વર્ણવાયેલી આત્મ-સાક્ષાત્કારની અવસ્થા ભૌતિક સ્તર પર પ્રેરણાનું પરાકાષ્ટા-શિખર છે. બધું શારીરિક-ભૌતિક તૃષ્ટિ વડે કામગીરીક્ષમતા સંબંધિત છે. સલામતીની જરૂરિયાત અને સ્વીકૃતિની જરૂરિયાત પણ પ્રતિષ્ઠાની જરૂરિયાત અને આત્મ-સાક્ષાત્કારની જરૂરિયાત સંતોષવા માટેનાં પ્રેરકો છે.

આત્મ-સાક્ષાત્કારની ટોચ પર જ્યાં આંતરિક એન્જિન બાહ્ય મોટરનો ચાર્જ સાંભળે છે ત્યાં જ આત્મપ્રેરણા રહેલી છે.

આત્મપ્રેરણાના વિસ્તૃતિ પામતા પાંચ તબક્કાઓ શક્ય છે. સ્વયંપ્રેરણા, સ્વમૂલ્યાંકન, સ્વાશ્રય, સ્વજાગૃતિ અને આત્મજ્ઞાન.

૧. સ્વયંપ્રેરણા :

સ્વયંપ્રેરણા એટલે સ્વયં ગતિ કરવી. સ્વયંપ્રેરણા મોટર નહીં પરંતુ એન્જિન છે. અતંભૂત આગને લીધે એન્જિન આંતરિક ઊર્જા વડે સ્વચાલિત હોય છે. મોટર બહારથી સંચાલિત થાય છે. બાહ્યબળને લઈ લેવામાં આવે તો મોટર અટકી જાય છે.

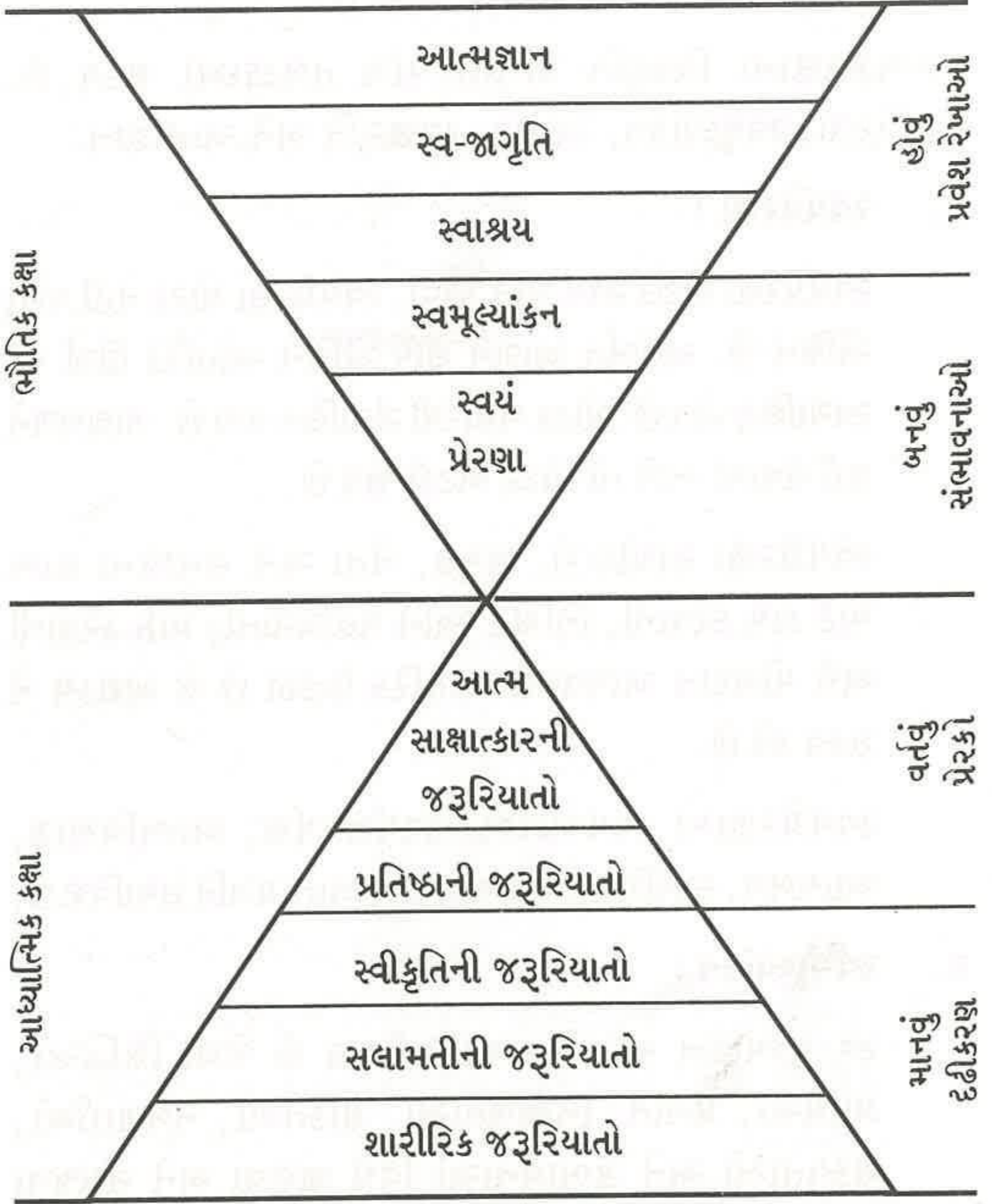
સ્વયંપ્રેરણા સાથીદારો, સમૂહ, નેતા અને સમાજના લાભ માટે કાર્ય કરવાની, નિશ્ચિત સ્થાને પહોંચવાની, પ્રાપ્ત કરવાની અને યોગદાન આપવાની આંતરિક ઉત્કંઠા છે જે અશક્ય ને શક્ય કરે છે.

સ્વયંપ્રેરણામાં સ્વયંઆરંભ, સ્વયંસમર્પણ, આત્મવિશ્વાસ, આત્મબળ, સ્વયંશિસ્ત, સ્વાધ્યાય અને આત્મપ્રગતિ સમાવિષ્ટ છે.

૨. સ્વ-મૂલ્યાંકન :

સ્વ-મૂલ્યાંકન આંતરિક સ્વનિરીક્ષણ છે જેથી સિદ્ધિઓ, પ્રાપ્તિઓ, પ્રગતિ, નિષ્ફળતાઓ, શક્તિઓ, નબળાઈઓ, શક્યતાઓ અને સંભાવનાઓ વિષે જાણવા અને સમજવા પોતાના કાર્યો અને ફલશ્રુતિઓનું પુનઃ અવલોકન કરવા આંતરિક ચક્ષુઓ ઉઘડે છે. સ્વમૂલ્યાંકનમાં આત્મમૂલવણી, આત્મશ્રદ્ધા, આત્મગુણજ્ઞતા અને આત્મસમાલોચનાનો સમાવેશ થાય છે.

આકૃતિ - ૪

(ભૌતિક કક્ષામાં જેમ-જેમ સ્તર ઊંચું આવે છે, તેમાં સંમિલિત લોકોની સંખ્યા ઘટતી જાય છે. જ્યારે આધ્યાત્મિક કક્ષામાં જેમને માટે યોગદાન આપવામાં આવી રહ્યું છે તેમની સંખ્યા વધતી જાય છે.)

૩. સ્વાશ્રય :

સ્વાશ્રય આંતરિક પર્યાપ્તતા છે. સ્વાશ્રય એટલે પોતાના આધારે જ રહેવું. તેનો અર્થ છે સ્વાતંત્ર્ય અને મુક્તિ. સ્વાશ્રય કે આત્મનિર્ભરતા તૃષ્ણાઓને નિર્મૂળ કરવાની અને જરૂરિયાતોને ઘટાડવાની ફલશ્રુતિ છે અને તે ત્યારે ઘટિત થાય છે જ્યારે શારીરિક, માનસિક અને બૌદ્ધિક જરૂરિયાતો પરિપૂર્ણ થઈ જાય છે એટલું જ નહીં પરંતુ તેમનું શમન થઈ જાય છે અને વધારાની જરૂરિયાતો દ્રવિભૂત થઈ જાય છે. સ્વાશ્રયમાં, સ્વનિગ્રહ, સ્વમાન, સ્વતૃપ્તિ તથા સંતુષ્ટિનો સમાવેશ થાય છે.

૪. સ્વ-જાગૃતિ :

સ્વ-જાગૃતિ એટલે સજગ, સતર્ક અને સચેતપણાની પૂર્ણ આંતરિક દૃષ્ટિ. સજગ હોવું એટલે જે છે અને જે નથી તે બાબતોને જોવી અને જાણવી. સતર્ક હોવું એટલે જે પરિવર્તનો થયા છે તથા અત્યારે થઈ રહ્યા છે તે પરત્વે વર્તમાન ક્ષણે સાક્ષી રહેવું અને તેમને સમજવા. સચેત રહેવું એટલે અંદરનું અને પારનું જોવું અને શું હતું, શું છે અને શું થવાની શક્યતા છે તથા શું થવું જોઈએ તેને અનુભવવું. સ્વ-જાગૃતિ આત્મપરિપૂર્ણતા તરફ દોરે છે. આત્મપરિપૂર્ણતા સંપૂર્ણ સંકલિત, ક્ષતિરહિત અને સંવાદિત હોવાપણા બાબતે પૂર્ણ નવરચના તથા સંવાદિત અને સુખી હોવાની ચેતના છે. આત્મપરિપૂર્ણતા સ્વના પાત્રને સંવાદિતા અને સુખીપણાથી સભર કરવું તે છે. આત્મપરિપૂર્ણતા એટલે આનંદની પૂર્ણ પરિપૂર્તિ. આ ત્યારે શક્ય બને જ્યારે વ્યક્તિ અન્યોને સુખી અને સંવાદિત બનવા માટે યોગદાન કરે. વૈશ્વિક પાત્ર જ આંતરિક પાત્ર છે.

૫. આત્મજ્ઞાન :

જેમ આત્મપરિપૂર્ણતા સ્વના પાત્રને સંવાદિતા અને સુખથી પૂરેપૂરો ભરવાનો છે તેમ આત્મજ્ઞાન એ તે પાત્રને પી જઈ અંતરના આનંદને પૂરેપૂરા અનુભવવાની અને માણવાની વાત છે.

આત્મજ્ઞાનનો અર્થ એ છે કે સ્વયં જ એક, આત્મા અને પરમાત્મા છે તેવી પૂર્ણ ચેતનામાં રહેવું, પોતાના ઊર્જાવાન મનના માલિક બનવું, બીજાઓ સાથે પોતાની સાથે કરીએ છીએ તેવો વ્યવહાર કરવો, શરીર રહેઠાણ માત્ર ગણવું, આવી મળે તેને હર્ષપૂર્વક સ્વીકારવું, જરૂરિયાતોને ન્યૂનતમ કરીને ઈચ્છાઓને નિર્મૂળ કરવી, નિશ્ચિંત બનીને નિદ્રા પામવી, પ્રત્યેક પ્રવાસને મૂલ્યવૃદ્ધિ માટેની તીર્થયાત્રા કરવી, સત્ય અને મધુર વચનોવાળી વાણી ઉચ્ચારવી, ખુશમિજાજી અને પરમાનંદી રહેવું, પૂરેપૂરું યોગદાન કરતા રહીને ઉત્કૃષ્ટ અને શ્રેષ્ઠ આદર્શો-બેંચ માર્ક રચવા અને એ રીતે અમર બની રહેવું.

સ્વ-પ્રેરણાનો વિપરીત પિરામિડ, આ કૃતિમાં વર્ણવેલા, કારણ, પડકાર, ધ્યેય, લક્ષ્ય અને ગંતવ્ય સંમિલિત પ્રાગટ્ય, સંજ્ઞાન, પ્રેરણા, સંચરણ અને પરિપૂર્ણતાની પ્રેરણાપ્રક્રિયાનો પાયો છે.

પ્રેરણા પ્રક્રિયા

પ્રેરણા એ ચાલકશક્તિ છે જે કોઈ કારણ, અકસ્માત, ઘટના, શબ્દ, વચન, નિરીક્ષણ, પ્રશ્ન, અપમાન કે પડકારને લીધે પ્રગટે છે.

આકૃતિ-પમાં પ્રેરણા-પ્રાગટ્યથી પરિપૂર્ણતાનું તારકચિત્ર આપેલું છે.

પ્રેરણા-પ્રક્રિયાની રૂપરેખા નીચે મુજબ છે :

૧. કારણથી પડકાર :

કોઈ કારણ અકસ્માત, શબ્દ, વચન, નિરીક્ષણ, પ્રશ્ન, અપમાન કે પડકાર સ્ફુરણાના સ્તરે સત્વને પ્રગટાવે છે જે આંતરિક સુષુપ્ત સ્થિતિઊર્જાને જાગૃત કરે છે. સ્ફુરણા વ્યક્તિમાં સમર્પણ પેદા કરે છે જે ઉત્સાહપ્રેરક અનુભવ માટેનો તણખો બને છે અને એક નવી પરિસ્થિતિ નિર્માણ થાય છે જે વ્યક્તિ માટે પડકાર બને છે.

પ્રાગટ્ય કારણને પડકારમાં રૂપાંતરિત કરે છે.

૨. પડકારથી ધ્યેય :

પડકારનું સંજ્ઞાન બુદ્ધિની કક્ષાએ કાર્ય કરે છે, ઉપસ્થિત પરિસ્થિતિમાંથી નિર્માણ થતી શક્યતાઓનું દર્શન રચે છે અને વ્યક્તિએ શું કરવાની આવશ્યકતા છે તે વિશે વિચારવાનું અને નિર્ણય કરવાનું છે જે બૌદ્ધિક આકાશમાં એક હેતુ તરીકે દેખાય છે. પડકારનું તેની શૃંખલા અને પરિણામો સહિતનું સંજ્ઞાન કેટલાંક પ્રશ્નો અને વિકલ્પો રચે છે અને પડકારને પહોંચી વળવા માટે હેતુના જવાબો માંગે છે.

સંજ્ઞાન પડકારને હેતુમાં રૂપાંતરિત કરે છે.

૩. હેતુથી લક્ષ્ય :

હેતુની રચના થતાં તે મનમાં શક્તિસભર ગતિશીલ ચાલકબળ માટેની પ્રેરણા પેદા કરે છે જે કારણ અને પડકારના અર્થસભર નિષ્કર્ષ માટેનું અને જરૂરિયાતો પૂરી કરવા માટેનું કાર્ય-ધ્યેય બને છે. પ્રેરણા મનને તકો અનુભવવા અને તે માટે પ્રયાસ કરવા ધકેલે છે. તે લાગણી સ્પષ્ટ લક્ષ્યના ઉદ્ભવમાં પરિણમે છે. પ્રેરણા ગતિ કરવા માટેના ચાલકબળમાં પરિણમે છે.

પ્રેરણા હેતુને લક્ષ્યમાં રૂપાંતરિત કરે છે.

૪. લક્ષ્યથી સફળતા :

લક્ષ્યનો ઉદ્ગમ થતાં તે ભૌતિક અને શારીરિક સ્તરે સંચરણનો આરંભ કરાવે છે જે ગંતવ્ય પર પહોંચવાની સફળતા પ્રાપ્ત કરવા માટે ઉપલબ્ધ કે જરૂરી સંસાધનો વડે નિશ્ચયાત્મકતા સાથે કાર્ય કરવાની યોજનામાં પરિણમે છે અને તેમાં સમયનાં પરિમાણનો સમાવેશ કરે છે જેના કારણે સમયસર ગંતવ્ય પર પહોંચવા માટેની સક્રિય ગતિશીલતા ઉત્પન્ન થાય છે. જ્યાં સુધી સફળતા હાંસિલ ન થાય ત્યાં સુધી અવરોધો અને મુશ્કેલીઓ છતાં સંચરણને ચાલુ રહેવા માટે સતાણની જરૂર રહે છે.

સંચરણ લક્ષ્યને સફળતામાં રૂપાંતરિત કરે છે.

૫. ગંતવ્યથી કારણ :

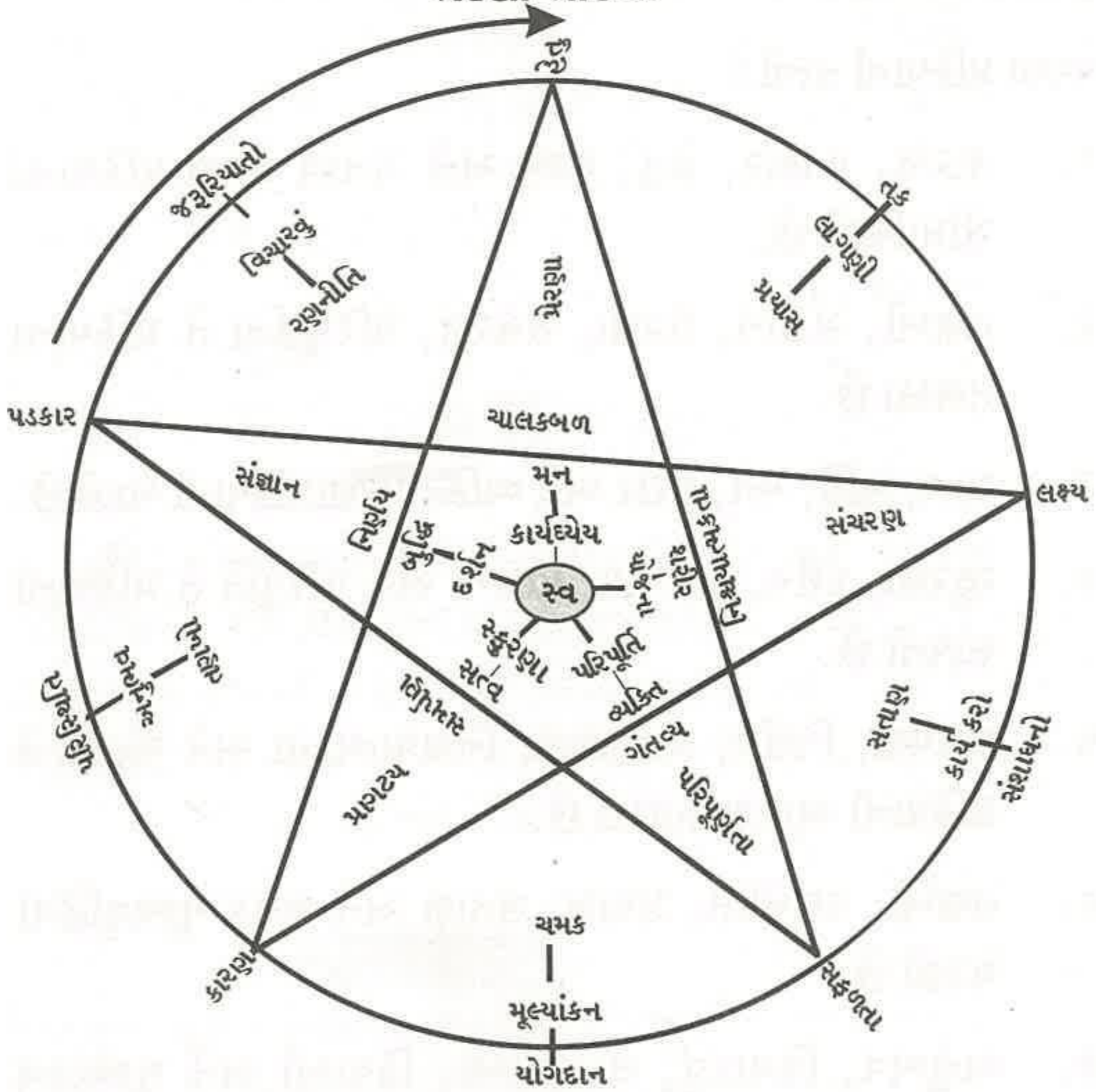
લક્ષ્ય પર પહોંચવા માટેનું સંચરણ વ્યક્તિને પરિપૂર્ણતા તરફ પ્રગતિ કરાવે છે, જેથી સફળતા મળે છે અને વ્યક્તિ કાર્યધ્યેયની પરિપૂર્તિ સાથે ગંતવ્ય પર પહોંચે છે અને ગૌરવભરે ચમકે છે. ત્યારબાદ વ્યક્તિએ યોગદાનનું મૂલ્યાંકન કરીને કાર્યધ્યેયના નવા કારણ માટે તૈયાર રહેવાનું હોય છે.

પરિપૂર્ણતા ગંતવ્ય અભિમુખતાને નવા કારણ માટેની તત્પરતામાં રૂપાંતરિત કરે છે.

પ્રેરણા પ્રક્રિયાનાં તત્ત્વો :

૧. કારણ, પડકાર, હેતુ, લક્ષ્ય અને ગંતવ્ય પ્રેરણાપ્રક્રિયાનાં સીમાચિહ્નો છે.
૨. તણખો, સંજ્ઞાન, પ્રેરણા, સંચરણ, પરિપૂર્ણતા તે પ્રક્રિયાના તબક્કા છે.
૩. સત્ત્વ, બુદ્ધિ, મન, શરીર અને વ્યક્તિ પ્રેરણાપ્રક્રિયાની બેઠકો છે.
૪. સ્ફુરણા, દર્શન, કાર્યધ્યેય, યોજના અને પરિપૂર્તિ તે પ્રક્રિયાનાં સાધનો છે.
૫. સમર્પણ, નિર્ણય, ચાલકબળ, નિશ્ચયાત્મકતા અને ગંતવ્ય તે પ્રક્રિયાની આવશ્યકતાઓ છે.
૬. તણખો, રણનીતિ, પ્રયાસ, સતાણ અને ચમક મૂલ્યવૃદ્ધિનાં ચરણો છે.
૭. અનુભવ, વિચારવું, લાગણીઓ, ક્રિયાઓ અને મૂલ્યાંકન પ્રેરણાની મુખ્ય પ્રક્રિયાની અંદરની પ્રક્રિયાઓ છે.
૮. પરિસ્થિતિ, જરૂરિયાતો, તકો, સંસાધનો અને યોગદાન જગતનાં બાહ્ય પર્યાવરણ અને જે તે વ્યક્તિ વચ્ચેની આંતરકડીઓ છે.

આકૃતિ - ૫ પ્રેરણા પ્રક્રિયા

પ્રેરણા પ્રક્રિયાનાં તત્ત્વો

કારણ	→	પડકાર	→	હેતુ	→	લક્ષ્ય	→	સંકળતા
પ્રાગટ્ય	→	સંજ્ઞાન	→	પ્રેરણા	→	સંચરણ	→	પરિપૂર્ણતા
સત્વ	→	બુદ્ધિ	→	મન	→	શરીર	→	વ્યક્તિ
સ્ફુરણા	→	દર્શન	→	કાર્યધ્યેય	→	યોજના	→	પરિપૂર્તિ
સમર્પણ	→	નિર્ણય	→	ચાલકબળ	→	નિશ્ચયાત્મકતા	→	ગંતવ્ય
તણખો	→	રણનીતિ	→	પ્રયાસ	→	સત્યાણ	→	યમક
અનુભવ	→	વિચારવું	→	લાગણીઓ	→	કાર્ય કરવું	→	મૂલ્યાંકન
પરિસ્થિતિ	→	જરૂરિયાતો	→	તકો	→	સંસાધનો	→	યોગદાન

પ્રેરણા પ્રક્રિયાનાં તબક્કા :

૧. કારણ, પ્રાગટ્ય, સમર્પણ, સત્ત્વ, સ્ફુરણા, તણખો, અનુભવ અને પરિસ્થિતિ પ્રાગટ્યની પ્રથમ અવસ્થાનાં પાસાંઓ છે.
૨. પડકાર, સંજ્ઞાન, નિર્ણય, બુદ્ધિ, દર્શન, રણનીતિ, વિચારવું અને જરૂરિયાતો સંજ્ઞાનની દ્વિતીય અવસ્થાનાં પાસાંઓ છે.
૩. હેતુ, પ્રેરણા, ચાલકબળ, મન, કાર્યધ્યેય, પ્રયાસ, લાગણીઓ અને તકો પ્રેરણાની તૃતીય અવસ્થાનાં પાસાંઓ છે.
૪. લક્ષ્ય, સંચરણ, નિશ્ચયાત્મકતા, શરીર, યોજના, સતાણ, કાર્ય અને સંસાધનો સંચરણની ચતુર્થ અવસ્થાનાં પાસાંઓ છે.
૫. સફળતા, પરિપૂર્ણતા, ગંતવ્ય, વ્યક્તિ, પરિપૂર્તિ, ચમક, મૂલ્યાંકન અને યોગદાન પરિપૂર્ણતાની પંચમ અવસ્થાના પાસાંઓ છે.

આ એ પ્રેરણાપ્રક્રિયા છે જે વાસ્તવિકતામાં એક પછી એક ચરણની રીતે નહીં પરંતુ એક લહેર, પવન, આંધી, વાવાઝોડું કે ચક્રવાતના સ્વરૂપમાં બને છે. પ્રેરણાનું બળ સદા ગતિમાન હોય છે કારણ કે તેનું મૂળભૂત ઈંધણ મન છે જે વાયુ કરતાં પણ વધુ ઝડપી છે.

પ્રેરણાનું ઓહું - મેટ્રિક્સ

		તત્ત્વો				
		અ	બ	ક	ડ	ઈ
તબક્કા	૧.	કારણ	પડકાર	હેતુ	લક્ષ્ય	સફળતા
	૨.	પ્રાગટ્ય	સંજ્ઞાન	પ્રેરણા	સંચરણ	પરિપૂર્ણતા
	૩.	સત્ત્વ	બુદ્ધિ	મન	શરીર	વ્યક્તિ
	૪.	સ્ફુરણા	દર્શન	કાર્યધ્યેય	યોજના	પરિપૂર્તિ
	૫.	સમર્પણ	નિર્ણય	ચાલકબળ	નિશ્ચયાત્મકતા	ગંતવ્ય
	૬.	તણખો	રણનીતિ	પ્રયાસ	સતાણ	ચમક
	૭.	અનુભવ	વિચારવું	લાગણી	કાર્ય કરવું	મૂલ્યાંકન
	૮.	પરિસ્થિતિ	જરૂરિયાતો	તકો	સંસાધનો	યોગદાન

સર્વોત્કૃષ્ટ પ્રેરણા

અશક્યને શક્ય કરી કાર્યસિદ્ધિની પ્રેરણાનો અસામાન્ય, ઉદાહરણીય, ઉત્કૃષ્ટ અને ઉલ્લાસિત કરનારો પ્રસંગ રામાયણમાં પીઠ જ્ઞાની જાંબુવાન સીતાની શોધ માટે છલાંગ લગાવી સમુદ્ર લાંધી લંકા પહોંચવા વીર હનુમાનને પ્રેરણા અને સ્ફુરણા આપે છે તે છે.

રાવણ સીતાનું હરણ કરી ગયો હતો. સીતાની શોધ માટે શ્રી રામ અને સુગ્રિવે શક્તિશાળી નેતાઓ સાથે વાનરોના ચાર જૂથને ચારેય દિશાઓમાં મોકલ્યા. સુગ્રિવે વીર નેતા વિનતની બાહોશ એવા વાનરો સાથે પૂર્વમાં જવા નિમણૂંક કરી તથા પૂર્વનાં સઘળા પ્રદેશો વર્ણવી સમજાવ્યા. યુવાકુમાર અંગદ તથા વયોવૃદ્ધ એવા જ્ઞાની મંત્રી જાંબુવાનને મહાબળવાન સભ્યો નીલ, હનુમાન, સુહોત્ર, શરીની, શાર્ગુલ્મા, ગજ, ગવાક્ષ, ગવય, સુશેન, વૃષભ, મૈંદ, દ્વિવિદ, વિજય, ગંધમદન, ઉલ્કામુખ, અનંગ અને અન્યોને દક્ષિણ દિશામાં જવા સૂચના આપી તથા સમુદ્ર અને લંકા સહિતના દક્ષિણના સર્વે પ્રદેશો વર્ણવી બતાવ્યા પછી સુગ્રિવે તેના કાકાશ્રી સુશેનને અર્ચિશંતા અને તેના ભાઈઓ અર્ચિમલયા અને બીજાઓને પશ્ચિમ તરફ પ્રયાણ કરવા જણાવ્યું અને ત્યાનાં ક્ષેત્ર અને સ્થળો વિશે જણાવ્યું. ત્યારબાદ તેણે તેના શ્વસુરશ્રી શતબલાને કેટલાક બાહોશ મંત્રીઓ તથા શૂરવીર અને બળવાન વાનરનેતાઓ સાથે ઉત્તરમાં જવા નિમ્યા અને તે દિશાના વિસ્તારો વર્ણવી બતાવ્યા.

સુગ્રિવે ચારેય જૂથની સમક્ષ ઘોષિત કર્યું કે જે કોઈ જૂથ સીતાની શોધ કરી આવશે તેનું સન્માન કરવામાં આવશે તથા પુરસ્કૃત કરવામાં

આવશે. એ પણ નિર્દેશ કર્યું કે આ કાર્ય માટે એક મહિનાની સમય મર્યાદા છે અને જે કોઈ જૂથ એક માસની અંદર પરત નહીં ફરે તેમને મૃત્યુદંડની શિક્ષા કરવામાં આવશે.

બાદમાં તેણે બધાને જણાવ્યું કે ઉત્કૃષ્ટતા પામવાનો તથા ઉદાત્ત હેતુ માટે યોગદાન આપવાનો આ એક અદ્ભૂત અવસર છે.

સમૂહભાવના સર્વસામાન્ય કારણ માટે પ્રેરણા પેદા કરે છે.

સન્માન અને કદર સમૂહને અને વ્યક્તિને પ્રેરે છે.

ભય સાહસ કરવા પ્રેરે છે.

ચારેય જૂથ અનેરા ઉત્સાહ સાથે રવાના થયા. પ્રત્યેક જૂથના સભ્યોએ કહ્યું કે તેઓ ઉત્કૃષ્ટતા દાખવશે અને સીતાની શોધના અભિયાનમાં વિજયી બનશે. આથી સ્પર્ધાત્મક વાતાવરણ સર્જાયું અને પ્રત્યેક જૂથ કૃતનિશ્ચયી થયું.

સ્પર્ધા પ્રબળ પ્રેરણા સર્જે છે.

બધાં જૂથ વિદાય થઈ રહ્યાં હતાં ત્યારે સુગ્રિવે હનુમાનને કે જેનામાં તેને પરમ વિશ્વાસ હતો તેને બોલાવ્યા અને કહ્યું, 'હનુમાન ! તારામાં પ્રચંડ તાકાત છે અને વાયુ જેવી ઝડપ છે. તું જ્ઞાની, બુદ્ધિવાન અને તેજસ્વી છો. તને કાળ અને સ્થળની યથોચિત સમજ છે. મને ખાત્રી છે કે આપણા કાર્ય-ધ્યેયની સફળતામાં તું ચાવીરૂપ ભૂમિકા અદા કરીશ.'

સુગ્રિવની હનુમાન પરની પરમ શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસને તથા તેની અસીમ કાર્યશક્તિ અને બુદ્ધિબળને રામ પારખી ગયા અને પોતાની અંગૂઠી હનુમાનને સોંપી અને કહ્યું, 'તમે જ્યારે સીતાને મળો ત્યારે તેમને ઓળખ તરીકે અને આપણે સાથે રહ્યાની ક્ષણોના સંભારણાના પ્રતીક તરીકે આ અંગૂઠી આપજો. સુગ્રિવે કહ્યું તેમ હું પણ માનું છું કે તમે સફળ થશો અને મને સહાય કરશો.'

સુગ્રિવના અહોભાવ અને વિશ્વાસ તથા રામના સ્પર્શ અને શ્રદ્ધા વડે હનુમાન પ્રેરણા પામ્યા અને પૂર્ણ સમર્પિત બની ગયા.

શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ સમર્પણને પ્રેરે છે.

સ્ફુરિત સમર્પણ પ્રેરણા માટેનું ઊર્જાભારિત સ્ફૂર્તિક્ષેત્ર છે.

અંગદ અને જાંબુવાનના નેતૃત્વવાળું જૂથ દક્ષિણ દિશામાં ગયું. બધાં જંગલ, નગર, ગામ વગેરે વિવિધ સ્થાનોએ તપાસ કરી અને આખરે તેઓ ભારતના દક્ષિણ છેડે ધનુષ્કોડી આવી પહોંચ્યાં. પરંતુ ક્યાંય સીતાની ભાળ મળી નહીં. એક મહિનાની સમયમર્યાદા નજીકમાં જ હતી. બધા ખૂબ ચિંતિત અને તાણગ્રસ્ત હતા અને તેમાં વળી અમાપ સમુદ્ર જોઈને સહુ ડઘાઈ ગયા. જાંબુવાન સિવાય મોટા ભાગના કોઈએ સમુદ્ર ક્યારેય જોયો ન હતો. તેવામાં સંપાદિ આવ્યો અને જણાવ્યું કે સીતા રાવણની લંકામાં છે અને લંકા સમુદ્રની પેલે પાર એકસો યોજન દૂર છે.

સહુ સ્તબ્ધ થઈ ગયા. એક વાનરે સૂચવ્યું કે આ માઠા સમાચાર સાથે તેઓ પરત ફરે. બીજા કોઈએ સંભવિત મૃત્યુ-દંડની યાદ અપાવી. કોઈ બીજાએ કહ્યું કે આપણે સહુ આત્મહત્યા કરી લઈએ. જાંબુવાને આવી ચર્ચાની અસંમતિમાં માથું હલાવી કહ્યું, 'નહીં.'

અંગદ ઊભો થયો અને કહેવા લાગ્યો, 'સમુદ્ર ઓળંગવાનું શા માટે ન વિચારીએ ? તમે સહુ મહાન શક્તિશાળી નાયક છો. આપણે વાનર કૂદવામાં નિપુણ છીએ. તમે સહુ લાંબી કૂદના પ્રથમ કોટિના વિજેતા છો ને ? શા માટે સમુદ્રને કૂદી શકીએ નહીં ?' બધા વાનર ઊભા થઈ ગયા અને સતર્ક બન્યા.

'ચાલો, તમે કેટલું અતંર કૂદી શકો છો તે સહુ કહો' અંગદે સવાલ કર્યો.

આશાનું કિરણ બંધાયું 'હું દશ યોજન કૂદી શકું છું' ગજે કહ્યું, ગવક્ષ બોલ્યો, 'હું વીસ', શરભે જોરથી કહ્યું, 'ત્રીસ', ઋષભે જણાવ્યું 'ચાલીસ'.

પડકાર પ્રેરે છે.

'પચાસ' ગંડમધાએ જાહેર કર્યું, 'સાઠ', 'સિત્તેર' મેંદ અને દ્વિવિદે જોરથી કહ્યું, 'સુશેને કહ્યું', 'એસી'. ત્યારબાદ મૌન છવાઈ ગયું.

થોડી વારે જાંબુવાન બોલ્યા, 'યુવાનીમાં હું હજારો યોજન કૂદી શકતો, પરંતુ હવે કદાચ એવું બને કે નેવું યોજન જઈ શકું' તરત જ કુમાર અંગદ બોલ્યો, 'હું એકસો યોજન કૂદી શકું પરંતુ પરત આવી શકું કે કેમ તેની ખાત્રી નથી'. જાંબુવાને કહ્યું, 'તું અમારો નેતા છો, રાજકુમાર છો, અમારી ધડકન છો, તારે જવાનું નથી. આપણે કોઈ બીજો માર્ગ શોધવો પડશે.'

અંગદે જાંબુવાનને કહ્યું, 'કાકાશ્રી, આપ સુગ્રિવને જાણો છો. આપણું મૃત્યુ નિશ્ચિત છે. આપ જ્ઞાની છો. આપ ઉપાય દર્શાવો.'

જાંબુવાન કહ્યું :

‘તસ્ય તે વીર કાર્યસ્ય ન કિંચિત્ પરિહસ્યતે
એષા સંયોદયમ્યેનમ્ યઃ કાર્યમ્ સાધયયિષ્યતિ’

વા.રા. ૪-૬૫-૩૪

‘હે વીર પુરુષ, તમારાં આ કાર્ય અને લક્ષ્યમાં નિષ્ફળતા નહીં મળે. જે આ કાર્ય પાર પાડી શકે તેમ છે તેને હું પ્રેરિત કરીશ.’

કટોકટીના સમયમાં પ્રેરણા જ માર્ગ છે.

આમ, જાંબુવાને અગાઉથી જ જણાવી દીધું કે એવા કોઈને તે પ્રેરિત

કરશે કે જે સફળ થઈ શકે. વડીલ જાંબુવાન આદર્શ, અનુકરણીય પ્રેરક ભૂમિકામાં આવ્યાં.

પ્રેરકનો પોતાનો આત્મવિશ્વાસ પ્રેરે છે.

એકલા શાંતિથી બેઠેલા હનુમાન તરફ જાંબુવાન ગયા અને બોલ્યા, ‘હે શ્રેષ્ઠ હનુમાન, તું બધાં જ શાસ્ત્રો અને વિદ્યાનો જ્ઞાતા છો. તું કેમ કંઈ બોલતો નથી અને એકલો બેઠો છો?’

‘હનુમાન હરિ રજસ્ય સુગ્રિવસ્ય સમોહ્યપિ
રામ લક્ષ્મણ યોસ્યાપિ તેજસ્ય બલેન ચ’

વા.રા. ૪-૬૬-૩

હનુમાન, તું મહારાજ સુગ્રિવ સમાન છો અને તેજ અને પરાક્રમમાં રામ અને લક્ષ્મણની સમાન છો.

‘બલમ્ બુદ્ધિસ્ય તેજસ્ય સત્ત્વમ્ ચ હરિ પુંગવ
વિશિષ્ટમ્ સર્વ ભૂતેષુ કિમ્ આત્માનમ્ નસજજસે’

વા.રા. ૪-૬૬-૭

‘હે મહાવાનર યોદ્ધા ! તારી શક્તિ, તારું તેજ, તારી બુદ્ધિ અને તારી હિંમત સર્વ પ્રાણીઓમાં શ્રેષ્ઠ છે. આ કાર્ય-ધ્યેય માટે તું શા માટે તૈયાર થતો નથી?’

જાંબુવાને હનુમાનને યાદ અપાવી કે તે વાયુના દેવતાનું આધ્યાત્મિક સંતાન છે અને વાયુની શક્તિ તેની નસેનસમાં છે તથા એ પણ યાદ અપાવ્યું કે નાનપણમાં તે સૂર્ય સુધી કૂદી ગયો હતો અને સૂર્યને ફળ સમજીને ગળી ગયો હતો અને બાદમાં સૂર્યને મુક્ત કર્યો હતો. જાંબુવાન બોલ્યા, ‘આકાશમાં સૂર્ય સુધી જે કૂદી શક્યો છે તેવા તારે માટે સમુદ્રને કૂદી જવો શું રમત વાત નથી?’

વયમઘ ગત પ્રાણા ભવાન અસ્માસુ સામ્પ્રતમ્
દાક્ષ્ય વિકામ સંપન્ના કપિરાજન ઈવ પરઃ

વા.રા. ૪-૬૬-૩૧

‘આપણા સહુની જિંદગી જોખમમાં છે અને આપણા સહુમાં તું જ સૌથી વધુ શક્તિશાળી છો. કુશળતા, શૌર્ય અને પરાક્રમમાં તું સુગ્રિવ સમાન છો.’

પાછલી સિદ્ધિનું સ્મરણ પ્રેરે છે.

ખરા ગુણોની પ્રશંસા પ્રેરે છે.

મુશ્કેલીમાં આવી પડેલા લોકોની વિનવણી બળપૂર્વક પ્રેરે છે.

અતિ ભારે પ્રોત્સાહનસહ પછી તેણે હનુમાનને કહ્યું,

‘ઉત્તિષ્ઠતઃ હરિશાર્દૂલ, લંઘયસ્વ મહાર્નવમ્
પરાહ સર્વ ભૂતાનામ્, હનુમાન્યા ગતિસ્તવ’

વા.રા. ૪-૬૬-૩૬

‘મહાન નેતા, ઊભો થા ! આ સમુદ્રને કૂદી જા ! તારો વેગ બધા પ્રાણીઓમાં સર્વોપરી છે.’

જાંબુવાન હનુમાનને ઊભા થવા માટે પ્રેરે છે અને તત્ક્ષણનું કાર્યધ્યેય વ્યાખ્યાયિત કરે છે.

હેતુ અને દિશાનિર્દેશ પ્રેરે છે.

‘વિષત્ત હરય સરેવે હનુમાન કિમુપેક્ષસે
વિકામસ્ય મહાવેગ વિષ્ણુસ્ત્રીન વિકામાવિત’

વા.રા. ૪-૬૬-૩૭

‘હે હનુમાન, બધા અત્યંત દુઃખી છીએ. તું શા માટે વિલંબ કરે છે ? જેમ વિષ્ણુએ ત્રણ ડગલામાં બ્રહ્માંડને આવરી લીધું હતું. તેમ તું આ સમુદ્રને આવરી લે. તારું કાળસ્વરૂપ બતાવી દે.’

દાખલા, સરખામણી અને વિક્રમજનક સીમાચિહ્નો પ્રેરણામાં વૃદ્ધિ કરે છે.
હનુમાન નિર્ણય કરે છે અને ઊભા થાય છે !

‘તતઃ કપિનામ્ રિષભેનશોભિત, પ્રતીત વેગઃ પવનાત્મજઃ કપિઃ
પ્રહર્ષ યમસ્તામ્ હરિ વીરવાહિનીમ્, ચકાર રુપમ્ મહદાત્મન સ્તદા’

વા.રા. ૪-૬૬-૩૮

જાંબુવાન દ્વારા પ્રેરિત મહાવેગી હનુમાન, ઊભા થયા અને ઊંચાઈમાં ખૂબ વધ્યા, સર્વે વાનરો આનંદિત થયા.

પ્રેરિત વ્યક્તિમાં વિશ્વાસની ઊંચાઈ વધે છે.

જાંબુવાનનું હનુમાનને સંબોધન હનુમાનના સત્ત્વ પ્રાગટ્યનું કારણ બન્યું. આ સ્ફુરણામાં તે સમર્પણસભર બન્યા અને તે તણખાથી સમૂહની કટોકટીની પરિસ્થિતિને અનુભવી. ત્યારબાદ હનુમાનની બુદ્ધિમાં સમુદ્રને ઓળંગવાના પડકારનું સંજ્ઞાન થયું અને સમુદ્ર લાંબી જવાનું દર્શન રચાયું જેને લીધે નિર્ણય લેવાની જરૂરિયાત બાબત અને ઊભા થઈ સમુદ્ર ઓળંગી જૂથ અને પરિસ્થિતિને બચાવવાની રણનીતિનો વિચાર કરવાનું થયું અને એક હેતુ પ્રદાન થયો. આ હેતુ, અને તેની વાયુ દેવતા, સુગ્રિવ અને મહાવિષ્ણુ જેવી શક્તિ વિશેની નવી જાગૃતિએ તેના મનને પ્રેરણા સભર કર્યું અને સમુદ્ર ઓળંગી જવા પ્રયાસ કરવાનું કાર્ય-ધ્યેય મળ્યું અને લાગણી કરાવી કે જૂથ અને શ્રી રામની સેવા કરવાની આ એક અમૂલ્ય તક છે.

હનુમાન ઊભા થયા અને જેવા હાથ ઊંચા કરી સમુદ્ર તરફ વળ્યા કે જાંબુવાન, અંગદ અને સર્વે વાનર યોદ્ધાઓએ ઊભા થઈ મહા ઉત્સાહ અને ઉમંગ સાથે તાળીઓના નાદથી તેમને વધાવ્યા.

કદર અને પ્રશંસા પ્રેરણાને સબળ કરે છે.

હનુમાને પૂર્વાભિમુખ થઈ ઈશ્વર, વાયુદેવતા અને તત્ત્વોને વંદન કર્યાં.

‘સ સૂર્યાય મહેન્દ્રાય, પવનાય સ્વયંભુવે
ભૂતેભ્યસ્ય અંજલિમ્ કિત્વા, ચકાર ગમને ગતિમ્’

‘તેણે સૂર્યને, દેવતાઓના અધિપતિ મહેન્દ્રને, પવનને એટલે કે હનુમાનના પિતા વાયુ દેવતાને, સૃષ્ટિના રચયિતા બ્રહ્મા અને પંચ મહાભૂતોને પ્રાર્થના કરી.’

પ્રાર્થના આત્મવિશ્વાસ આપે છે અને આગળ ધપવા પ્રેરે છે.

હનુમાન અપ્રતિમ ઉત્સાહ અને ઊર્જાસહ પ્રચંડ ધ્વનિ અને ગતિ સાથે મહેન્દ્ર પર્વત પર ચડી ગયા. પર્વતના શિખર પર પહોંચી ઊભા થયા. બન્ને હાથ ઉપર ઉઠાવ્યાં અને કદાવર પૂંછડી વિસ્તારી અને ધૂમાવીને તીવ્ર ધ્વનિ સાથે હવામાં ઝીંકી અને બધા સાંભળી શકે તેમ ઘોષણા કરી.

‘યથા રાવણ નિર્મુક્તઃ, શરઃ શ્વસનઃ વિક્રામઃ
ગચ્છેતદ્દદ્ ગમિષ્યામિ, લંકાન્ રાવણ પાલિતામ્’

વા.રા. ૫-૧-૩૯

‘શ્રીરામના તીરની માફક, વાયુના વેગ અને શક્તિ સાથે હું લંકા જાઉં છું.’

હનુમાને ઘોષિત કર્યું કે પોતે લંકામાં સીતાની શોધ કરશે. જરૂર પડ્યે આકાશ કે પાતાળમાંથી પણ સીતાને શોધી કાઢશે અને ક્યાંય પણ જો સીતાની ભાળ નહીં મળે તો રાવણને દોરડાથી બાંધીને રામ સમક્ષ રજૂ કરશે. તેમણે નિર્ભીત અને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવ્યું;

‘સર્વથા કૃતા કર્યોહમ્, ઈશ્યામિ સહ સીતાયા
અનયિશામિ વા લંકામ્, સમુત્પાત્ય સ રાવણય’

વા.રા. ૫-૧-૪૨

‘હું મારા ધ્યેયમાં સફળ થઈશ અને સીતાને પાછા લાવીશ અન્યથા રાવણ સહિત લંકાને ઊખેડીને મારી સાથે લઈ જઈશ.’

જ્યારે વ્યક્તિ વિચારે છે કે તે કરી શકે છે, તે કરશે જ.

જ્યારે વ્યક્તિ વિચારે છે તે ઉત્કૃષ્ટ છે, તે ઉત્કૃષ્ટ બને છે.

તમે જેવું વિચારો છો તેવા તમે બનો છો.

હનુમાને વિચાર્યું અને માન્યું કે એ ગુરુત્મન છે અને ગરુડની માફક ઊડ્યા. હાથ પાંખો બની ગયા, પૂંછ પાછળના પીંછા. નજર દુર્ગમ ક્ષેત્રને આવરી લેતી તીક્ષ્ણ અને વિસ્તૃત થઈ અને પ્રચંડ વેગે લંકા તરફ પ્રસ્થાન થયા. તેનું શરીર સ્ફૂર્તિસભર થઈ ગયું અને લંકા પહોંચવા તથા સીતાને મળવાની યોજના પરિપૂર્ણ કરવાની ક્રિયા અને સતાણ માટે નિશ્ચયાત્મક બન્યા. તેનું લક્ષ્ય નિશ્ચિત હતું. દૃઢ નિશ્ચયાત્મકતા સાથેની પૂરી તાકાતના સંચરણનું તે ઉત્કૃષ્ટ ઉદાહરણ હતા.

પ્રેરિત વ્યક્તિ પોતાનો ઈરાદો અને લક્ષ્ય જાહેર કરે છે જે તેની પ્રેરણામાં સુવૃદ્ધિ કરે છે.

જાહેરાત કર્યા પછી પ્રેરિત વ્યક્તિ લક્ષ્યાંકો સંપન્ન કરવા અને કાર્ય-ધ્યેયની પરિપૂર્તિ માટે પૂરેપૂરી તાકાતથી કૃતનિશ્ચયી બને છે. ઈરાદો, લક્ષ્ય અને કાર્ય-ધ્યેય આ રીતે જાહેર કર્યા પછી હનુમાન ઉપર તરફ કૂદે છે અને સમુદ્ર પ્રતિ પવનવેગે ઊડવા લાગે છે.

એવમુક્ત્વા તુ હનુમાન, વાનરાન વાનોરોત્તમઃ, ઉત્પપાથઃ વેગેન
વેગવાન અવિચારયન, સુપર્નામિવ ચાત્માનમ્, મેવેસ કપિકુંકજરઃ

વા.રા. ૪-૧-૪૩/૪૪

‘વાનરોને આમ કહ્યા પછી, વાનરશ્રેષ્ઠ હનુમાન પ્રચંડ વેગે, બીજા વિચારોને ત્યજીને ઉપર તરફ કૂદ્યા અને ઉપડ્યા. તે ક્ષણે પોતે જ ગરુડ છે તેમ તેમણે વિચાર્યું.’

હનુમાન ઊડીને જતા હતા ત્યારે માર્ગમાં અનેક અવરોધોનો સામનો કરવો પડ્યો. મૈનક પર્વત સમુદ્રમાંથી બહાર આવ્યો અને તેમને વિશ્રામ કરવા જણાવ્યું. 'ગંતવ્ય સ્થાન પર પહોંચાય નહીં ત્યાં સુધી વિશ્રામ નહીં.' હનુમાને કહ્યું, મૈનકને સ્પર્શ કરી આભાર માન્યો અને લંકાની દિશામાં ઉડવાનું ચાલુ રાખ્યું. હનુમાનની કસોટી કરવા માટે દેવતાઓ દ્વારા નિમાયેલી સુરસા નામની શક્તિશાળી યક્ષિણી પ્રગટ થઈ અને પોતાનું મોં ખોલીને હનુમાનને કહેવા લાગી કે તેના મોઢામાં પ્રવેશ્યા વિના તે આગળ જઈ શકશે નહીં. હનુમાને પોતાના સ્વરૂપને ખૂબ વિસ્તાર્યું. સુરસાએ પણ મોઢું હનુમાનને સમાવી શકાય તેટલું મોઢું કર્યું. હનુમાન ખૂબ નાના બની ગયા, તેના મોઢામાં થઈ ત્વરાથી બહાર નીકળી ગયા. સુરસાને આશ્ચર્ય થયું. તે હસવા લાગી અને હનુમાનને આશિષ આપ્યાં. હનુમાને આગળ ધપવાનું ચાલુ રાખ્યું.

પડછાયાથી પકડતી રાક્ષસી સિંહીકાએ હનુમાનનો પડછાયો પકડીને નીચે ખેંચ્યા. હનુમાને પોતાનું કદ વિસ્તાર્યું. સિંહીકાએ પોતાનાં દાંત અને મોઢું ખોલ્યાં. હનુમાન સૂક્ષ્મરૂપ ધારણ કરી અંદર દાખલ થયા અને લાંબા નખ વડે તેણીના આંતરડા ચીરી નાખ્યાં. હનુમાન સંપૂર્ણપણે નિર્ભય હતા.

પ્રેરિત વ્યક્તિ નિર્ભય હોય છે.

હનુમાન લંકા પહોંચ્યા, ચોકિયાત રાક્ષસી લંખીલીને પેટીમાં પૂરી લંકામાં પ્રવેશ્યા અને ક્યાંય સુધી સીતાની શોધ કરવાનું ચાલુ રાખ્યું પણ હતાશ થયા નહીં. આખરે અશોકવાટિકામાં સીતા દેખાયાં, તેમને રામની વીંટી આપી. સીતાએ હનુમાનને આશિષ આપ્યાં તથા રામને આપવા માટે પ્રતીકરૂપ ડાઈડિમ હીરો આપ્યો.

હનુમાને અનેક રાક્ષસોનો સંહાર કર્યો. રાવણના પુત્ર અક્ષયકુમારને માર્યો. રાવણનો મોટો પુત્ર ઈંદ્રજિત આવ્યો. તેણે હનુમાનને બાંધ્યા અને રાવણ

સમક્ષ ઉપસ્થિત કર્યા. તેની પૂંછડીને આગ લગાડવા માટે રાવણે રાક્ષસોને આદેશ આપ્યો. સળગતી પૂંછડીને હનુમાન કૂદીને બહાર આવ્યા અને આખી લંકાને સળગાવી. સમુદ્ર કિનારે આવ્યા. પૂંછડી ઠંડી કરી અને ધનુષ્કોડી આવ્યા. જાંબુવાન અને બીજા વાનરોએ હનુમાનને હર્ષોનાદ વડે બિરદાવ્યા. બધા સાથે મળીને શ્રી રામ તથા સુગ્રિવને મળવા ગયા.

પ્રેરિત યોગદાતા માર્ગમાં આવતા અવરોધો, પડકારો અને મુશ્કેલીઓને લીધે પોતાનું કાર્ય-ધ્યેય છોડી દેતા નથી. યથોચિત ઉપાયો અને ઉકેલો શોધીને તે પોતાનું ધ્યેય-કાર્ય ચાલુ રાખે છે અને જ્યાં સુધી ધ્યેયપ્રાપ્તિ થાય નહીં ત્યાં સુધી અટકતા નથી.

ગંતવ્ય સ્થાન પર હનુમાન, અંગદ, જાંબુવાન અને તેમનું જૂથ અને પ્રત્યેક વ્યક્તિએ આનંદ અનુભવ્યો. કાર્ય-ધ્યેય પરિપૂર્ણ થતાં તેમના ચહેરા પર ખુશીની અલૌકિક ચમક હતી. આ સફળતા અને યોગદાનનું તેમણે મૂલ્યાંકન કર્યું અને પરિપૂર્તિની અનુભૂતિ કરી.

પછી તેઓ રામ, લક્ષ્મણ અને સુગ્રિવને મળવા ગયા. રામ સમીપ જઈ સર્વ માહિતી આપવા સહુએ હનુમાનને ઈશારો કર્યો. લંકામાં શું થયું તે જાણવા માટે રામ, લક્ષ્મણ અને સુગ્રિવ ઉત્સુક હતા.

હનુમાનશ્ચ મહાબાહુઃ, પ્રણામ્ય શિરસા તતઃ

નિયતામ્ અક્ષતામ્ દેવીમ્, રાઘવયા નિવેદયત્

વા.રા. ૪-૬૪-૩૬

મહાબાહુ હનુમાને શીશ નમાવી, વંદન કરી, સીતાના ક્ષેમકુશળના સમાચાર આપ્યા.

દૃષ્ટવા દેવીતિ, હનુમાદ્ અમૃતોપમમ્

અકન્યા વચનમ્, રામો હર્ષમાપ સલક્ષ્મણમઃ

વા.રા. ૪-૬૪-૩૭

‘દેવીને જોયાં’, હનુમાનના મુખેથી બોલાયેલા આવા અમૃત સમાન શબ્દોએ રામ અને લક્ષ્મણને આનંદિત કર્યા. આખો સંદેશ હનુમાને બે સાદા પરંતુ સર્વોપરી શબ્દો, ‘દેવીને જોયાં’ વડે સમજાવી દીધો. આખી કથા કહેવા લાગી ગયા નહીં, તેમણે એમ પણ ન કહ્યું કે, ‘મેં દેવીને જોયાં, હું દેવીને મળીને આવ્યો છું’ માત્ર એટલું જ કહ્યું કે ‘દેવીને જોયાં.’ આમાં જ સંપૂર્ણ સંદેશ આવી ગયો.

સીધો, સરળ, સંક્ષેપ અને સ્પષ્ટ સંદેશ જ કાર્યક્ષમ, અસરકારક, ઉત્તમ, હૃદયગમ્ય અને આનંદકારી બને છે.

શ્રી રામ, સુગ્રિવ અને લક્ષ્મણ સહુએ હનુમાન અને તેના જૂથની આ મહાન સિદ્ધિનો હર્ષભેર સ્વીકાર કર્યો અને હનુમાન અને તેના જૂથને સ્નેહ અને સ્વીકૃતિ વડે સન્માનિત કર્યા.

‘નિશ્ચતરતમ્ તતસ્મિન, સુગ્રિવમ્ પવનાત્મજે
લક્ષ્મણમ્ પ્રતિમાન, પ્રીતમ બહુમાનદ્ અવૈક્ષત’

વા.રા. ૪-૬૪-૩૮

હનુમાનની સફળતા વિશે અગાઉથી વ્યક્ત કરેલા ભરોસા માટે લક્ષ્મણે પ્રસન્નચિત્તે સુગ્રિવ સન્મુખ જોયું.

પ્રેરિત અને સફળ જૂથના નેતા પ્રશંસાને યોગ્ય છે.

‘પ્રીત્યાય પરયોપિતો, રાઘવ પરા વીરઃ
બહુમાનેન મહતા, હનુમન્તમ્ અવૈક્ષત’

વા.રા. ૫-૬૪-૩૮

પરમવીર રાઘવે મહાન આદર સાથે હનુમાનની સામે જોયું અને સર્વે વાનર નાયકોનો હૃદયપૂર્વક આભાર માન્યો.

અપ્રતિમ યોગદાતાઓ કદર કે ઈનામને પાત્ર હોય છે તથા વધુને વધુ આદર અને સન્માનને યોગ્ય હોય છે. યશની વહેંચણીથી પ્રેરણા જળવાઈ રહે છે.

પ્રાગટ્યથી પરિપૂર્ણતાની પ્રેરણાની પ્રક્રિયાનું નિદર્શન કરતી આ જાંબુવાન અને હનુમાનની સિદ્ધિ પ્રેરક, પ્રેરણા અને પ્રેરિતનું ઉત્કૃષ્ટ ઉદાહરણ છે.

પ્રેરક સારવાક્યો:

૧. સમૂહભાવના સર્વસામાન્ય કારણ માટે પ્રેરણા પેદા કરે છે.
૨. કદર અને સન્માન સમૂહ અને લોકોને પ્રેરે છે.
૩. ભય સાહસ અને સતાણ કરવા પ્રેરે છે.
૪. પ્રેરકના વિશ્વાસ અને ભરોસો પ્રેરે છે.
૫. વિસ્ફુરિત સમર્પણ પ્રેરણાનું સ્ફૂર્તિક્ષેત્ર છે.
૬. પડકાર પ્રેરે છે.
૭. કટોકટીના સમયે, પ્રેરણા જ માર્ગ છે.
૮. પ્રેરકનો પોતાનો આત્મવિશ્વાસ પ્રેરે છે.
૯. પાછલી અસાધારણ સિદ્ધિનું સ્મરણ પ્રેરે છે.
૧૦. મુશ્કેલીમાં આવેલા લોકોની વિનવણી પ્રેરે છે.
૧૧. ઉદાહરણ, સરખામણી અને વિક્રમજનક સીમાચિહ્નો પ્રેરે છે.
૧૨. પ્રેરિત વ્યક્તિ વિશ્વાસની ઊંચાઈઓ પ્રાપ્ત કરે છે.
૧૩. સ્વીકૃતિ અને પ્રશંસા પ્રેરણાવૃદ્ધિ કરે છે.

૧૪. પ્રાર્થના આત્મબળમાં વૃદ્ધિ કરે છે અને આગળ ધપવા પ્રેરે છે.
૧૫. વ્યક્તિ જ્યારે વિચારે છે તે કરી શકે છે, તે કરશે.
૧૬. વ્યક્તિ જ્યારે વિચારે છે કે તે ઉત્કૃષ્ટ છે. તે ઉત્કૃષ્ટ બને છે.
૧૭. તમે એ બનો છો જે તમે વિચારો છો.
૧૮. પ્રેરિત વ્યક્તિ પોતાનો ઈરાદો, અને લક્ષ્ય ઉદ્ઘોષિત કરે છે જે તેની પ્રેરણાને વધુ આગળ ધપાવે છે.
૧૯. પ્રેરિત વ્યક્તિ નિર્ભય હોય છે.
૨૦. માર્ગમાં આવતા અવરોધો, પડકારો અને મુશ્કેલીઓને કારણે પ્રેરિત વ્યક્તિ પોતાના કાર્ય-ધ્યેયને છોડી દેતો નથી. યથોચિત ઉપાયો અને ઉકેલો શોધીને તે પોતાનું ધ્યેય-કાર્ય ચાલુ રાખે છે અને લક્ષ્ય હાંસિલ ન થાય અને ધ્યેય-કાર્ય પરિપૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી અટકતો નથી.
૨૧. સફળ જૂથના નેતાની પ્રશંસા થવી જોઈએ.
૨૨. અસાધારણ યોગદાતાઓ કદર કે ઈનામ ઉપરાંત આદર અને સન્માનને પાત્ર છે.
૨૩. યશની વહેંચણી પ્રેરણાને ટકાવી રાખે છે.

પ્રેરિત ચાલકબળની માર્ગદર્શિકા
(હનુમાન મોડેલ)

૧. શિક્ષક, માર્ગદર્શક, વડીલ કે ઉપરી જ્યારે કોઈ કટોકટીની પરિસ્થિતિ, જરૂરિયાત, ભય કે ગંભીર બાબત વિશે જણાવે ત્યારે ધ્યાનપૂર્વક સમજો, ઊભા થાઓ અને જવાબદારી લેવા તૈયાર રહો.
૨. તમારી પાછલી સિદ્ધિઓ અને સફળતાઓનું સ્મરણ કરી આંતરિક વિશ્વાસ પ્રાપ્ત કરો. પોતાની શક્તિઓને પિછાણો અને તેને સમજો.
૩. જેવું વિચારો છો તેવા બનશો તે યાદ રાખો. એવું વિચારો કે તમે કરી શકો છો અને તમે કરી શકશો.
૪. જૂથ અને સમાજની જરૂરિયાતો અને અગ્રતાઓને સમજો અને જે ખરેખર વાસ્તવિક, ખરું, વ્યાજબી અને ઉચિત છે તે પરત્વે તમારું શું કર્તવ્ય છે તે વિચારો.
૫. ઊભા થાઓ, કોઈ સિદ્ધાંત મૂલ્ય આધારિત કાર્ય-ધ્યેય માટે જ્યારે તમે ઊભા થાઓ છો ત્યારે સમસ્ત સકારાત્મક શક્તિઓ તમારી સાથે ઊભી થાય છે.
૬. પડકાર ઝીલવાના તમારા ઈરાદાની ઘોષણા કરી ઊંચા બનો. તમારા કાર્ય-ધ્યેયને સમજપૂર્વક ઘોષિત કરો.

૭. તમારી ઉદ્ઘોષણા તમને મજબૂત અને ધ્યેય માટે દૃઢનિશ્ચયી બનાવે છે. આત્મ-વિશ્વાસની ઊંચાઈઓ પામો અને કૂદકો મારવા તૈયાર રહો.
૮. આરંભ કરો, આગળ અને ઉપર તરફ કૂદકા ભરો. ત્વરાથી પ્રચંડ વેગ સાથે ગતિ કરો. દિશા ચૂકશો નહીં. તમને કોઈ અટકાવી શકશે નહીં.
૯. સઘળાં અવરોધો અને મુશ્કેલીઓનો માત્ર શારીરિક બળ અને માનસિક નિશ્ચયાત્મકતા વડે નહીં પરંતુ કલ્પનાશીલતા અને મનન, રચનાત્મકતા અને નાવીન્ય, ચીલાચાલુ નહીં પરંતુ જુદી અને આગવી રીતે વિચારીને સ્થિરતા, લવચીકતા અને ભાવાત્મક કટીબદ્ધતા સાથે સામનો કરો અને તે સર્વેનો નિકાલ કરો.
૧૦. કાર્ય-ધ્યેય પર કાર્ય કરતા સમયે, તમારી પ્રેરિત એકાગ્રતાને બધી જ વિગતો અને ગુણવત્તાનાં પાસાંઓ પર સ્થિર રાખો. સાથીઓ સાથે કરુણા અને સુહાર્દપણે સંદેશા-સંપર્ક રાખો. જ્યારે સફળ બનો, સમૂહને યશમાં સહભાગી બનાવો. ઉપરી, શિક્ષક અને ગુરુ, સહુનો આભાર માનો અને આગામી પડકાર ઝીલવા તૈયાર રહો.

યોગ્ય પાત્રને પ્રેરિત કરવા માટેની માર્ગદર્શિકા
(જાંબુવાન મોડેલ)

૧. જ્યારે કટોકટીની પરિસ્થિતિ, જરૂરિયાત, ભય કે ગંભીર સ્થિતિ સર્જાય ત્યારે આંતરસૂઝથી સ્થળ, કાળ, સ્થિતિ અને સામેલ વ્યક્તિઓ અને સંભવિત ઉપાયો, ઉકેલો અને કોણ આ જવાબદારી લઈ શકે તે વિષે કલ્પનાશીલતા અને રચનાત્મકતાથી વિચારો.
૨. પડકાર અને પ્રશ્નનું આકલન કરો. વિકલ્પો વિશે વિચારો અને ઉચિતતમ શક્ય ઉપાય શોધી કાઢો.
૩. યોગ્ય વ્યક્તિ, યોગ્ય પગલાં, યોગ્ય પદ્ધતિ અને યોગ્ય સમય વિશે એકાગ્ર થાઓ.
૪. યોગ્ય વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓ, જૂથ કે જે આ કાર્ય પાર પાડી શકે તેમ હોય તેમને વિશ્વાસ, ભરોસો અને હકારાત્મક માનસિક અને શારીરિક અભિગમસહ મળો.
૫. પરિસ્થિતિ, ભય, કટોકટી કે જે પાર પાડવાની આવશ્યકતા છે તે વિશે તેને કે તેમને સહાનુભૂતિસહ સરળ, સીધી અને સાદી રીતે જણાવો.
૬. સંબંધિત વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓ કે જૂથો સાથે તમારી પોતાની સ્થિતિ અને ભૂમિકા વિશે તથા તમારી પાછલી અસાધારણ સિદ્ધિઓ અને સફળતાઓ વિશે વાત કરો.

તમે એક અસામાન્ય માર્ગદર્શક છો તવી તેમને પ્રતીતિ થવા દો.

૭. તેમને તેમની પાછલી અસાધરણ સિદ્ધિઓ અને સફળતા વિશે યાદ અપાવો. તેમની કદર કરો અને આ કાર્ય-ધ્યેય ઉપાડી લેવા માટે પ્રેરિત કરો.
૮. સમૂહ, સમાજ અને રાષ્ટ્રની પરિસ્થિતિ વિશે તેમને સ્મરણ કરવો અને તેઓ આ પડકારરૂપ કાર્ય પાર પાડી શકે તેમ છે અને આ જવાબદારી તેઓએ લેવી જોઈએ તે વિશે પ્રોત્સાહિત કરો.
૯. સંભવિત અવરોધો અને સંભવિત ઉકેલો વિશે તેમને સૂચન-નિર્દેશ કરો.
૧૦. તેમને એ પણ સ્મરણ કરાવો કે વિધિએ તેમને આ પરિસ્થિતિમાં એટલા માટે આણ્યાં છે કે જેથી તેઓ એમાં અપ્રતિમ અને ઉદાહરણીય યોગદાન આપી શકે.

ભગવદ્ગીતા : પ્રેરણાની માર્ગદર્શિકા

ભગવદ્ગીતામાં કૃષ્ણએ શારીરિક, માનસિક, બૌદ્ધિક અને આધ્યાત્મિક કક્ષાઓએ પ્રેરણા દ્વારા સંકટને સફળતામાં, ઉદાસીને ઉત્સાહમાં, પડકારને અવસરમાં અને પ્રત્યક્ષ નિષ્ફળતાને જવલંત સિદ્ધિમાં રૂપાંતર કરવાનો માર્ગ દર્શાવ્યો છે.

કુરુક્ષેત્રની યુદ્ધભૂમિ પર વિશાળ કૌરવસેના અને તેમના કરતાં ખૂબ નાની પાંડવસેના આમનેસામને હતી. કૌરવકુમાર દુર્યોધન પોતે જ યુદ્ધ જીતશે તેમ ખાતરીપૂર્વક માનતો હતો કેમ કે, તેના સૈન્યમાં મહાન નાયકો ભીષ્મ, દ્રોણાચાર્ય, કર્ણ, અશ્વત્થામા, શલ્ય, ભગદત્ત, ભુરિશ્રવા અને એવા સંખ્યાબંધ મહાશૂરવીરો અને યુદ્ધનિપુણ યોદ્ધાઓ હતા. યુધિષ્ઠિરની મુખ્ય શક્તિ ભીમ અને અર્જુન હતા તેમાં પણ ખાસ કરીને અર્જુન કે, જેનાં એકલામાં જ એ અનન્ય ક્ષાત્ર-વૃત્તિ, યુદ્ધકૌશલ્ય, શસ્ત્ર-શાસ્ત્ર પ્રાણીણ્ય અને અલૌકિક શક્તિઓ હતી કે જે શત્રુસેનાના કોઈ પણ અને બધા નાયકોનો સામનો કરી શકે, તેમને રોકી શકે અને હરાવી શકે.

કૃષ્ણ, અર્જુનના સખા, તત્ત્વજ્ઞાની, માર્ગદર્શક તથા શિક્ષક હતા અને સારથી પણ. કૃષ્ણ જાણતા હતા કે યુદ્ધ જીતવાની બધી જ શક્તિઓ અર્જુનમાં છે પણ તેનામાં એક નબળાઈ છે. સામા પક્ષે મોટા ભાગના વડીલો, સંબંધીઓ અને આચાર્યો હતા જેમને માટે તેને પરમ પૂજ્યભાવ, આદર, સન્માન, ભક્તિ અને પ્રેમ હતાં. કૃષ્ણ જાણતા હતા કે જ્યાં સુધી અર્જુનની આવી બધી જ ભાવનાઓ, સંશયો,

ખચકાટ અને પ્રશ્નોનું સમાધાન કરવામાં નહીં આવે ત્યાં સુધી તે અસરકારક નહીં રહે.

રથને શત્રુસેનાની સામે તટસ્થ ક્ષેત્રમાં લાવી રાખવા અર્જુને કૃષ્ણને વિનંતી કરી કે જેથી તે બન્ને પક્ષોની શક્તિઓ, નબળાઈઓ, ત્રુટિઓ, સાનૂકૂળતાઓ-પ્રતિકૂળતાઓ, મર્મસ્થાન, તકો અને અગ્રતાક્રમને સારી રીતે આંકી શકે. કૃષ્ણએ આ તક ઝડપી લીધી અને અર્જુનના મર્મબિંદુને ભોંકવામાં તેનો ઉપયોગ કર્યો.

એવમુક્તો હૃષીકેશો ગુડાકેશેન ભારત ।
સેનયોરુભયોર્મધ્યે સ્થાપયિત્વા રથોત્તમમ્ ॥
ભીષ્મદ્રોણપ્રમુખતઃ સર્વેષાં ચ મહીક્ષિતામ્ ।
ઉવાચ પાર્થ પશ્યૈતાન્ સમવેતાન્કુરુનિતિ ॥

ભ.ગી. ૧-૨૪/૨૫

ગુડાકેશ તણા આવા વેણને માધવે સુણી
બે સૈન્ય વચમાં ઊભો કીધો તે ઉત્તમ રથ,
ભીષ્મને દ્રોણની સામે, ને સૌ રાજા ભણી ફરી,
બોલ્યા માધવ, 'જો પાર્થ ! કૌરવોના સમૂહ આ'

કૃષ્ણએ રથને અર્જુનને ખૂબ પ્રિય અને પૂજનીય હતા એવા ભીષ્મ અને દ્રોણની એકદમ સામે ઊભો રાખ્યો. કૃષ્ણએ રથને જો દુર્યોધન, દુઃશાસન, કર્ણ કે અન્ય કોઈ કૌરવબંધુની સામે ઊભો રાખ્યો હોત તો અર્જુને પોતાનું ધનુષ્ય ઊઠાવી પોતાની લડવાની સ્થિતિ પર ઝડપથી જઈને યુદ્ધ આરંભ કરવાનો સંકેત આપ્યો હોત. તેની ઊર્જા પ્રજ્વલિત થઈ હોત, ગુસ્સો વ્યક્ત થયો હોત. તેની નિશ્ચયાત્મકતા દઢ થઈ હોત અને તેનું વર્તન એક સક્ષમ શૂરવીર યોદ્ધાને છાજે તેવું હોત. પરંતુ તેણે

ભીષ્મ અને દ્રોણને જોયા અને આદરભાવ ઉપર આવ્યો. એણે જોયું કે ગુરુઓ અને સંબંધીઓ સામે તે લડવાનો હતો. કૃષ્ણએ વિશિષ્ટ રીતે સ્પષ્ટતાથી કહ્યું 'આ બધા કૌરવોને જો' અર્જુન સ્વયં કુરુનો વંશજ કૌરવ જ હતો. 'કુરુ' શબ્દએ તેના હૃદયથી વીંધી નાખ્યું. લાગણીઓ ઉમટી આવી. આંસુઓ સરવા લાગ્યાં, હૃદય ધબકવા લાગ્યું. મન દ્વિધાયુક્ત થઈ ડગમગવા લાગ્યું. તે ભાંગી પડ્યો અને હતાશામાં ગરકાવ થઈ ગયો. તેણે કૃષ્ણને કહ્યું કે, તે લડશે નહીં. એવી જીત અને સામ્રાજ્યનો શો અર્થ છે જે પોતાના સગા-વહાલાના રક્તથી રંજીત હોય. તેણે કહ્યું કે તે તેઓને હણવા કરતાં પોતે હણાઈ જાય તે વધુ સારું હોત. તે રથમાં ફસડાઈ પડ્યો અને ધનુષ્ય-બાણ છોડીને રડવા લાગ્યો.

એવમુક્ત્વા અર્જુનઃ સંખ્યે રથોપસ્થ ઉપાવિશત્ ।

વિસૃજ્ય સશરં ચાપં શોકસંવિગ્નમાનસઃ ॥ ભ.ગી. ૧-૪૭

આમ બોલી રણે પાર્થ ગયો બેસી રથાસને

ધનુષ્યબાણને છોડી, શોકઉદ્વેગથી ભર્યો.

હતાશા અને ખેદયુક્ત અર્જુન અવાક થઈ ગયો. કૃષ્ણએ આ હતાશા, ઉદાસી, દુઃખ અને વિશાદની ઘડીને અર્જુનને અસામાન્ય રીતે પ્રેરિત કરવાના અવસર તરીકે જોઈ, જેથી અર્જુન ઉત્કૃષ્ટ અને અલૌકિક રીતે પોતાનું કર્તવ્ય બજાવી શકે. તેમણે અર્જુનને ઊભો કરવાનું શરૂ કર્યું અને કહ્યું :

કબૈલ્યં મા સ્મ ગમઃ પાર્થ નૈતત્ત્વપ્યુપપદ્યતે ।

ક્ષુદ્રં હૃદ્યદૌર્બલ્યં ત્યક્ત્વોત્તિષ્ઠ પરન્તપ ॥ ભ.ગી. ૨-૩

મા તું કાયર થા, પાર્થ, તને આ ઘટતું નથી ।

હેયાના દુબળા ભાવ છોડી ઊઠ, પરંતપ ॥

કૃષ્ણએ અર્જુનને આવી પડેલા કર્તવ્યથી ભાગી જવું અને ક્ષત્રિય તરીકે રણમાં જીતવાના અવસરનો ઉપયોગ ન કરવાનું કેટલું અનુચિત છે તે જણાવ્યું. આત્માનું અમરત્વ, આત્મજ્ઞાન, માનવીનાં શરીર, મન અને બુદ્ધિની સ્થિરતા તથા યોગ વિષે સમજાવ્યો જેથી તે યોગ્ય રીતે વિચારી શકે અને તે દ્વારા મનની ચંચળતા પર કાબૂ કરી શકે. તેમણે જણાવ્યું કે અર્જુન પોતે જ સ્થિર બુદ્ધિ અને મનવાળો યોગી બની શકે છે અને શું મહત્ત્વનું છે અને શું યોગ્ય છે તે સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શકે છે.

અહીં સુધી અર્જુન મૌન રહ્યો હતો. સ્થિરતા અને સામર્થ્યના યોગની ઉત્કૃષ્ટતા કહેતા સમયે કૃષ્ણ અર્જુનનું મૌન તોડાવી શક્યા. અર્જુનની વિચારપ્રક્રિયામાં હવે રસ જાગૃત થયો અને તેણે અગત્યનો પ્રશ્ન પૂછ્યો. ગ્લાનિમાં ઘેરાયા પછીના કૃષ્ણના આત્મા વિશેના વચનો દરમ્યાનના લાંબા મૌન પછીના આ તેના પ્રથમ ઉચ્ચારણો હતા :

સ્થિતપ્રજ્ઞસ્ય કા ભાષા સમાધિસ્થસ્ય કેશવ ।

સ્થિતધીઃ કિં પ્રભાષેત કિમાસીત વ્રજેત કિમ્ ॥

ભ.ગી. ૨-૫૪

સમાધિમાં સ્થિતપ્રજ્ઞ જાણવો કેમ, કેશવ ?

બોલે, રહે, ફરે કેમ, મુનિ જે સ્થિરબુદ્ધિનો ?

અર્જુનને 'સ્થિતપ્રજ્ઞનો - સ્થિર અને સમર્થનો' સિદ્ધાંત - વિચાર ગમ્યો. એ જાણતો હતો કે તે સમર્થ છે પણ સ્થિર નથી. તેને જિજ્ઞાસા થઈ. કૃષ્ણ જાણતા હતા કે જિજ્ઞાસાવૃત્તિ પ્રેરણા માટેની તૈયારી છે.

કૃષ્ણએ અર્જુનના યોગ્ય સમયે યોગ્ય પ્રશ્નને આવકાર્યો. ભય, ક્રોધ, આસક્તિના ગેરફાયદા વિશે તથા આંતરિક શક્તિ, ધ્યેય, એકાગ્રતા અને મનની શાંતિની જરૂરિયાત વિશે રોચક રીતે સમજાવ્યો. શરીર,

મન અને બુદ્ધિની સ્થિરતા વિશે સમજાવ્યું અને ભારપૂર્વક જણાવ્યું, 'અર્જુન ! પોતાના વડે જ પોતાની સ્થિરતા પ્રાપ્ત કર. દૃઢ નિર્ધાર સ્થિરતા આપે છે અને કૌશલ્ય સામર્થ્ય આપે છે. દૃઢનિશ્ચયી બન અને કુશળ બન. પછી તેમણે કર્મ, નિમાયેલા કાર્યોની આસક્તિરહિત બજવાણી, નિષ્કામ કાર્યોના રૂપમાં યજ્ઞ, લોકકલ્યાણ અર્થે કાર્યો, જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીની કાર્યરીતિઓ અને કામ અને ક્રોધ નિવારવાના માર્ગો સમજાવ્યા.

તેમણે અર્જુનને શીખવું અને શીખવવુંની વંશપરંપરા સહિતનો જ્ઞાનમાર્ગ દર્શાવ્યો. ધર્મની રક્ષા કરવા અને અનિષ્ટોનો નાશ કરવા માટે દૈવી નેતૃત્વના પ્રાગટ્ય, ચાર પ્રકારની વર્ણવ્યવસ્થા અને કાર્યો, કર્મ અને અકર્મનું ગૂઢ અર્થઘટન, પરમ બ્રહ્મની વૈશ્વિક ઉપસ્થિતિ, વિવિધ પ્રકારના યજ્ઞો, આહૂતિઓ-સમર્પણ, જ્ઞાનયજ્ઞની સર્વોપરિતા, જ્ઞાનાર્જનની પ્રક્રિયામાં શીખનાર અને શીખવનારના ગુણો, જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે સમર્પણ અને ભક્તિભાવની અનિવાર્યતા અને જ્ઞાનરૂપી તલવારથી સંશયો છેદવાના માર્ગો દર્શાવ્યા.

અર્જુન ઉત્સુકતા અને આતુરતાપૂર્વક કૃષ્ણના આ બોધવચનોમાં પૂરેપૂરો પરોવાઈ ગયો. કૃષ્ણએ કર્મયોગની સર્વોપરિતા, જ્ઞાન અને કર્મનું એકપણું, યોગીની નિર્મળતા અને તેનું પૂર્ણ સમર્પણ, આત્મા વડે આત્મામાં જ પરમસુખ પ્રાપ્તિનો માર્ગ, સર્વોપરી પરમ આધારના જ્ઞાન દ્વારા શાંતિપ્રાપ્તિ સહિતના સંન્યાસના માર્ગ વિશે કહ્યું.

તેમણે યથાયોગ્યતા-ઉચિતનું મહત્ત્વ, ધ્યાનમાં અદ્ભુત શાંતિ, અંતરઆત્માનું દર્શન, સમાનતાનો યોગ, ચંચળ મનને કાબૂમાં રાખવાનો માર્ગ, યોગની સર્વોપરિતા સહિતના ધ્યાનમાર્ગ વિશે તેને સૂચિત કર્યો. કૃષ્ણે અર્જુનને સિદ્ધ પુરુષોની વિરલતા, આઠ પ્રકારની પ્રકૃતિ, પરમ

પુરુષની નિમ્ન અને ઉચ્ચ કક્ષા, મહાન પુરુષોની માળામાં સૂત્રસમ ભૂમિકા, સર્વનું સારસત્ત્વ, ચાર પ્રકારના ભક્તો, જ્ઞાનીની સર્વોપરિતા, પરમપ્રાપ્તિની પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતો અને પરમનું નિરાકારપણું - અવ્યક્તપણું સહિતના જ્ઞાનવિજ્ઞાનના માર્ગ વિશે જણાવ્યું.

તેમણે અક્ષરબ્રહ્મયોગ વિશે જણાવ્યું જેમાં પરમ બ્રહ્મ, આત્મા, કર્મ, ભૂતો-પ્રાણીઓ, વ્યક્તિ અને યજ્ઞ, દેહત્યાગ વેળાયે પરમ સાથે રહેવાનો માર્ગ, ઝૂંની પરમ અવસ્થા, પ્રાણીઓના વૃત્તીય ઉદ્ભવ અને વિલીન થવાની પ્રકૃતિ, ભક્તિનો માર્ગ, ફરી જન્મ અને ફરી ન જન્મવાનો માર્ગ, પરમ અવસ્થા પર પરમ પ્રાપ્તિ વિશે સમજાવ્યું.

ત્યાર બાદ કૃષ્ણએ રાજવિદ્યા અને રાજરહસ્ય માર્ગ પ્રદર્શિત કર્યો જેમાં આત્માનું સર્વવ્યાપી સ્વરૂપ, સર્વે પ્રાણીઓના ઉદ્ગમ અને અંતિમ સ્થાન, સમર્પિત શ્રદ્ધાળુ અને ભક્તના માર્ગો, સ્વર્ગની ઈચ્છા રાખનારનું સીમિત સુખ, સમાનતાની સર્વોપરિતા અને સમર્પણનો માર્ગ સમજાવ્યાં.

અત્યાર સુધીની સમગ્ર ચર્ચા, સૂચનો અને બોધ અર્જુનને હૂંફ આપનારા અને પ્રેરણાના પ્રથમ તબક્કા 'પ્રાગટ્ય' માટે તૈયાર કરનારા હતા.

પ્રેરક તેને જ્ઞાનના આ ધસમસતા પ્રવાહે અર્જુનનાં મન અને બુદ્ધિને સ્પષ્ટ કર્યાં અને હવે પરમ પ્રેરણા માટે તે તૈયાર હતો.

અર્જુનરૂપી લોખંડને ઉષ્મા સારવારની પ્રક્રિયા પૂરી થઈ હતી. હવે આ લોખંડને ઉચ્ચતર પ્રેરણા વડે પ્રચંડ અને વિકટ એવા પોલાદી મિશ્ર ધાતુમાં ઢાળવાનું હતું. અર્જુન તૈયાર હતો. કૃષ્ણ તો એથી પણ વધુ તૈયાર હતા.

અર્જુન ઉત્સાહભેર બોલ્યો, 'હે મહાન કૃષ્ણ, તમે દિવ્ય અને પરમ છો તેમાં મને જરા પણ સંશય નથી. તમારી આ દિવ્યતાના ચમકારા-વિભૂતિઓ શી છે ? કૃપા કરીને મને જણાવો.' સર્વશ્રેષ્ઠ ગુરુ કૃષ્ણ બોલ્યા 'દરેક વસ્તુની શ્રેષ્ઠતામાં તું મારો વૈશ્વિક અંશ જોઈ શકે છે. જ્યાં જ્યાં ઉત્કૃષ્ટતા - શ્રેષ્ઠતા છે તે મારી, દૈવી આત્માની વિભૂતિઓ છે. વ્યક્તિઓમાંનો આત્મા, રણનીતિ, ગરુડની ઉડાન, વિજયી ઘોડાની દોડ, રાજવી હાથીનું બળ, નદીનું વહેણ, સમુદ્રની ઊંડાઈ, જવાબદારીયુક્ત નેતા અને બીજી અનેક શ્રેષ્ઠતાઓ મારી વિભૂતિઓ છે.'

કૃષ્ણએ ઉષ્માનું પ્રમાણ વધાર્યું અને ચૈતન્યસભર જુસ્સાથી કહ્યું, 'હું વિશ્વ છું, હું સૂર્ય છું, હું શંકર છું, હું તારાઓ છું, હું ચંદ્ર છું, હું આકાશગંગા છું, હું શ્વાસ-પ્રાણ છું, હું સર્જનહાર છું, હું કાળ છું, હું વિજય અપાવનારી રણનીતિ છું, હું દેવતાઓનો ગુરુ અને મહાજ્ઞાની છું.' અર્જુને ઉત્તેજનાસહ આશ્ચર્ય અનુભવ્યું. તેનામાં વિદ્યુત સમાન રોમાંચ પ્રવાહિત થયો અને વિશ્મય સાથે કૃષ્ણ પ્રતિ જોવા લાગ્યો.

કૃષ્ણએ પ્રેરણાની મહા પ્રચંડ પ્રક્રિયા પ્રારંભી અને તેને આગળ ધપાવી.

૧. પ્રાગટ્ય :

કૃષ્ણએ અણધર્યા દૈવી વિભૂતિઓના રહસ્યસ્ફોટ વડે અર્જુનના સત્ત્વને પ્રગટાવ્યું.

વૃષ્ણીનાં વાસુદેવોસ્મિ પાણ્ડવાનાં ધનંજયઃ ।

મુનીનામપ્યહં વ્યાસઃ કવીનામુશના કવિઃ ॥ ભ.ગી. ૧૦-૩૭

હું વાસુદેવ વૃષ્ણીનો, પાંડવોનો ધનંજયઃ

મુનિઓનો હું છું વ્યાસ, શુક હું કવિઓ તણો.

‘વૃષ્ણીનો હું વાસુદેવ છું’ અર્જુને બે હાથ જોડીને કૃષ્ણને વંદન કર્યાં. આ કૃષ્ણ ખરેખર જ પરમ ઈશ્વર છે. તે જાણી ગયો કે કૃષ્ણના અવાજમાં દિવ્યતા બોલી રહી છે. તેને સંપૂર્ણ પ્રતીતિ થઈ ગઈ કે કૃષ્ણ ઈશ્વર જ છે. માત્ર તેમણે ગોવર્ધન ઊંચક્યો હતો તે માટે નહીં, કાલિયાને નાથ્યો હતો તે માટે નહીં, દ્રૌપદીને રક્ષણ આપ્યું હતું તે માટે નહીં પરંતુ અત્યારે તેમના મુખમાંથી જ્ઞાનનો જે સમુદ્ર પ્રવાહિત થઈ રહ્યો હતો તે માટે. અર્જુન સંપૂર્ણ ધ્યાનથી શ્રીકૃષ્ણને સાંભળી રહ્યો હતો. ‘પાંડવોમાં હું ધનંજય છું’, અર્જુન ધનંજયે આશ્ચર્યનો આંચકો અનુભવ્યો. ‘શું ? કૃષ્ણ હું છું ? તેનાં શરીર, મન અને બુદ્ધિમાં જાણે વીજપ્રવાહ પ્રસર્યો. કૃષ્ણએ કહ્યું, ‘મુનિઓમાં હું વ્યાસ છું !’ અર્જુને વિચાર્યું, ‘કેવું અકલ્પનીય ! હું પણ પ્રપિતામહ છું ? એ મહાન પિતાના જ્ઞાન, દર્શન, ચૈતન્ય અને કરુણાનું તેને સ્મરણ થયું.

અર્જુને વિચાર્યું જો હું કૃષ્ણ છું અને કૃષ્ણ જ સર્વે ઈશ્વર અને બ્રહ્માંડની બધી જ ઉત્કૃષ્ટતાઓ છે તો હું પણ કૃષ્ણ છું, બધા જ દેવતાઓ અને વિશ્વની શ્રેષ્ઠતાઓ છું.

તમે તે બનો છો જેવું તમે વિચારો છો. જેવું અર્જુને વિચાર્યું અને તેની સમજમાં આવ્યું અને માનવા લાગ્યો કે તે સર્વે ઉત્કૃષ્ટતાઓની સાથે દૈવી છે તેવું જ તે અનુભવવા લાગ્યો.

આ તેના સત્ત્વના પ્રાગટ્યનું કારણ બન્યું. તે ઉત્સાહ સ્ફુરણાસભર થઈ ગયો અને આ નવી પરિસ્થિતિમાં અદ્ભુત રોમાંચ અને અનેરી ભક્તિનો તણખો તેણે અનુભવ્યો.

૨. સંજ્ઞાન

સુખદ ઉત્સાહ અને ઉત્તેજનામાં અર્જુને કૃષ્ણને કહ્યું, 'કૃષ્ણ, હે ભગવાન ! તમે જે કહો છો તે હું માનું છું અને સ્વીકારું છું પણ તમે જાણો છો કે, 'જોવું એટલે માનવું.' કૃપા કરીને મને તમારું વૈશ્વિક-સ્વરૂપ દર્શાવશો ?

અપાર કરુણાવાન ઈશ્વરે કહ્યું, 'હા તું મારો પૂરેપૂરો ભક્ત છો, અને મને અતિ પ્રિય પણ છો, હું તને દિવ્યદષ્ટિ આપીશ, જેથી તું મારું વૈશ્વિક સ્વરૂપ જોઈ શકે.

તેત્રૈકસ્થ જગત્કૃત્સ્નં પ્રવિભક્તમનેકઘા ।

અપશ્યદૈવદેવસ્ય શરીરે પાણ્ડવસ્તદા ॥ ભ.ગી. ૧૧-૧૩

અનંતભાતનું વિશ્વ આખુંએ એક ભાગમાં ।

દેવાધિદેવના દેહે અર્જુને જોયું તે સમે ॥

ભગવાન કૃષ્ણે અર્જુનને જેવી દિવ્યદષ્ટિ પ્રદાન કરી કે તરત જ અર્જુને સહસ્ર સૂર્યોના વિસ્ફોટ સમો પ્રકાશ જોયો અને એ પ્રકાશપુંજમાં સમસ્ત બ્રહ્માંડ, બ્રહ્મા, શિવ, દેવતાઓ, સર્પો, પર્વતો, નદીઓ, સૂર્ય, ચંદ્ર, તારાઓ અને આકાશગંગાને ચમકતાં અને એકબીજામાં ભળતાં મહાન ગતિવાન દર્શન તરીકે જોયાં. અર્જુને પોતાને પણ આ વૈશ્વિક ભગવાનમાં જોયો, વિવિધ સ્વરૂપ અને આકારવાળા હાથ અને મસ્તક જોયાં. સર્વે કૌરવો, દુર્યોધન, ભીષ્મ, દ્રોણ, કર્ણ, જયદ્રથ બધાંને ખૂલ્લાં મોઢાંઓમાં ખેંચાઈ જતા જોઈને તે દંગ રહી ગયો.

અર્જુનને અદ્ભુત દિવ્ય સ્વરૂપનું સંજ્ઞાન થયું અને તેની બુદ્ધિએ વૈશ્વિક રૂપનું દર્શન કર્યું. તેણે સમર્પણ કરવાનો, દિશાનિર્દેશ

મુજબ વર્તવાનો નિર્ણય કર્યો અને પોતાના દિવ્ય હોવાપણાના કર્તવ્યની જરૂરિયાતની પરિપૂર્તિ માટે રણનીતિ વિચારી.

અર્જુન બોલ્યો, 'હે વિષ્ણુ, તમે ભયાવહ છો! તમે ખરેખર કોણ છો તે મને કહો !'

૩. પ્રેરણા :

વૈશ્વિક સ્વરૂપમાં કૃષ્ણે આ તક ઝડપી લીધી અને અલૌકિક પણ ભયાનક અવાજ સાથે કહ્યું, 'હું મૃત્યુ (મહાકાળ) છું. મને કોઈ અટકાવી શકે તેમ નથી. સાંભળ, તારા વિના પણ આ બધા કૌરવો મૃત્યુ પામેલા જાણ !'

તસ્યાત્વમુત્તિષ્ઠ યશો લભસ્વ જિત્વા શત્રૂન્ રાજયં સમૃદ્ધમ્ ।
મયૈવૈતે નિહતાઃ પૂર્વમેવ નિમિત્તમાત્રં ભવ સવ્યસાયિન્ ॥

ભ.ગી. ૧૧-૩૩

તેથી, ખડો થા યશ મેળવી લે, વેરી હણી ભોગવ રાજય રિદ્ધિ, પૂર્વે જ છે મેં જ હણેલ તેને, નિમિત્ત થા માત્ર તું, સવ્યસાયી.

આ વખતે ભગવાન જ્યારે બોલ્યા, 'ઉત્તિષ્ઠ !' અર્જુનમાં પ્રચંડ ઊર્જાસંચાર થયો. આ પહેલાં પણ ભગવાને 'ઉત્તિષ્ઠ' ! 'જાગૃત થા અને ઊભો થા' એવું કહ્યું હતું. તેને ઈચ્છા તો થતી હતી પરંતુ પૂરતા બળવાળી પ્રેરણાનો અભાવ હતો. બધા જ કૌરવો હણાયેલા હોઈ શકે એવું જાણ્યા પછી અને એમને વિશ્વરૂપદર્શનમાં હણાયેલા જોઈ, અર્જુન સત્ત્વ, બુદ્ધિ, મન અને શરીરથી ખરેખર ઊભો થઈ ગયો. તે ટટ્ટાર થઈ ગયો અને પુનઃસ્ફૂર્તિસભર સશક્તિકરણ અનુભવ્યું. ભગવાને જ્યારે તેને 'નિમિત્ત', સાધન, હેતુ, પ્રેરણા, કારણ કે ભૂમિકા બનવાનું

કહ્યું, અર્જુન તે નિમિત્ત બનવા તૈયાર થઈ ગયો.

તેનું મન પૂર્ણપણે પ્રેરિત અને આગળ ધપવા પ્રયંડ ચાલકશક્તિવાળું અને પોતાનું ક્ષત્રિય તરીકેનું કાર્યધ્યેય સંપન્ન કરવા હેતુલક્ષી બન્યું. એક શૂરવીર યોદ્ધા તરીકે પોતાનું કર્તવ્ય નિભાવવાની લાગણી અનુભવી અને એમાં ધર્મના પુનઃસંસ્થાપન માટે, સાચાનું રક્ષણ કરવા માટેનું દિવ્ય ઉપકરણ બનવાની તક જોઈ.

૪. સંચરણ :

અર્જુનને પ્રેરિત થયેલો જોઈ કૃષ્ણએ ભક્તિમાર્ગ, બે પ્રકારના સાધકો, પરમ બ્રહ્મને પામવાના અલગ અલગ કક્ષાના પ્રયાસો અને ભક્તોના ગુણો દર્શાવીને તેને વધુ દઢ બનાવ્યો. દિવ્ય ગુરુ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે ક્ષેત્રની વિગતો જ્ઞાન, જ્ઞેય, જ્ઞાતા, શરીરમાંનો જીવાત્મા, આત્માનું સર્વવ્યાપીપણું, આત્માનો ઐક્યભાવ અને પરમપદને પામવનો માર્ગ દર્શાવતો ક્ષેત્ર અને ક્ષેત્રને જાણનારનો યોગ દર્શાવ્યો.

અર્જુનને પોતાની અંદર જ્યારે ભક્તિ અને આંતરિક ક્ષેત્રની ઊર્જા દ્વારા પરિપૂર્ણતા અને પરિપૂર્તિનો અનુભવ થયો, ભગવાને ત્રણ ગુણોની પ્રકૃતિ અને તેઓ કેવી રીતે બંધનકર્તા છે તે, તેમના દ્વારા કરાવાતી વર્તણૂંકો, સાત્ત્વિક, રાજસિક અને તામસિકના આચરણ અને ત્રણેય ગુણોની પાર પહોંચેલા ગુણાતીતના લક્ષણો અને પરમાત્મા પ્રતિના માર્ગ સહિતનો આચરણનો યોગ દર્શાવ્યો.

હવે અર્જુન સંસારવૃક્ષની પ્રકૃતિ, આ વૃક્ષમાંથી મુક્તિ માટેનો

માર્ગ, અનાસક્તિનું આયુધ તરીકેનું મહત્વ, પ્રત્યેક જીવની અંદર પ્રાણ-જીવન શક્તિ તરીકે રહેતો આત્મા, વ્યયી અને અવ્યયી પુરુષનું વર્ણન અને સર્વોત્તમ પુરુષની અવસ્થા સહિતના પુરુષોત્તમયોગની સમજ મેળવવા તૈયાર હતો.

ભગવાને પ્રેરક રીતે દૈવી અને આસુરી સંબંધિત ગુણધર્મોનું વર્ણન કર્યું. જેમાં દૈવી સંપત્તિ, આસુરી સંપત્તિનાં વર્ણન, આસુરી પ્રકૃતિવાળાનું વર્તન, નરકનાં ત્રણ દ્વાર અને મુક્તિના માર્ગનો સમાવેશ કર્યો. ભગવાને પૂર્ણ ઉત્સાહભેર શ્રદ્ધાત્રય-યોગમાં ત્રણ પ્રકારના ભક્તિના માર્ગો, તપની અવૈજ્ઞાનિક-અશાસ્ત્રીય રીતો, ત્રણ પ્રકારના આહાર, યજ્ઞો, શરીર-વાચા-મનનાં તપ, ત્રણ પ્રકારનાં દાન, કાર્યો અને પરમ અવસ્થાનું વિધાન, 'ૐ તત્ સત્' અને અસત્ શું છે તે સમજાવ્યું.

કૃષ્ણએ હવે અર્જુનને પ્રેરણાના આખરી પડાવ પર આવેલો જોયો અને તેમણે ઉપદેશોનું બધું જ જ્ઞાન ફરીથી સમજાવ્યું જેમાં સંન્યાસ અને ત્યાગ વચ્ચેનો ભેદ, કર્મફળમાંની આસક્તિના ત્યાગનું ચઢિયાતાપણું, કર્મનું સમર્પણ, દાન અને તપ તરીકે આચરણ, ત્રણ પ્રકારનાં તપ, કર્મના કારણો અને સાધનો, ત્રણ પ્રકારનાં જ્ઞાન, કર્મ, કર્તા, બુદ્ધિ, ધૃતિ, સુખ અને ચાર પ્રકારની અભિરુચિઓ, કર્મ દ્વારા પરમની પ્રાપ્તિ, સ્વમાર્ગનું મહત્વ, પરમપદે પહોંચવાનાં રસ્તા તરીકે ભક્તિનું મહત્વ, નિયત કર્મોને બજાવવાની અનિવાર્યતા, વ્યક્તિના પોતાના અંતરમાં દિવ્ય પરમાત્માની ઉપસ્થિતિ, બધાંની પાછળનું ચલાવનાર બળ, શાધકને મુક્તિ માટેની તક, પરમ બોધ અને પરમાત્મા પ્રતિ સમર્પણની આહ્વાન સ્તુતિ - અભ્યર્થના અને

દુઃખમાંથી મુક્તિ માટે બીજા બધા માર્ગો છોડી પરમાત્માના શરણનો આશ્રય ગ્રહણ કરવાનો મોક્ષસંન્યાસયોગનો ઉપદેશના ઉપસંહારરૂપ પુનરાવલોકનમાં સમાવેશ કર્યો.

પ્રેમાળ ચમકતી આંખો વડે સ્મિતસહ શ્રીકૃષ્ણએ અર્જુનને પૂછ્યું, 'પ્રિય પાર્થ ! મેં તને જે કહ્યું તે તેં પૂર્ણ એકાગ્રતાપૂર્વક સાંભળ્યું કે ? હવે તું અજ્ઞાન અને મોહમાંથી થોડો ઘણો મુક્ત થયો કે ? ધનંજય ! હવે તું શું વિચારે છે ?'

ચહેરા પર આત્મવિશ્વાસ, પૂરી સ્પષ્ટતા અને સમજણની ચમક સાથે બે હાથ જોડી અર્જુન બોલ્યો:

નષ્ટો મોહઃ સ્મૃતિર્લબ્ધાઃ ત્વત્પ્રસાદાન્મયાચ્યુત ।

સ્થિતોડસ્મિ ગતસન્દેહઃ કરિષ્યે વચનં તવ ॥ ભ.ગી. ૧૮-૭૩

ટળ્યો મોહ, થયું ભાન, તમ અનુગ્રહે પ્રભો !

થયો છું સ્થિર નિઃશંક, માનીશ તમ શીખને.

અર્જુન પોતાનાં આંતરિક બળ, કૌશલ્ય અને સામર્થ્યને પૂરી નિશ્ચયાત્મકતા સહિત અમલમાં મૂકવા અને બધાંજ ઉપલબ્ધ અલૌકિક સંસાધનો સાથે પ્રયાસ તથા શરીર, મન, બુદ્ધિ અને આત્માને પૂર્ણ સમાવિષ્ટ કરી કાર્ય કરવા લક્ષ્ય પ્રતિ સંચરણમાં હતો.

અર્જુન ઊભો થયો, કૃષ્ણને દંડવત્ પ્રણામ કર્યા, રથ પર ચઢ્યો, ધનુષ્યતીરને હાથમાં લીધાં. ધનુષ્યની પણછને ખેંચીને પ્રચંડ આંદોલિત ધ્વનિ રેલાવ્યો અને બોલ્યો, 'કૃષ્ણ મારા પ્રભુ ! ધર્મયુદ્ધ આરંભ કરવા માટે ચાલો હવે આપણા દળો સાથે જોડાઈ જઈએ.'

૫. પરિપૂર્ણતા:

કૃષ્ણ અને અર્જુન બન્નેનાં સત્ત્વ અને ઊર્જાને એક સાથે પ્રકાશિત થતાં જોઈ, સંજય બોલ્યા:

યત્ર યોગેશ્વરઃ કૃષ્ણો યત્ર પાર્થો ધનુર્ધરઃ ।

તત્ર શ્રીવિજયો ભૂતિર્ધ્રુવા નીતિર્મતિર્મમ ॥ ભ.ગી. ૧૮-૭૮

જ્યાં યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ, જ્યાં ધનુર્ધર અર્જુન,
ત્યાં વસે જય, ઐશ્વર્ય, લક્ષ્મી ને સ્થિર નીતિયે.

પ્રેરક મહાન ગુરુ કૃષ્ણ અને પ્રેરિત સદા વિજયી અર્જુનના સંયોગે નિશ્ચિતપણે શું થવાનું છે તે જોવા અને તેમના જય, ઐશ્વર્ય, સફળતા, વૃદ્ધિ અને સુનીતિને અગાઉથી કહેવા માટે સંજયને સક્ષમ કર્યો.

અર્જુન અને કૃષ્ણ વ્યક્તિ અને પુરુષોત્તમ તરીકે ચમકતા હતા. તેઓ લક્ષ્યની પરિપૂર્તિ અને કર્તવ્ય દાયિત્યની પરિપૂર્ણતા અને ભવ્ય દર્શન તથા કાર્યધ્યેયની સિદ્ધિ માટેના ગંતવ્ય તરફ પ્રયાણ કરતા હતા જેથી ભવિષ્યની પેઢીઓ તેમના આ અલૌકિક, આધ્યાત્મિક અને ગૌરવાન્વિત માનવીય યોગદાનનું મૂલ્યાંકન કરી શકે.

આ કૃષ્ણ અને અર્જુન, નારાયણ અને નર, સત્ત્વ અને શક્તિ, દિશા અને ગતિશીલતા, ગુણવત્તા અને દળના મહાન સંયોગીકરણનું પરિણામ છે. દિવ્ય પ્રેરક કૃષ્ણ દ્વારા અર્જુનને સ્વધર્મ પ્રતિ તત્પર થવા પ્રેરનાર, પ્રાગટ્ય, સંજ્ઞાન, પ્રેરણા સંચરણ અને પરિપૂર્ણતાના ચરણો સહિતની આ પરમ પ્રેરણા પ્રક્રિયા હતી.

૬. પ્રેરણાની શક્તિ રેખાઓ :

ગીતા પ્રેરણાનું મેન્યુઅલ, માર્ગદર્શિકા છે અને વિવિધ દષ્ટિકોણથી, પાસાંઓથી, સંકલ્પનાઓથી ચિત્તાવસ્થાનાં બધાં જ સ્તરે પ્રેરણા પ્રદાન કરે છે. પ્રત્યેક શ્લોક પ્રેરણાની એક ગુટિકા છે જે વ્યક્તિને પ્રગતિની દિશામાં આગળ અને ઉપર તરફ લઈ જાય છે. પ્રેરણા માટેની શક્તિરેખાઓના કેટલાંક ઉદાહરણ :

૧. ત્યક્ત્વોત્તિષ્ઠ પરન્તપ
હે પરન્તપ ! ઊભો થા અને આગળ ધપ. ૨-૩
૨. યુદ્ધસ્વ વિગતજવરઃ
સંતાપ વિનાનો થઈને તું યુદ્ધ કર. ૩-૩૦
૩. જહિ શત્રું મહાબાહો
હે મહાબાહુ, દુર્જય શત્રુને તું હણ. ૩-૪૩
૪. આતિષ્ઠોત્તિષ્ઠ ભારત
ભારત ઊભો થા અને સ્થિર બન. ૪-૪૨
૫. ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનં
પોતાના વડે જ પોતાનો ઉદ્ધાર કર. ૬-૫
૬. તસ્માદ્યોગી ભવાર્જુન
માટે હે અર્જુન ! તું યોગી થા . ૬-૪૬
૭. તસ્માત્સર્વેષુ કાલેષુ મામનુસ્મર યુદ્ધ ચ
માટે તું મારી સ્મૃતિને અખંડ રાખતો લડ. ૮-૭
૮. તસ્માત્સર્વેષુ કાલેષુ યોગયુક્તો ભવાર્જુન
તે માટે તું સદાકાળ યોગયુક્ત બની રહે. ૮-૨૭

૯. તત્કુરુષ્વ મદર્પણમ્
જે પણ તું કરે, કર અર્પણ તે મને. ૯-૨૭
૧૦. મન્મના ભવ મદ્ભક્તો
મન-ભક્તિ મને અર્પ, અને મારો ભક્ત બન. ૯-૩૪
૧૧. મદ્યાજી માં મનસ્કુરુ
મને પૂજ મને નમ. ૯-૩૪
૧૨. મામેવૈષ્યતિ યુક્તવૈવમ્
મારી સાથે જોડાયેલ, મને જ તું મળીશ. ૯-૩૪
૧૩. આત્માનં મત્પરાયણઃ
પારા પરાયણ થયેલો, પામીશ મને જ તું. ૯-૩૪
૧૪. આદિત્યાનમહં વિષ્ણુઃ
આદિવ્યોમાં વિષ્ણુ હું છું. ૧૦-૨૧
૧૫. જ્યોતિષાં રવિરંશુમાન્
જ્યોતિઓમાં (તેજમાં) સૂર્ય હું છું. ૧૦-૨૧
૧૬. વૃષ્ણીનાં વાસુદેવોસ્મિ
યાદવોમાં કૃષ્ણ વાસુદેવ હું છું. ૧૦-૩૭
૧૭. પાણ્ડવાનાં ધનંજયઃ
પાંડવોમાં ધનંજય અર્જુન હું છું. ૧૦-૩૭
૧૮. મુનીનામપ્યહં વ્યાસઃ
મુનિઓમાં વ્યાસ હું છું. ૧૦-૩૭
૧૯. નીતિરસ્મિ જિગીષતામ્
જીતવા ઈચ્છનારાઓની નીતિ હું છું. ૧૦-૩૮

૨૦. એકાંશેન સ્થિતો જગત
એક જ અંશથી મારા, આખું વિશ્વ ધરી રહ્યો છું. ૧૦-૪૨
૨૧. તસ્માત્વમુત્તિષ્ઠ યશો લભસ્વ
તેથી, ખડો થા, યશ મેળવી લે. ૧૧-૩૩
૨૨. નિમિત્તમાત્રં ભવ સવ્યસાચિન્
નિમિત્ત થા માત્ર તું સવ્યસાચિ. ૧૧-૩૩
૨૩. મયેવ મન આધત્સ્વ
મારામાં જ મન સ્થિર કર. ૧૨-૮
૨૪. મયિ બુદ્ધિં નિવેશય
મારામાં તું બુદ્ધિ પરોવ. ૧૨-૮
૨૫. અભ્યાસયોગેન તતો મામિચ્છામું ધનઞ્જય
તો અભ્યાસયોગ વડે મને પામવાની ઈચ્છા કર. ૧૨-૯
૨૬. મત્કર્મપરમો ભવ
મારે અર્થે કર્મો કર. ૧૨-૧૦
૨૭. સર્વકર્મફલત્યાગં તતઃ કુરુ યતાત્મવાન્
મનને વશ રાખીને, ત્યાગ સર્વ કર્મફલનો કર. ૧૨-૧૧
૨૮. અભિજાતોઙ્સિ પાણ્ડવ
મા, કર, શોક, તું જન્મ્યો દૈવી સંપત્તિને લઈ. ૧૬-૫
૨૯. ચેતસા સર્વકર્માણિ મયિ સંન્યસ્ય મત્પરઃ
મને અર્પી બધાં કર્મો મનથી, મત્પરાયણ. ૧૮-૫૭
૩૦. બુદ્ધિયોગમુપાશ્રિત્ય મચ્ચિત્તઃ સતતં ભવ
મારામાં ચિત્તને રાખ બુદ્ધિયોગ વડે સદા. ૧૮-૫૭

૩૧. તમેવ શરણં ગચ્છ સર્વભાવેન ભારત
તેને જ શરણે જા તું સર્વભાવથી ભારત. ૧૮-૬૨

૩૨. વિમૃશ્યૈતદ્દશેષેણ યથેચ્છસિ તથા કુરુ
તેને પૂર્ણ વિચારીને કર જેમ ગમે તને . ૧૮-૬૩

૩૩. મન્મના ભવ મદ્ભક્તો મદ્યાજી માં નમસ્કુરુ
મન, ભક્તિ મને અર્પ, મને પૂજ, મને નમ. ૧૮-૬૫

૩૪. સર્વધર્માન્પરિત્યજ્ય મામેક શરણં વ્રજ
છોડીને સઘળા ધર્મો, મારું એક જ શરણ ધર ૧૮-૬૬

૩૫. પ્રેરણા અને પરિપૂર્તિ
અર્જુન બોલ્યો :

નષ્ટો મોહઃ સ્મૃતિર્લબ્ધ્યા ત્વત્પ્રસાદાન્મયાચ્યુત ।
સ્થિતોડસ્મિ ગતસન્દેહઃ કરિષ્યે વચનં તવ ॥ ૧૮-૭૩

ટળ્યો મોહ, થયું ભાન, તમ અનુગ્રહે, પ્રભો !
થયો છું સ્થિર નિઃશંક, માનીશ તમ શીખને.

૩૬. પ્રેરણા અને સિદ્ધિ
સંજય બોલ્યા:

યત્ર યોગેશ્વરઃ કૃષ્ણો યત્ર પાર્થો ધનુર્ધરઃ ।
તત્ર શ્રીર્વિજયો ભૂતિર્ધ્રુવા નીતિર્મતિર્મમ્ ॥ ૧૮-૭૮

જ્યાં યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ, જ્યાં ધનુર્ધર અર્જુન
ત્યાં વસે જય, ઐશ્વર્ય, લક્ષ્મી ને સ્થિર નીતિયે.

ગીતામાં પ્રેરણાની આવી મહાશક્તિ છે. રસપ્રદ અને નોંધનીય છે કે
અર્જુને જ્યારે બન્ને સૈન્યની મધ્યમાં ભીષ્મ અને દ્રોણની સામે, ઘેરા

વિષાદની નિઃશબ્દતા બાદ બોલવાનું શરૂ કર્યું, ત્યારે પ્રથમ બાબત તેણે જે જાણવાનો પ્રશ્ન કર્યો તે સ્થિતપ્રજ્ઞ-સ્થિર અને સમર્થ વિશે હતો.

સ્થિતપ્રજ્ઞસ્ય કા ભાષા

સ્થિર અને સમર્થ કેવી રીતે રહે છે. ૨-૫૪

આવું એટલા માટે કે કૃષ્ણ ઈચ્છતા હતા કે અર્જુનની બુદ્ધિ સ્થિર થાય તે અત્યંત આવશ્યક છે.

પ્રેરણા પછી છેલ્લે અર્જુને કહ્યું તે આ છે :

સ્થિતોડસ્મિ ગતસન્દેહઃ

સંશયો ચાલ્યા ગયા છે. સ્થિર હું થયો છું. ૧૮-૭૩

એનો અર્થ એ થાય છે કે અર્જુન સ્થિર અને સમર્થ થયો છે. અર્જુન જે જાણવા માટે આતુર હતો તે માર્ગ કૃષ્ણએ તેને દર્શાવ્યો !

બિમારને આપવું જે જરૂરી હતું અને તે જે માંગતો હતો તેનો 'કોર્ષ' આપવામાં કૃષ્ણ અસરકારક, દક્ષ, ઉત્કૃષ્ટ અને ચિત્તાકર્ષક છે.

આમ પ્રાગટ્ય-સંજ્ઞાન-પ્રેરણા-સંચરણ અને પરિપૂર્ણતાની પ્રક્રિયા બધી જ રીતે પ્રયોજ્ય અને સુયોગ્ય છે.

યોગ્ય નાયકને પ્રેરિત કરવા માટેની સ્ફુરણાઓ કૃષ્ણ મોડેલ

૧. લોકો અને માનવતા માટે ઉત્તમોત્તમ પ્રેરક બનવા નાની ઉંમરથી જ AQ, EQ, IQ અને SQ (ક્રિયાશીલતા આંક, ઊર્મિશીલતા આંક, બુદ્ધિ આંક, આધ્યાત્મિકતા આંક) હાંસલ કરો.
૨. AQ, (ક્રિયાશીલતા આંક) કાર્યો-પ્રવૃત્તિઓ અને તેના પરિણામો બાબતે છે. EQ, (ઊર્મિશીલતા આંક) લાગણી, સંવેદનશીલતા અને સંબંધો બાબતે છે. IQ, (બુદ્ધિ આંક) વિચારો, ચિંતન, મનન, સમજગ્રાહ્યતા અને વાસ્તવિકતા બાબતે છે. SQ, (આધ્યાત્મિકતા આંક) આંતરિક જાગૃતિ, આત્મજ્ઞાન, સંભાવનાઓ અને સુષુપ્ત શક્તિઓ બાબતે છે. આમ પરિણામો, સંબંધો, વાસ્તવિકતા અને આત્મજ્ઞાનના માલિક બનો.
૩. જ્યારે પણ કોઈ સક્ષમ નેતા પીડા, સંકટ, હતાશા કે સંશયમાં હોય ત્યારે પ્રથમ તેને શારીરિક, માનસિક અને બૌદ્ધિક કક્ષાએ સ્થિર કરવાનો હોય છે. ભૌતિક સાનુકૂળતા કરી આપવા શીતલ જળ પીવા આપો, બેસવા આસન-બેઠકની વ્યવસ્થા કરો. શક્તિવર્ધક ફળોના રસ અને જરૂરી ભોજન વગેરે આપો. બાદમાં તમારે તેને લાગણીના સ્તરે સ્થિર કરવા, દુઃખદ ભૂતકાળ કે ચિંતાજનક ભવિષ્યમાં માનસિક રીતે અટવાયા કરવાને બદલે વર્તમાન વાસ્તવિકતા સ્વીકારવા તૈયાર કરવા પડે છે. પછી તેને બૌદ્ધિક રીતે સ્થિરતા પ્રદાન કરવા ભાવિનું આયોજન કરવામાં અને શું કરી શકાય તેમ છે અને શું કરવાનું છે તે સમજવામાં સહાય કરવાની હોય છે.

૪. જ્યારે તે વ્યક્તિ શારીરિક, માનસિક અને બૌદ્ધિક સ્તરે સ્થિર થાય છે ત્યારે તે પોતાની આત્મશક્તિની ઊંચાઈ જોવા તૈયાર બને છે. હવે તમારે તેને ઉપયુક્ત રીતે સઘન ઉચ્ચ જ્ઞાન, અનાસક્તિ, આત્મસંયમ, આત્મવિજ્ઞાન, ચૈતન્યનું પરમ ઐક્યપણું અને બધાં માટેની જવાબદારી સ્વીકારવાની રીતો તબક્કાવાર આપવાની હોય છે.
૫. હવે જ્યારે તે સ્થિર અને જવાબદાર બને છે ત્યારે તેનામાં તમારા પ્રતિ એક પ્રેરક અને યોગ્ય માર્ગદર્શક તરીકેનો ભરોસો અને ભક્તિ લાવવાનાં હોય છે. તેને જ્યારે ખાતરી થાય છે કે તમે ખરેખર અતિ આદરણીય અને ઉત્કૃષ્ટ છો, તમારે તેની સાથે વિવિધ ક્ષેત્રોમાં તમારી અદ્ભુત કામગીરી અને સિદ્ધિઓ તથા તમારા વિશાળ અને વ્યાપક વૈશ્વિક વ્યક્તિત્વ વિષે જાણ કરવાની હોય છે અને તેની તેને ઉચિત સમજણ આપવાની હોય છે.
૬. ત્યારબાદ તમારી સર્વગ્રાહી ઊંચાઈ અને પ્રકૃતિ તથા તમે બધાંનાં હૃદયમાં ઉપસ્થિત છો અને બધાં તમારા હૃદયમાં ઉપસ્થિત છે તે દર્શન કરાવવાનું હોય છે.
૭. આ 'દર્શન', તમારું વિરાટરૂપ જોઈને તે તમને સમર્પિત થશે અને વિસ્ફુરિત અભિપ્રેરણાના શિખરો સુધી પહોંચવા તૈયાર થશે.
૮. આવી રીતે સમગ્ર પ્રક્રિયા દરમ્યાન, તમારે તેને તમારી સાથેના સંવાદમાં રહેવા, પ્રશ્નો પૂછવા અને સ્પષ્ટતા અને શંકાઓનું સમાધાન કરાવવા પ્રોત્સાહિત કરવો જોઈએ. તેને પ્રશ્ન પૂછવા બાબતે ક્યારેય અટકાવવો નહીં કે હતોત્સાહિત કરવો નહીં. તેના સારા મુદ્દાઓને આવકારો, તેમાંની ઊણપોનું નિર્દેશ કરો અને તે ઊણપો નિવારવા તેને સહાયરૂપ બનો.

૯. તે આથી ઊર્જાન્વિત થશે અને ઉત્તમ વ્યક્તિત્વ બનશે તથા તમને અને તમારાં કાર્ય-ધ્યેયને પૂર્ણ સમર્પિત બનશે.
૧૦. આ તબક્કે તેને તેનાં કર્તવ્ય, જવાબદારી, કાર્ય-ધ્યેય તાજાં કરાવી તેની આંતરિક અમાપ શક્તિ પરત્વે સશક્તિમાન બનાવો અને એવો ભરોસો આપો કે કોઈપણ સંજોગોની સ્થિતિમાં તમે હંમેશાં તેને માટે ઉપલબ્ધ જ છો.
૧૧. તમે જાણો છો તેમ પરમ પ્રેરક દૃષ્ટા અને સ્ફૂર્તિલા - ઉત્સાહી કાર્ય-ધ્યેય સાધકનું જોડાણ બધાં માટે સમૃદ્ધિ, વિજય, વિકાસ અને સુનીતિની રચના કરે છે. તમે આવા પ્રેરક દૃષ્ટા બનો.

ઉત્સાહિત પ્રેરિત માટે પ્રેરણા

અર્જુન મોડેલ

૧. જ્યારે તમારી મહત્ત્વની જવાબદારી કે કાર્ય જે તમારી ક્ષમતાની બહારનું લાગતું હોય અને તેને લીધે તમે પીડા, મુશ્કેલી, હતાશા કે સંશય અનુભવો છો ત્યારે કોઈ જ્ઞાની, સહૃદયી, અનુભવી, જવાબદાર અને સમજાવવા સક્ષમ તેવા શિક્ષક, વડીલ, નેતા કે મિત્ર પાસે જાઓ અને તમારી અક્ષમતા અને અસ્થિરતાની સ્થિતિ વિશે નિખાલસપણે રજૂઆત કરો.
૨. અને જ્યારે તે તમને શારીરિક, માનસિક અને બૌદ્ધિક રીતે સગવડવાળી સ્થિતિમાં લાવે, ત્યારે તે જે તમને જણાવે તે નિર્વિરોધ આવકારો. તે જે કહે છે તે પર વિચારો. વિનયપૂર્વક જવાબ, ખુલાસા અને સ્પષ્ટતા માંગો અને શંકાઓનું સમાધાન કરાવતા જાઓ.
૩. તેમની સાથેની વાચચીતને એકતરફી ભાષણ નહીં સંવાદ

બનાવો. ચર્ચા-વિચારણા સાથે સંવાદમાં આગળ વધો, દલીલો-ઝઘડા સાથે નહીં. તમારી વાતચીત 'આપો અને આપો' કે 'લ્યો અને આપો' કે 'આપો અને લ્યો' નહીં પરંતુ 'સમર્પણ અને સ્વીકાર' બનાવો.

૪. હવે જ્યારે તમને પૂરેપૂરું સમજવા લાગે કે આ ચર્ચાથી તમે લાભાન્વિત થઈ રહ્યા છો, તમારા સત્ત્વને ઊંચે લાવવા તૈયાર બનો. તમારા માર્ગદર્શક આત્મા, કર્મ-કાર્ય, જ્ઞાન, અનાસક્તિ, આત્મસંયમ, જ્ઞાન-વિજ્ઞાન, પરમ ઐક્ય, ચૈતન્ય અને સમગ્રના રહસ્ય વિશે જે કાંઈ વિચાર કે સિદ્ધાંત સમજાવે તેને ગ્રહણ કરો.
૫. સ્થિર બની, કર્તવ્ય નિભાવવાની જવાબદારી સ્વીકારો અને તેમની ઉત્કૃષ્ટ સિદ્ધિઓ, યોગદાન અને વિભૂતિઓ વિશે પૃચ્છા કરો. તેમની વિભૂતિઓ જાણવાની તમારી ઉત્કંઠાને લીધે તેઓ પ્રોત્સાહિત થશે અને વિવિધ ક્ષેત્રોમાંની અનેક નિપુણતાઓમાંની તેમની અદ્ભુત શ્રેષ્ઠતાઓને ઝળહળતા ઉત્સાહ સાથે તમને દેખાડવા તત્પર થશે. તમે તેમનું ખરું મહાન વ્યક્તિત્વ સમજશો અને તેનો સ્વીકાર કરશો.
૬. તમારે તેમને તેમની અને સમસ્ત અસ્તિત્વની ખરી પ્રકૃતિનું દર્શન આપવા માટે પ્રાર્થના કરવાની હોય છે. જ્યારે તે ઉજાગર કરે છે કે ઉદાત્ત વ્યક્તિત્વના હૃદયમાં બધાં બિરાજે છે અને બધાંના હૃદયમાં ઉદાત્ત વ્યક્તિત્વ વિરાજે છે ત્યારે તમને એ પ્રતીતિ થાય છે કે તમે પણ આવા ઉત્તમ ઉદાત્ત વ્યક્તિત્વ બની શકો છો.
૭. તમારામાં આ વિરાટ મહાન દર્શન પ્રતિ ઊંચો ભક્તિભાવ ઉદ્ભવ થાય છે. તેમના દ્વારા નિર્દિષ્ટ માર્ગ અને દિશા પર ચાલવા કટિબદ્ધ થાઓ છો.

૮. તમે પરિસ્થિતિ વિશેની તમારી સમજ, તેમના વ્યક્તિત્વ, તમારા વ્યક્તિત્વ અને કાર્યધ્યેય પ્રતિ તમારો વિશ્વાસ વર્ણવો છો.
૯. આ થકી તમે સદા માટે ઉત્સાહિત પરમ ઉત્કૃષ્ટ વ્યક્તિ બનો છો અને તમારાં દર્શન, કાર્યધ્યેય અને શ્રેષ્ઠતાને પૂરા સમર્પિત બની રહો છો.
૧૦. અને પછી જ્યારે તે તમારી આંતરિક શક્તિઓ અને તમને પણ ઉપલબ્ધ એવી તેમની પરમ શક્તિઓ વિશે સ્મરણ કરાવે છે, તમે તેનો ભક્તિભાવથી સ્વીકાર કરો છો.
૧૧. તમને પ્રાપ્ત થયેલી સ્પષ્ટતા અને જે વ્યવહારમાં મૂકવાના છો તે પરત્વેની કટિબદ્ધતા અને દર્શાવેલ માર્ગનો અમલ સ્પષ્ટ સમજ, સ્થિરતા અને પૂરા સામર્થ્ય વડે કરશો અને સતત સુધારણા કરતા રહેશો તેવો તમે નિશ્ચયાત્મકતાપૂર્વક એકરાર કરશો. કૃતજ્ઞતાભાવ સાથે તેમનો અંતરકરણપૂર્વક આભાર માનશો. અને હા, આ રીતે સ્ફૂર્તિસભર, પ્રેરિત, ધ્યેયનિષ્ઠ કાર્યકર્તાને લીધે સર્વાંગી વિજય, સમૃદ્ધિ અને સુનીતિ અચૂક પ્રસ્થાપિત થશે. તમે સહુને માટે કલ્યાણકારી એવા ધ્યેય માટેના કર્મશીલ-કર્તવ્યનિષ્ઠ શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિત્વ બનશો.

પ્રબળ પ્રેરણાનાં ઉદાહરણ

૧. ભીમ, દ્રૌપદી અને સૌગંધિકા પુષ્પો:

પાંડવો વનમાં હતા, અર્જુન ઈંદ્રના શસ્ત્ર પશુપતાશ્ત્રની શોધમાં ગયો હતો. જંગલમાંથી પસાર થતી વેળાયે એક દિવસ યુધિષ્ઠિર, ભીમ, નકૂલ અને સહદેવ દ્રૌપદી સહિત ગંધમદન પર્વતક્ષેત્રમાં પ્રવેશ્યાં. પવનની લહેર સાથે ઉમદા સુગંધ સાથેનું સહસ્ર પાંખડીવાળું અદ્ભુત એવું ચિત્તભંજક એક ફૂલ ઊડીને દ્રૌપદી પાસે આવ્યું. દ્રૌપદીએ ફૂલ ઊપાડ્યું. તેની સુગંધ લીધી અને અનેરા આનંદનો આહ્લાદ અનુભવ્યો. તેણે ભીમ સામે જોયું અને બોલી:

‘પ્રિય ભીમ ! આ અપૂર્વ અદ્ભુત પુષ્પને જુઓ. આવું પુષ્પ હું યુધિષ્ઠિરને અર્પણ કરવા ઈચ્છું છું. આ ફૂલો વડે દેવતાઓની પૂજા કરવા પણ ઈચ્છું છું તથા આવા ફૂલો મારે ધારણ કરવાની ઈચ્છા છે.’

‘યદિ તેહમ્ પ્રીયા પાર્થ બહુનિમાન ઉપહાર
તાન્યહમ નેતુમિચ્છામિ કામ્યકમ્ પુનરશ્રામમ્’

મહાભારત : ૩-૧૪૬-૬

‘હે પાર્થ ! ભીમ ! હું જો તમને પ્રિય હોઉં તો મને આના જેવા ઘણાબધાં ફૂલો લાવી આપો. આપણે જ્યારે કાત્યક વનમાં પરત જઈએ ત્યારે હું સાથે લઈ જવા ઈચ્છું છું.’

ભીમ માટે આ પ્રાગટ્ય બન્યું. તેણે ફૂલની સુગંધ લીધી. તેને સંજ્ઞાન થયું કે આ ફૂલો પર્વત પર છે અને એ જો આ ફૂલો લાવીને દ્રૌપદીને આપશે તો દ્રૌપદી ખુશીથી રોમાંચિત થઈ ઊઠશે અને તેનો પ્રીતિપૂર્વક આદર કરશે. ભીમે જબરી પ્રેરણા અનુભવી. અટકાવી ન શકાય તેવી ગતિશીલતા ને ત્વરાથી તે દોડ્યો. તેની સમગ્ર શક્તિઓ અને ક્ષમતાનું અહીં સંચરણ થયું. પ્રચંડ અવાજ કરતો તે દોડ્યો. પ્રાણીઓ અને પક્ષીઓ આવી ઘટના થતાં ઊડીને દૂર ભાગવાં લાગ્યાં.

હનુમાન નજીકમાં જ હતા. તેમણે ભીમની ગર્જના સાંભળી. હનુમાને તેને ચીડવવા પ્રતિગર્જના કરી. હનુમાન અને ભીમના સામનાની ફૂલશ્રુતિ એ થઈ કે ભીમને હનુમાનના આશિષ સાંપડ્યા અને ભવિષ્યમાં યુદ્ધમાં તેમની સહાય મળી. હનુમાને અલૌકિક એવા આ કમળ જ્યાં થતાં હતાં તે તળાવની દિશા બતાવી.

ભીમે વેગ વધાર્યો અને જોયું કે કુબેરના સંખ્યાબંધ રાક્ષસો આ મનોહર અને દર્શનીય કમળના તળાવને ઘેરી વળેલા છે. ભીમ તળાવ તરફ ગયો. વીરતાપૂર્વક રાક્ષસો સાથે યુદ્ધ કર્યું, તેમને હરાવ્યા અને અલૌકિક એવા આ પુષ્કળ ફૂલો લઈને દ્રૌપદી પાસે આવ્યો, દ્રૌપદી સ્નેહપૂર્વક ભીમને ભેટી પડી, તેની હૃદયપૂર્વક પ્રશંસા કરી. આ તેના કાર્ય-ધ્યેયની પરિપૂર્તિ સાથેની પરિપૂર્ણતા હતી.

આમ, પ્રાગટ્ય, સંજ્ઞાન, પ્રેરણા, સંચરણ અને પરિપૂર્ણતાની પ્રક્રિયા અસરકારક રહી.

પ્રેમ પ્રબળ પ્રેરક છે.

૨. શ્રી રામ અને અંગદ :

રામ, લક્ષ્મણ, સુગ્રિવે લંકાને બધી દિશાએથી ઘેરી લીધી હતી. રાવણ પાસે જઈ જો તે આત્મસમર્પણ નહીં કરે તો તેનો અંત નિશ્ચિત છે તેવો સંદેશ પહોંચાડવા લંકામાં એલચી તરીકે જવા શ્રી રામે યુવા વાનરકુમાર અંગદને પસંદ કર્યો. અંગદે આશ્ચર્ય અને આનંદ બન્ને અનુભવ્યાં અને પોતાને પસંદ કરવામાં આવ્યો તે બાબતથી તે અત્યંત પ્રરિત થયો.

રામે કહ્યું, 'કોઈપણ પ્રકારનો ભય કે સંશય રાખ્યા વિના લંકા પ્રયાણ કર ને રાવણને મારો સંદેશ પહોંચાડી સફળતાપૂર્વક અને સુખરૂપ પરત આવ.' આવું કાર્ય-ધ્યેય મળવાથી અંગદ અત્યંત ખુશ હતો. આ પહેલાનાં હનુમાનનાં કાર્ય-ધ્યેયનું તેને સ્મરણ થયું. હનુમાનના ઉદાહરણથી તો તે હજુ વધુ પ્રેરિત થયો.

રામ તરફથી પ્રાગટ્ય પડકારના સતાણમાં રૂપાંતરિત થઈ કાર્યધ્યેય પરિપૂર્ણ કરવા માટેના ચાલકબળ માટેની પ્રબળ પ્રેરણા બની ગયું.

અંગદ ઊભો થયો, હાથ, પૂંછડી ઊંચા કર્યાં અને કુદ્યો.

ઈત્યુક્તઃ સતુ તારેયો રામેના કિલશટકર્મના
જગામાકક્ષમ આવિશ્ય મૂર્તિ માનિવ હવ્યવાત

વા.રા.૬-૪૧-૭૦

રામ દ્વારા નીમાયેલો અને અધિકૃત કરાયેલો અંગદ અગ્નિનું સ્વરૂપ હોય તેમ આકાશને પ્રકાશિત કરતો ઊંચે ઊડ્યો.

નિર્ભય અંગદ સંચરણની પ્રચંડ ઊર્જા સાથે આગળ ધપ્યો અને

રાવણની રાજ્યસભામાં ઊતર્યો. આખી સભાને ભયભીત કરી, રામનો સંદેશ આપ્યો. તેને પકડવા અને બાંધવા આવેલા રાક્ષસને ફટકાર્યો, રાવણના મહેલના શિખર પર ચઢી ગયો, ઘુંમટ તોડી નાંખ્યો, ભયાનક ધ્વનિ કરતો મહેલ પર દોડ્યો, ઊડીને લંકાના દ્વારે પરત આવ્યો અને રામને નમસ્કાર કર્યા.

આમ, તેણે પોતાના કાર્ય-ધ્યેયને સફળ રીતે પરિપૂર્ણ કર્યું.

પ્રાગટ્ય, સંજ્ઞાન, પ્રેરણા, સંચરણ અને પરિપૂર્ણતાનું આ એક રોમાંચક ઉદાહરણ છે.

અધિકારની સોંપણી પ્રેરે છે.

૩. તક્ષશીલાના આચાર્યો:

સિકંદર ભારત પર ચઢી આવ્યો ત્યારે સમસ્ત ઉત્તર ભારતના શિક્ષકો-આચાર્યો અને ક્ષત્રિયો એક થવા અને તેના આક્રમણને ખાળવા પ્રેરાયા અને જબરદસ્ત સામનો કર્યો જેના પરિણામે સિકંદરના સૈન્યને નાસિપાસ થવું પડ્યું હતું.

નંદ દ્વારા અપમાનિત થયેલા ચાણક્ય પ્રેરણાનું ઉમદા ઉદાહરણ છે. આક્રમણકારી વિશાળ સૈન્યને ખાળવા અને નંદને પરાજિત કરવા તેણે પોતાની સાથે ચંદ્રગુપ્તને પણ પ્રેરિત કર્યો અને એક સંયુક્ત અખંડ ભારત રચ્યું.

અપમાન પ્રેરે છે.

૪. કાર્યની નીતિમત્તા - મોરલ ઓફ વર્ક - દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધ દરમ્યાન પ્રેરણા :

વૈશ્વિક સ્તરે વ્યાવહારિક અને પાયાની કક્ષાનું પ્રેરણાનું એક

જબરું ઉદાહરણ દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધે આપ્યું છે.

સર વિન્સ્ટન ચર્ચિલ કે જેઓ તે વર્ષો દરમ્યાન બ્રિટનના રક્ષામંત્રી અને વડાપ્રધાન હતા તેમણે બીજા વિશ્વયુદ્ધના તે વિનાશકારી વર્ષોનું સંપૂર્ણ દસ્તાવેજીકરણ અને હૂબહૂ વર્ણન તેમની નોબેલ ઈનામ વિજેતા કૃતિ 'ધી સેકન્ડ વર્લ્ડ વોર'ના છ ભાગમાં કરેલું છે.

આ છ ભાગ આ પ્રમાણે છે. (૧) ગેધરીંગ સ્ટોર્મ, (૨) ધેર ફાઈનેસ્ટ અવર, (૩) ધી ગ્રાંડ એલાયન્સ (૪) ધી હિન્જ ઓફ ધી ફેઈટ (૫) ક્લોઝીંગ ધી રીંગ અને (૬) ટ્રાયમ્ફ એન્ડ ટ્રેજેડી.

આ કાર્ય, પ્રેરણાના 'પ્રાગટ્ય-સંજ્ઞાન-પ્રેરણા-સંચરણ અને પરિપૂર્ણતા'નું વ્યાવહારિ ઉદાહરણ છે.

૪.૧ (૦) ગેધરીંગ સ્ટોર્મ (૧૯૧૯-૧૯૪૦)

બીજા વિશ્વયુદ્ધની પૃષ્ઠભૂમિ અને તૈયારીની અવસ્થાનો આ ગાળો છે. આમાં વિગતો અને વિવરણ છે. પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ પછીના કેટલાક દશકાઓ દરમ્યાન યુરોપ અને વિશ્વમાં રાજકીય, ઐતિહાસિક અને ભૌગોલિક પર્યાવરણને સંબંધિત ઘટનાઓ, વસૈલેશ સંધિની ભૂલો, નાઝીઓના નેતૃત્વમાં વિશ્વશક્તિ તરીકે જર્મનીનું ધ્વંસમાંથી ઊઠીને ઊભરી આવવું અને ૧૯૩૯-૪૦ની અસામાન્ય અને વિચિત્ર નાલેશીભરી મડાગાંઢને લીધે પરોઢના ઝાંખા અજવાળામાં લડાઈ, ભયાનક અને કરુણાંત ઘટનાઓ જેને લીધે ડન્કીર્ક સુધીના પ્રસંગો ઘટિત થયાં વગેરેનો આમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

આ એ તબક્કો હતો જેમાં જર્મની સત્તા અને શક્તિમાં સારું એવું

ઉભરી આવ્યું હતું. ફાંસ વધારે પડતું આત્મવિશ્વાસ ધરાવતું, થોડું બેદરકાર અને આંતરિક રીતે નબળું બન્યું હતું. આવનાર સમયગાળામાં જર્મની યુરોપમાં સર્વોપરી પ્રભુત્વ ધરાવતી સ્થિતિમાં આવ્યું તે પરત્વે ઈંગ્લેન્ડ સંપૂર્ણપણે બિનતૈયાર હતું. વૈશ્વિક સ્તરે આવનાર ઐતિહાસિક અને ભયાનક અનુભવ માટેની આ પૃષ્ઠભૂમિ અને દૃશ્યવાર પ્રાથમિક રૂપરેખા છે.

૪.૨(૧) ઘેર ફાઈનેસ્ટ અવર (મે ૧૯૪૦ થી જાન્યુઆરી ૧૯૪૧)

આ તબક્કાની પ્રક્રિયામાં બ્રિટનની ચળવળ અને ફાન્સનું નાટકીય પતન, ડન્કીર્કની કરુણ દાસ્તાન, મરણીયા પણ પ્રેરક લડાઈ, નાઝીઓ સાથેનો સંઘર્ષ, સબમરીન ધમકીઓ અને આતંક, બંકના કબજામાં પરિણમતી આફ્રિકન ઝુંબેશનો સમાવેશ થાય છે.

ફાન્સની જર્મની સામે હાર અને જર્મન લશ્કર તથા નૌકા શક્તિનો ઉદય ઈંગ્લેન્ડ અને યુરોપના બીજા દેશો માટે પ્રાગટ્યનું કારણ બન્યું. આ પ્રાગટ્ય ઈંગ્લેન્ડને સર્તક થવા અને ઊભા થવાનું નિમિત્ત બન્યું.

પ્રાગટ્ય તબક્કાનું આ કારણ બન્યું.

૪.૩(૨) ધી ગ્રાંડ એલાયન્સ (એપ્રિલ ૧૯૪૧ થી ડિસેમ્બર ૧૯૪૧)

આ ગાળા દરમ્યાન યુદ્ધ વૈશ્વિક અનુપાતમાં ફેલાયું. જર્મનીની પૂર્વ તરફની ગતિ, અટલાન્ટિકાની લડાઈ, અમેરિકાનો હસ્તક્ષેપ, ઉત્તર આફ્રિકાનો સંઘર્ષ, યુદ્ધનું પેસિફિક અને જાપાન તરફ વિસ્તરવું અને અમેરિકા અને રશિયાના યુદ્ધમાં જોડવાથી ગ્રાંડ એલાયન્સ-મહાજોડાણનું દૃઢીકરણ. આ બધું આ ગાળા

દરમ્યાન બન્યું. જર્મનીની પૂર્વ તરફની કૂચે પ્રાગટ્ય-સંજ્ઞાન સ્થિતિ સર્જી. બ્રિટન, અમેરિકા અને સોવિયેટ રશિયાએ એ પડકારને પારખ્યો અને જર્મન આક્રમણનો સામનો કરવા દીર્ઘદષ્ટિવાળા ગ્રાંડ એલાયન્સ સાથે જોડાયાં.

૪.૪(૩) ધી હિંજ ઓફ ધી ફેઈટ (જાન્યુઆરી ૧૯૪૨ થી મે ૧૯૪૩)

યુદ્ધનો આ ગાળો અત્યંત કટોકટીનો અને નિર્ણાયક રીતે અગત્યનો હતો જેમાં ગઠબંધનનું ૧૯૪૨નું નીચું બિંદુ, બાદમાં અધવચ્ચે જાપાનની હાર અને ગૌડેલ નહેર, રશિયામાં જર્મનોને જબરદસ્ત હાનિ, ઉત્તર આફ્રિકામાં વિજયો, અને સિસીલી, ઈટલી અને ફ્રાન્સ પર આક્રમણની યોજના જેવી ઘટનાઓ બની.

આ બધા ફાયદાઓને લીધે ગ્રાંડ એલાયન્સ અને સંયુક્ત શક્તિઓ વિજયી ગતિવિધિઓ શરૂ કરવા અને લડાઈઓને વ્યૂહાત્મક સ્થિતિ આપવા પ્રેરિત થઈ. હવે તેઓ રક્ષણાત્મક સ્થિતિને બદલે આક્રમક સ્થિતિમાં આવવાની હિંમત કરી શક્યા, ઈટલી તરફ આગળ વધ્યા અને હેતુસભરતા સાથે ફ્રાન્સનો કબજો લીધો.

હેતુ-પ્રેરણા તબક્કાનો આ ગાળો હતો.

૪.૫(૪) ક્લોઝિંગ ધી રીંગ (મે ૧૯૪૩ થી જુન ૧૯૪૪)

આ ગાળા દરમ્યાન જર્મની સામે ગ્રાંડ એલાયન્સ દળોની વ્યાપક સંયુક્ત પ્રગતિ, રશિયામાંથી જર્મનીની પીછેહઠ, પશ્ચિમ યુરોપ પર જનરલ પેટન અને ફિલ્ડમાર્શલ મોન્ટ્ગોમેરીનો હુમલો, પૂર્વ યુરોપમાં માર્શલ ઝુકોય અને માર્શલ કોનિવનું પ્રચાર અભિયાન, બેલ્જિયમમાં બલ્જની લડાઈ, વિવિધ મોરચા પર

જર્મનીની એકંદર ખુવારી, જાપાનમાં જનરલ મેકઆર્થરની પ્રગતિ જેવો ઘટનાક્રમ થયો. સમગ્ર એલાયન્સ, જોડાણ, વિજયના લક્ષ્ય તરફ ગતિ કરતું હતું.

આ ગાળો નિશ્ચયાત્મકતા સાથેનો લક્ષ્ય-સંચરણનો તબક્કો હતો.

૪.૬(પ) ટ્રાયમ્ફ એન્ડ ટ્રેજેડી (જુલાઈ ૧૯૪૪ થી જુલાઈ ૧૯૪૫)

અંતિમ તબક્કામાં નાર્માન્ડિ પર ઉતરાણ, એક્સિસ દળોની હાર, પ્રથમ પરમાણુ બોંબનો વિસ્ફોટ, જર્મની અને જાપાનની શરણાગતિ અને પરમાણુયુગ, લોહ-પર્દા અને શીતયુદ્ધના પ્રારંભ સહિતની ઘટનાઓનો સમાવેશ થાય છે. આમ ગ્રાંડ એલાયન્સ દળોએ પોતાનું કાર્ય-ધ્યેય પરિપૂર્ણ કર્યું. ગંતવ્યસ્થાન પર પહોંચ્યા અને સફળતા સિદ્ધિથી ચમકી ઊઠ્યા.

આ ગંતવ્ય પરિપૂર્ણતા તબક્કો હતો.

આમ, દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધ સંબંધિત પ્રાગટ્ય, સંજ્ઞાન, પ્રેરણા-સંચરણ-પરિપૂર્ણતાની આ પ્રક્રિયા રહી જેમાં ચર્ચિલ, રુઝવેલ્ટ, ટૂમેન અને સ્ટાલિનની વિશિષ્ટ અને ઉચ્ચકક્ષાની નેતૃત્વ પદ્ધતિ અત્યંત મહત્વની સાબિત થઈ.

વિશિષ્ટ નોંધ તરીકે એ જાણવું પણ અગત્યું છે કે સર વિન્સ્ટન ચર્ચિલના પ્રેરક, અપ્રતિમ, ઉદાહરણીય અને ઉત્કૃષ્ટ નેતૃત્વ તળે જ્યારે તેઓ દુષ્કર જર્મન આક્રમણનો સામનો કરી રહ્યા હતા ત્યારે તેમણે ‘અંગ્રેજી ભાષાને વહેતી કરી અને જર્મનો સામેની લડાઈમાં વાપરી’.

તેમનાં ધ્યેય-કાર્ય વિધાન-મિસન સ્ટેટમેન્ટનો સાર ‘મોરલ ઓફ

વર્ક', 'કાર્યની નીતિમત્તા'માં આપવામાં આવ્યો છે.

કાર્યની નીતિમત્તા

યુદ્ધમાં : નિર્ધાર

હારમાં : અવગણના, આહ્વાન

જીતમાં : ઉદારતા - મનની મોટાઈ

શાંતિમાં : શુભેચ્છા

સર વિન્સન્ટ ચર્ચિલે પોતાનાં વિશ્વાસ, હિંમત, દૃઢ નિર્ધાર, ચાલકબળ અને ગંતવ્ય-ધ્યેયની સ્પષ્ટતા વડે સમસ્ત ગ્રેટ બ્રિટન તથા ગઠબંધનના દળોને પ્રેરણા પૂરી પાડી હતી.

પ્રેરણાની શક્તિ પોતાને તથા સહુને યોગદાન સાથેની સફળતા અને ગંતવ્યસ્થાન પ્રતિ ચલાવે છે.

વચનબદ્ધતા પ્રેરે છે.

૫. આધ્યાત્મિકતા :

બાલ ગંગાધર તિલક સ્વાતંત્ર્યની કલ્પના અને ભગવદ્ગીતા વડે પ્રેરાયા હતા. 'સ્વાતંત્ર્ય મારો જન્મસિદ્ધ હક્ક છે' આવી તેમની ઉદ્ઘોષણાએ સ્વતંત્ર ભારત માટે બધા જ પ્રકારના લોકોને સક્રિય થવા અને અપ્રતીમ અને અદ્ભુત એક માત્ર વિચાર 'ગણેશોત્સવ' દ્વારા સઘળાં ભારતીયોને એક થવા પ્રેર્યાં.

આધ્યાત્મિકતા પ્રેરે છે.

૬. મૂલ્યો :

મહાત્મા ગાંધી પ્રેરાયા હતા અન્યાય અને અપમાન દ્વારા જેમાં એક ગોરા રેલવે ઓફિસરે તેમને ટ્રેનમાંથી પ્લેટફોર્મ પર ઉતારી દીધા હતા. પછીથી તેઓ ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે દ્વારા પ્રેરાયા

હતા. ભારતીયપણું, સાદગી અને સંપૂર્ણપણે પોતે જ શોધેલા અને અસરકારક એવા સિદ્ધાંતો, 'સત્યાગ્રહ', 'અહિંસા', 'મીઠાનો સવિનય કાનૂનભંગ', 'ચરખા' વગેરે દ્વારા આખા રાષ્ટ્રને તેમણે પ્રેરિત કર્યું અને સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્તિ માટેના રથનાં પૈડાં બની ગયા. પ્રાર્થના તેમના શસ્ત્રો, આમરણ ઉપવાસ તેમના બોંબ અને 'સત્ય' તેમનો ધ્વજ બન્યાં.

મૂલ્યો પ્રેરે છે.

૭. આત્મસન્માન :

ઉદ્યોગોમાં જમશેદજી ટાટા, જી.ડી. બિરલા, દરબારી શેઠ, સી.સી. શ્રોફ તથા તેમના બંધુઓ જી.સી.શ્રોફ અને કાંતિસેન શ્રોફ, નારાયણ મૂર્તિ અને બીજાઓએ વિકસતા ભારતમાં આત્મસન્માનના મૂલ્યો વડે પોતાની જાતને પ્રેરિત કરી.

આત્મસન્માન પ્રેરે છે.

વ્યક્તિની શક્તિ

માનવી વિપુલ આત્મશક્તિ અને આંતરિક બળનું વરદાન પામેલો છે. માનવીમાં શક્તિ હોય જ છે પરંતુ ગુપ્તપણે છૂપાયેલી. આ રીતે દરેક વ્યક્તિ માત્ર શ્રીમાન નહીં પરંતુ શક્તિમાન પણ છે. આ શક્તિ કુંડલિની શક્તિ કહેવાય છે.

સજીવ સૃષ્ટિમાં માનવ સૌથી વધુ વિકાસ પામ્યો છે. શારીરિક, માનસિક, બૌદ્ધિક અને આત્મિક શક્તિઓની ચેતનાનું તે સંકલિત જંકશન છે. માનવી પૃથ્વી, જળ, ઊર્જા, વાયુ અને આકાશના પાંચ તત્ત્વો તથા મન, બુદ્ધિ અને ચેતનાના સંઘટિત સંકૂલનું સંમિશ્રિત પરિણામ છે. દરેક વ્યક્તિમાં નર અને નારી એમ બન્ને પ્રકારની પ્રાકૃતિક શક્તિઓ એકબીજામાં વણાયેલી છે. શરીર એ પાંચ ઈન્દ્રિયો, મન, બુદ્ધિ અને આત્મા વડે રચાયેલું ચૈતન્યમંદિર છે. દરેક વ્યક્તિમાં સાત શક્તિકેન્દ્રો રહેલાં છે. આ સાત કેન્દ્રો સાત ઊર્જાક્ષેત્રો છે જે ચક્રો કહેવાય છે.

૧. **મૂલાધાર ચક્ર :** બન્ને પગથી સાથળ અને શરીરની બેઠક સુધીનું મૂલાધાર ચક્રનું ક્ષેત્ર છે. ગુરુત્વાકર્ષણની સાથે મળી શરીરને સ્થિર અને સમર્થ રાખનાર બળ, વ્યક્તિના બળનો મૂળભૂત પાયો તે આ મૂલાધાર ચક્ર છે. આ મૂલાધાર ક્ષેત્ર સ્થિર પણ છે અને બળવાન પણ છે. ઊભા રહેવાની, બેસવાની, સૂવાની કે કોઈ પણ શારીરિક સ્થિતિમાં રહેવાની શક્તિ તે સ્થિરતા છે. ચાલતા, ઊભા રહેતા, દોડતા કે કૂદતી વેળાએ તે શરીરને સ્થિર રાખે છે. કરોડના હાડકાના નીચેના છેડે આ ચક્ર આવેલું છે. શરીરના શક્તિ-માળખાનાં ઉદ્ગમનનું આ મૂળ છે.
૨. **સ્વાધિષ્ઠાન ચક્ર :** આ સર્જનશક્તિનું ક્ષેત્ર છે. આ સ્થાને નર અને નારી પ્રકૃતિના સંયોગથી સમાનશીલતા અને સુખની પ્રતીતિ ઉદ્ભવે

છે. સ્વાધિષ્ઠાન એટલે આત્મસર્જન. આ ચક્ર સહદયી સહસર્જન, સહકાર, સહ-સમાપન અને સહઅસ્તિત્વ માટે આવશ્યક લવચીકતા આપે છે.

૩. મણિપુર ચક્ર : આ ચક્ર બળ, ઊર્જા, સક્રિયતા, ચાલકબળ અને ગતિશીલતા આપે છે. આ આંતરડાની જ શક્તિ છે. બાકીની છ શક્તિઓના ચાલકબળને ઊર્જા પહોંચાડવાનું આ પાવરહાઉસ છે. આ શક્તિ-ચક્રને લીધે વ્યક્તિ ગતિ કરે છે, પ્રવૃત્તિ કરે છે, કાર્ય કરે છે, બાહોશી પ્રાપ્ત કરે છે અને વેગમાન પ્રાપ્ત કરે છે. ગતિશક્તિનું તે કેન્દ્ર છે. આ ચક્ર દ્વારા ઉદ્ભવેલા ચાલકબળ દ્વારા પ્રેરણા વ્યક્ત થાય છે. સ્વાસ્થ્ય, શક્તિ, કાર્ય-વેગ, સ્થિતિ અને ભૂમિકા-શક્તિ માટેનો ઊર્જા-ભંડાર આ ચક્ર છે.

૪. અનાહત ચક્ર - હૃદય ચક્ર : ત્રણ ચક્રોની ઉપર, કરોડ પર હૃદયની પાસે અનાહત ચક્ર આવેલું છે. કરુણા, દયા, સહાનુભૂતિ, માયાળુપણુ, પ્રેમ, શ્રદ્ધા, ભક્તિ, વિશ્વાસ અને શુભેચ્છાનું આ ચક્ર છે. સાત ચક્રોની મધ્યનું આ ચક્ર બધી જ આંતરિક શક્તિઓનું સમતોલનકારી કેન્દ્ર છે.

માનવીય સંબંધો, સેવા, મિત્રતા, વચનબદ્ધતા અને વિશ્વસનીયતા માટેનું આ કેન્દ્ર આપણા સર્વે પ્રેરક ચાલકબળને લાગણીશીલતાનું ઈંધણ આપે છે. આ ચક્ર સ્નેહને પાત્ર બનવામાં, સમર્પિત થવામાં તથા વિશ્વાસ રાખનાર, સંભાળ લેનાર અને અન્યને ચાહનાર થવામાં સહાયરૂપ છે.

૫. વિશુદ્ધિ ચક્ર - કંઠ ચક્ર : હૃદય ચક્રની ઉપર ગળાનો નીચલો હિસ્સો કે જ્યાં તે કરોડના અસ્થિ સાથે જોડાય છે ત્યાં આ કંઠ ચક્ર, વિશુદ્ધિ ચક્ર આવેલું છે. સંચારવ્યવહાર, ભાષા-જ્ઞાન, વાણી અને નિવેદન-રજૂઆતનું આ કેન્દ્ર છે. કર્કશ કે મીઠી વાચા અને પ્રભાવશાળી શબ્દો, વક્તૃત્વ, પ્રેરક અને ભાવવાહી વાણી-પ્રવચનોનું આ કેન્દ્ર

છે. આ ચક્ર આપણને જાણવા માટે, વાતચીત કે સંદેશા આપ-લે તથા વાર્તાલાપ કરવા સક્ષમ કરે છે.

૬. આજ્ઞા ચક્ર - એકાગ્રતા ચક્ર : ગળાની ઉપર જતાં અંતરદષ્ટિનું કેન્દ્ર આવે છે. આ એકાગ્રતાનું ચક્ર છે. જ્યાં અંતરદષ્ટિનું આંતરિક ઈશ્વરીય સત્ત્વ મૌનપૂર્વક પ્રકાશે છે. લલાટના મધ્યબિંદુ પાસે આવેલું આ ચક્ર ધ્યાન, સંજ્ઞાન અને દર્શનનું ક્ષેત્ર છે. લક્ષ્ય પર પહોંચવા અને કાર્યધ્યેયની પરિપૂર્ણતા માટેના પુરુષાર્થ માટે જરૂરી બળ અને આપણી પ્રેરણાપ્રક્રિયામાં ચાલકબળ, દૃઢતા, નિશ્ચયાત્મકતા અને સંચરણ પ્રદાન કરનાર પ્રાથમિક સ્ત્રોતોમાંનું એક આ આજ્ઞા ચક્ર છે. વેદમાં રહેલાં પ્રેરણાસ્ત્રોતો, અંતરદષ્ટિ, અગમદષ્ટિ, દીર્ઘદષ્ટિ-દુરંદેશી આ આજ્ઞા ચક્ર દ્વારા અવતરણ પામ્યાં છે. કેન્દ્રલક્ષી અને એકાગ્ર થવામાં અને લોકોને દિશા અને માર્ગસૂચન કરવામાં આ કેન્દ્ર સહાયભૂત છે.

૭. સહસ્ત્રાર ચક્ર - મસ્તિષ્ક ચક્ર : અલૌકિક એવા આ ગૂઢ ચક્રનું પ્રેરણાક્ષેત્ર છઠ્ઠા ચક્રમાંની અંતઃદષ્ટિમાં પ્રેરણાના પ્રવાહો રચે છે મસ્તિષ્કના ઉપલા ભાગમાં ઉઘડતા આધ્યાત્મિક કેન્દ્રની તરત જ ઉપરના ભાગે એ આવેલું છે. આ કેન્દ્ર બ્રહ્મરંધ્ર, વૈશ્વિક છિદ્ર કહેવાય છે. સહસ્ત્રાર ચક્ર પરમચેતના અને સર્વોપરી ઊર્જાનું કેન્દ્ર છે. સહસ્ત્ર અનુભૂતિઓ અને સહસ્ત્ર નહીં જોવાયેલાં પરમ દર્શનોનું આ ક્ષેત્ર છે. આ ચક્ર આપણને ઉત્સાહિત, ઊર્જાવાન થવા સશક્તિવાન કરે છે તથા પ્રેરક અને પ્રોત્સાહક બનાવવાનું કાર્ય કરે છે.

આ રીતે માનવીને આરંભ, ગતિ, સંચરણ અને દેખીતી રીતે અસંભવ લાગતા કાર્ય-ધ્યેય સિદ્ધ કરવાના બધા જ ઉપકરણો, સંસાધનો અને શક્તિઓ પ્રાપ્ત છે.

૮. કુંડલિની - ચેતનાશક્તિનું ઊર્ધ્વાકરણ : કુંડલિનીની આ શક્તિ મૂલાધાર ચક્રમાં સહસ્ત્ર ફેણવાળા ગૂંચળું વળેલા સાપ જેવી છે જે

પ્રાગટ્ય કે કારણ દ્વારા જાગી શકે છે અને સમગ્ર શરીરમાં સાત ચક્રો મારફત ઊંચે ચઢી શકે છે. પ્રેરણા માટેના સત્ત્વનો તણખો બની તે આહ્લાદક અનુભૂતિની સ્થિતિ સર્જે છે.

ત્યાર પછી સ્વયં ઊર્જાન્વિત થવાની સંકલિત પ્રક્રિયા - વિસ્ફુરણ, દર્શન, કાર્ય-ધ્યેય, યોજના, આત્મા, બુદ્ધિ, મન, શરીર અને વ્યક્તિના સ્તર પર, પ્રાગટ્ય, સંજ્ઞાન, પ્રેરણા, સંચરણ અને પરિપૂર્ણતા મારફત કારણનું પડકાર, હેતુ, લક્ષ્ય અને સફળતામાં, સમર્પણ, નિશ્ચયાત્મકતા, ચાલકબળ, દૃઢતા અને ગંતવ્યસ્થાન પર, તણખા, રણનીતિ, પ્રયાસ, સતાણ અને ચમક મારફત રૂપાંતર કરે છે. તેથી વ્યક્તિ સમજે છે. અનુભવે છે, વિચારે છે, ક્રિયા કરે છે, અને મૂલ્યાંકન કરે છે તથા પરિસ્થિતિ, જરૂરિયાતો, તકો, સંસાધનો અને યોગદાનને વાપરે છે.

પ્રેરણાના પ્રચંડ ચાલકબળની આ એ પ્રક્રિયા છે જે વ્યક્તિઓ, સમૂહ, કંપની, સંસ્થા, રાષ્ટ્ર અને વિશ્વને મોટી સિદ્ધિ, પ્રગતિ-પ્રક્રિયા અને ઊંચાઈઓ પ્રાપ્ત કરવા સક્ષમ કરે છે. આ સર્વગ્રાહી અને સંકલિત ઊર્જા ક્રિયાન્વિત થાય છે ત્યારે વિવિધ ચક્રો ઉત્તેજિત થઈ ક્રિયાશીલ બને છે અને ચુંબકીયક્ષેત્ર અને વીજપ્રવાહ જેમ બલ્બ પેટાવે છે કે ચુંબકીય ડિઝાઈનો રચે છે એકદમ તેવું જ અહીં થાય છે. મગજના વિવિધ કોષ અલગ અલગ રીતે પ્રકાશિત થાય છે. મગજના કોષોની પ્રકાશિત થવાની પ્રક્રિયા અને ચક્ર ઉત્તેજિત થવાની પ્રક્રિયા સહકાલીન, સમક્રમિક અને યુગપદભાવમાં ઘટતી પ્રક્રિયાઓ છે.

પ્રેરણાની શક્તિ અને સશક્ત વ્યક્તિત્વ માટેની પ્રેરણાની આ દશ્યવાર રૂપરેખા છે.

**सात तलकावाणी शक्ति
कुंडलिनी शक्ति**

सं.	युक्त	नारी	नर	स्तर	गुण	केन्द्र	बीज	वर्ण	स्वर	पांजडीओ	पूरुष चैतन्य
७.	सहस्त्रार सत्त्व स्वयं	●		आगासी (चैतन्य)	प्रेरणा	वैश्विक क्षेत्र		शंभुओ	नि		पूरुष चैतन्य
६.	आशा अेकाग्रता मन बुद्धि	●	●	ध्यान केन्द्र (अेकाग्रता अंतरदृष्टि)	अंतरदृष्टि	मगज केन्द्र	ॐ	नीला	ध	२	नारी शक्ति
५.	विशुद्धि संदेशा-संयार आकाश	●	●	संदेशा-संयार केन्द्र ज्ञान/माहिती कल्पनाओ/वियार	बुद्धि	कंठ, गणु-केन्द्र	ह्रं	वाढणी	प	१६	नर चैतन्य
४.	अनाहत प्रेम वायु	●	●	कडुशा-केन्द्र (प्रेम)	स्फुरणा/ ईरादो	वक्षः स्थल /केन्द्र	यै	लीलो	म	१२	नारी शक्ति
३.	मशिपुर शक्ति अग्नि	●	●	कार्य-केन्द्र (कार्यशाणा)	तीव्रता	उदर केन्द्र	रै	पीणो	ग	१०	नर चैतन्य
२.	स्वाधिष्ठान आनंद जल	●	●	शयनभंड (सहभागिता)	नीकटता	सर्जन केन्द्र	वै	नारंगी	रे	६	नारी शक्ति
१.	भूलाधार भूण पृथ्वी	●	●	भोयतणियुं (मजभूत आधार)	वृत्तिओ	आसन केन्द्र	लै	लाल	सा	४	नर चैतन्य

ચક્રો

શક્તિ-કેન્દ્રો

ચક્ર	(૧) મૂલાધાર કરોડનો નીચલો આધાર (અડ્ડિનલ)	(૨) સ્વાધિષ્ઠાન નાભિની નીચે (ગોણદ)	(૩) મણિપુર નાભિ (પેન્કિયાસ)	(૪) અનાહત હૃદય (થાયમસ)	(૫) વિશુદ્ધિ કંઠ (થાયરોઈડ)	(૬) આજ્ઞા ભ્રમરની વચ્ચે (પિચ્યુટરી)	(૭) સહસ્ત્રાર મસ્તિષ્ક શિખર (પિનીઅલ)
કમળની પાંખડીઓ	૪	૬	૧૦	૧૨	૧૬	૨	અનેક
સત્ત્વ	પૃથ્વી	જળ	અગ્નિ	વાયુ	આકાશ	મહાન	સત્ત્વની પાર
પ્રકૃતિ-ગુણ	ગંધ	સ્વાદ	રૂપ	સ્પર્શ	ધ્વનિ	સુમેળ	અનુભૂતિ
જ્ઞાનેન્દ્રિય	નાસિકા	જિહ્વા	ચક્ષુઓ	ત્વચા	કર્ણ	મન	ચૈતન્ય
કર્મેન્દ્રિય	નિર્ગમ-પાયો	ગુહોન્દ્રિઓ	પગ	હાથ	વાચા	મન	ચૈતન્ય
વર્ણ	રાતો	નારંગી	પીળો	લીલો	વાદળી	નીલો	જાંબુડો
જગત	ભુ	જીવ	સૈવ	મહા	જન	તપ	સત્યમ્
દેવતા	ગણપતિ	બ્રહ્મા	વિશ્ણુ	મહેશ્વર	જીવાત્મા	સદ્ગુરુ	પરબ્રહ્મ
બીજ	લૈ	વૈ	રૈ	યૈ	હૈ	ૐ	મૌન
બીજ અક્ષર	વૃમ્ પૃમ્ શૃમ્ સૃમ્	બૃમ્, ભૃમ્ મૃમ્, યમ્ રૃમ્, લૃમ્	દૃમ્ ધૃમ્ નૃમ્, તૃમ્ તદૃમ્ દુમ્, ધુમ્ નુમ્, પુમ્ કૃમ્	કૃમ્, પ્રૃમ્ ગૃમ્, ધૃમ્ ગ્નૃમ્, ચૃમ્ હૃમ્, ઝૃમ્ જૃમ્, ષૃમ્ તૃમ્, થૃમ્	અમ્, આમ્, ઈમ્, ઈમ્, ઉમ્, ઊમ્, ડુમ્, રહૃમ્, લૃમ્, લૌમ્ એમ્, એમ્, ઓમ્, ઔમ્, ઉમ્, અહમ્	હૃમ્ ક્ષૃમ્	મૌન

કોર્પોરેટ કુંડલિની

કોર્પોરેટની ઓર્ગેનાઈઝેશનલ શક્તિ પ્રેરણા, અંતરદષ્ટિ, બુદ્ધિમત્તા, ઈરાદો, તીવ્રતા, નીકટતા અને સંચાર-સૂચનાઓ માટેના સંસાધનોના માળખાકીય નેટવર્કમાં જે તે કક્ષાએ વહેંચાયેલ છે.

જાગૃત અને થનગનતી સંસ્થા સ્વયંપ્રરિત અને સ્વયંપ્રેરક મજબૂત એકમ બની શકે છે અને પ્રેરણા, દર્શન, કાર્ય-ધ્યેય, યોજના અને તેની પરિપૂર્તિ દ્વારા ઉત્કૃષ્ટ કક્ષાના પરિણામો માટેનું કલ્પર રચવા સક્ષમ બની શકે.

સંસ્થા-સાહસનું પ્રેરણાશક્તિ વ્યક્તિત્વ આ પ્રમાણે છે.

૧. કામદારો-કાર્યદળ : કાર્યદળ મૂલાધાર ચક્ર છે. અહીં વૃત્તિઓનો, વલણોનો સ્ત્રોત છે. પ્રયાસ-સાહસ, પ્રવૃત્તિઓ, યોગદાન અને ઉત્કૃષ્ટતાનું વલણ સંસ્થાનો આધાર છે અને આ સ્થાન મૂલ્યવર્ધનનું ઉદ્ગમ, મૂળ કારણ અને બધી જ પ્રગતિનો પાયો છે.
૨. પબ્લિક રિલેશન્સ મેનેજમેન્ટ : (જનસંપર્ક વિભાગ) પબ્લિક રિલેશન્સ મેનેજમેન્ટ એ નીકટતાનું, સ્વાધિષ્ઠાન ચક્ર છે. જે સંબંધસર્જનનું ચેતાકેન્દ્ર તથા સહભાગીતા અને મિત્રતાનું કેન્દ્ર છે. પબ્લિક રિલેશન્સ મેનેજમેન્ટ, સહભાગીદારી બધા જ સ્ટોક હોલ્ડરો સાથે પારસ્પારિક લાભોની વહેંચણીની સત્વશીલતા વિકસાવતું રહે તે જરૂરી છે.
૩. ઓપરેશન્સ મેનેજમેન્ટ : ઓપરેશન્સ મેનેજમેન્ટ તીવ્રતા અને શક્તિનો સ્ત્રોત-મણિપુર ચક્ર, નાભિ છે. આ વિભાગ કોર્પોરેટનાં કાર્યો, ઉત્પાદન, જાળવણીની પ્રવૃત્તિઓ, નવું સાહસ અને પ્રચાર, યોગદાન તથા પ્રત્યેક કામકાજ અને ક્ષેત્રોમાં પરિણામો માટેનું પાવર અને ઊર્જાનું કેન્દ્ર છે. આ સ્થાન માલ-સામાન-ઉત્પાદન-સેવા, તથા મૂલ્યવર્ધન માટે જથ્થા અને

ગુણવત્તાસભર પરિણામો રચવાનું કાર્ય કરે છે.

ઓપરેશન્સ મેનેજમેન્ટ શક્તિસભર કરતું, કદર કરતું, ઊર્જાસભર અને ગતિશીલ હોવું જોઈએ.

૪. હ્યુમન રિલેશન્સ મેનેજમેન્ટ - માનવીય સંબંધોનું વ્યવસ્થાપન : માનવીય સંબંધોનું મેનેજમેન્ટ ઈરાદાનો સ્ત્રોત-અનાહત ચક્ર છે. એચ.આર.એમ.એ માનવીય શક્તિઓની સંભાવનાઓનો ઉઘાડ થાય અને માનવીય સંબંધોનો વિકાસ થાય તેની દરકાર કરવી જોઈએ તથા લોકોના વિકાસ અને સુખાકારીની સંભાળ રાખવી જોઈએ. લોકોને સંસ્થામાં જોડાય ત્યારથી નિવૃત્તિ સુધી સાનુકૂળતા રહે અને તેઓનો આત્મવિશ્વાસ જળવાઈ રહે તે જોવાવું જોઈએ અને તેમની કાળજી લેવાવી જોઈએ. એચ.આર.એમ. વિશ્વાસ કરનારું, સંભાળ રાખનારું, પ્રેમાળ અને સમર્પિત હોવું જોઈએ.

૫. કોમ્યુનિકેશન મેનેજમેન્ટ - સંદેશા - સંચાર વ્યવસ્થાપન : સંદેશા-સંચાર વ્યવસ્થાપન બુદ્ધિમત્તા ને માહિતીનો સ્ત્રોત-વિશુદ્ધિ ચક્ર, ગળું-કંઠ છે. તે જ્ઞાન, માહિતી, વિચારો અને ઉપાયોનું કેન્દ્ર બનવું જોઈએ.

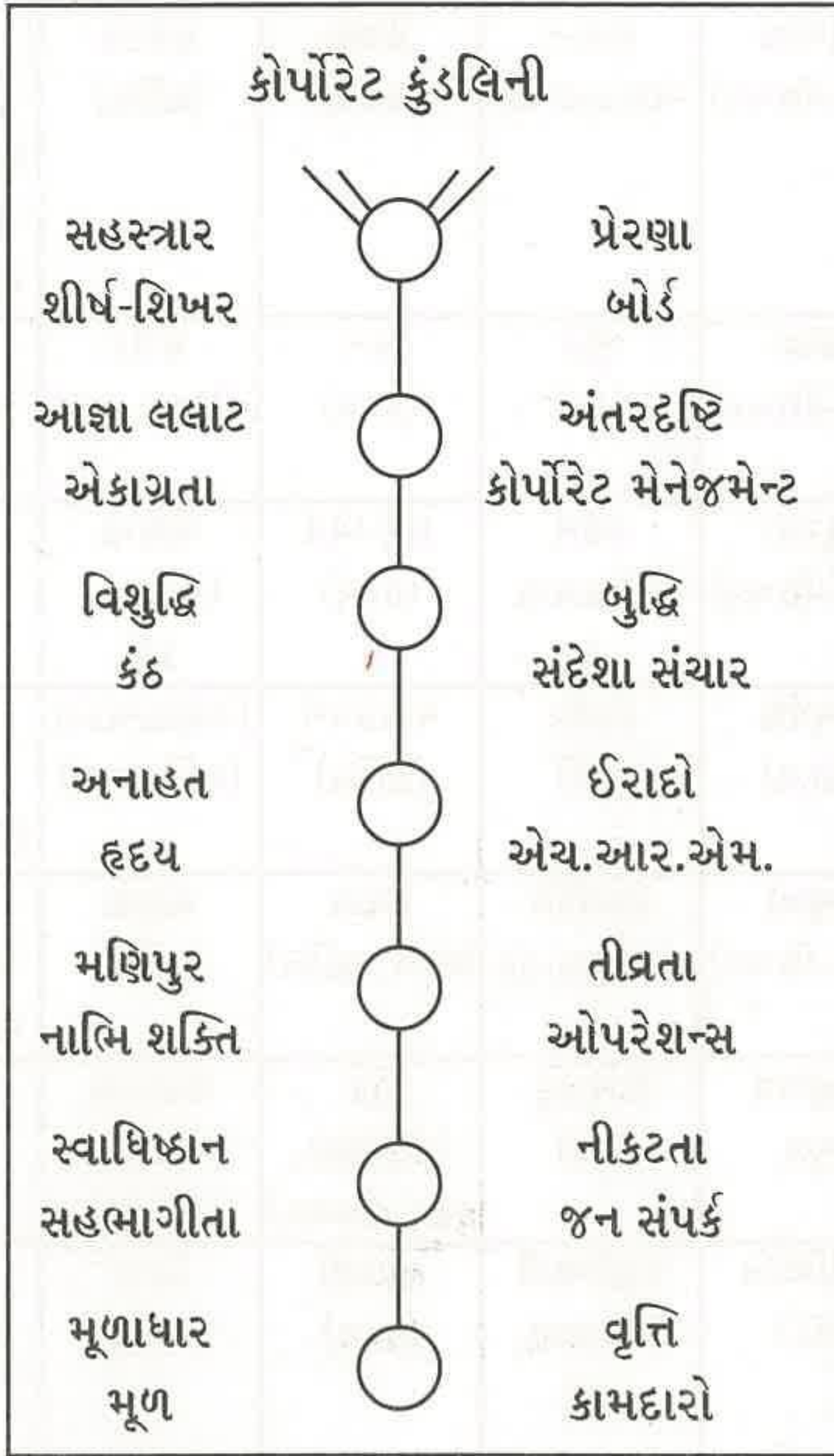
સંદેશા વ્યવસ્થાપન શાણું, અનુભવસભર, સંદેશા-સંચારદક્ષ અને જ્ઞાનવાન હોવું જોઈએ.

૬. કોર્પોરેટ મેનેજમેન્ટ : કોર્પોરેટ મેનેજમેન્ટ અંતરદષ્ટિ સ્ત્રોત-આજ્ઞાચક્ર સંસ્થા કે કંપનીનું લલાટ છે. તેણે સંસ્થા-કંપનીનું દર્શન વિઝન રચવું જોઈએ અને તેની વહેંચણી કરવી જોઈએ.

કોર્પોરેટ મેનેજમેન્ટે દિશાસૂચક, માર્ગદર્શક, એકાગ્ર અને ધ્યેયલક્ષી હોવું જરૂરી છે.

૭. બોર્ડ : બોર્ડ પ્રેરણાનો સ્ત્રોત-સહસ્ત્રાર ચક્ર - શીર્ષ, મસ્તકનું શિખર છે. બોર્ડ સ્વપ્રેરણા થકી સમગ્ર સંસ્થા-કંપનીને થનગનતી રાખવા માટે પરમ ઊર્જાવાન હોવું જરૂરી છે. બોર્ડ પ્રેરક, પ્રોત્સાહક, સ્ફૂર્તિલું અને ઉત્સાહી હોવું જોઈએ.

આકૃતિ-૬
કોર્પોરેટ કુંડલિની

આકૃતિ-૭
પ્રેરણા - અવસ્થા અને સ્તર
ક્રિયાન્વિત શક્તિકેન્દ્રો

	અ	બ	ક	ડ	ઈ
૧	કારણ (શીર્ષ- શિખર)	પડકાર (શીર્ષ-શિખર કંઠ)	હેતુ (એકાગ્રતા)	લક્ષ્ય (એકાગ્રતા, હૃદય, બળ)	સફળતા-સિદ્ધિ શીર્ષ-શિખર
૨	પ્રાગટ્ય (શીર્ષ-શિખર)	સંજ્ઞાન એકાગ્રતા-કંઠ	પ્રેરણા (હૃદય)	સંચરણ (શક્તિ)	પરિપૂર્ણતા (શીર્ષ-શિખર એકાગ્રતા, કંઠ, હૃદય, શક્તિ, નીકટતા, મૂળ)
૩	સત્ત્વ (શીર્ષ-શિખર)	બુદ્ધિ (કંઠ)	મન (હૃદય)	શરીર (નીકટતા, મૂળ)	વ્યક્તિ (શીર્ષ-શિખર, નીકટતા મૂળ)
૪	સ્ફુરણા (શીર્ષ-શિખર)	દર્શન (એકાગ્રતા -કંઠ)	કાર્ય-ધ્યેય (હૃદય)	યોજના (નીકટતા- કંઠ)	પરિપૂર્તિ (મૂળ)
૫	સમર્પણ (હૃદય)	નિર્ણય (કંઠ)	ચાલકબળ (શક્તિ)	નિશ્ચયાત્મકતા (શક્તિ-મૂળ)	ગંતવ્ય- લક્ષ્યસ્થાન (નિકટતા-મૂળ)
૬	તણખો (શીર્ષ-શિખર)	રણનીતિ એકાગ્રતા-કંઠ	પ્રયાસ (હૃદય, શક્તિ)	સતાણ (શક્તિ)	ચમકવું (શીર્ષ-શિખર, નીકટતા, મૂળ)
૭	અનુભવ મૂળ	વિચારવું (કંઠ)	તક (એકાગ્રતા, હૃદય નીકટતા)	સંસાધનો (એકાગ્રતા, નીકટતા)	યોગદાન (મૂળ)
૮	પરિસ્થિતિ (કંઠ)	જરૂરિયાતો (એકાગ્રતા, કંઠ)	લાગણી (હૃદય)	ક્રિયા (શક્તિ)	મૂલ્યાંકન (એકાગ્રતા, કંઠ, મૂળ)

આકૃતિ-૮
પ્રેરિત-પ્રેરક ઓઠું - મેટ્રિક્સ

	પ્રેરિત	પ્રેરક	પ્રેરણા પ્રક્રિયાના તાત્વો
૭	થનગનતું અને ઉત્સાહસભર	પ્રેરક અને પ્રોત્સાહક	કારણ, પ્રાગટ્ય, સ્ફુરણા, સત્ત્વ, વ્યક્તિ, પડકાર, સફળતા-સિદ્ધિ, પરિપૂર્ણતા
૬	એકાગ્ર અને ધ્યેયલક્ષી	દિશાસૂચક અને માર્ગદર્શક	જરૂરિયાતો, હેતુ, લક્ષ્ય. પરિપૂર્ણતા, દર્શન, સંસાધનો
૫	સંદેશા-સંચાર નિપુણ અને જ્ઞાનવાન	જ્ઞાની અને અનુભવી	બુદ્ધિ, નિર્ણય, દર્શન, જરૂરિયાતો સંજ્ઞાન, મૂલ્યાંકન, પરિપૂર્ણતા
૪	પ્રીતિપાત્ર અને સમર્પિત	વિશ્વાસ રાખનાર અને સંભાળ લેનાર	સમર્પણ, લાગણી, મન-ચિત્ત, પ્રેરણા, તક, લક્ષ્ય, પરિપૂર્ણતા
૩	ઊર્જાવાન અને ગતિશીલ	સશક્તિકારક અને કદરદાન	ચાલકબળ, નિશ્ચયાત્મકતા, સંચરણ, ક્રિયા, લક્ષ્ય, પરિપૂર્ણતા
૨	લવચીક અને સમાનશીલ	સ્વીકારનાર અને કરુણાવાન	યોજના, શરીર, તક, સંસાધનો ગંતવ્ય, પરિપૂર્ણતા
૧	સ્થિર અને મજબૂત	સહાયકારી અને પીઠબળ આપનાર	અનુભવ, યોગદાન, મૂલ્યાંકન પરિપૂર્તિ, પરિપૂર્ણતા

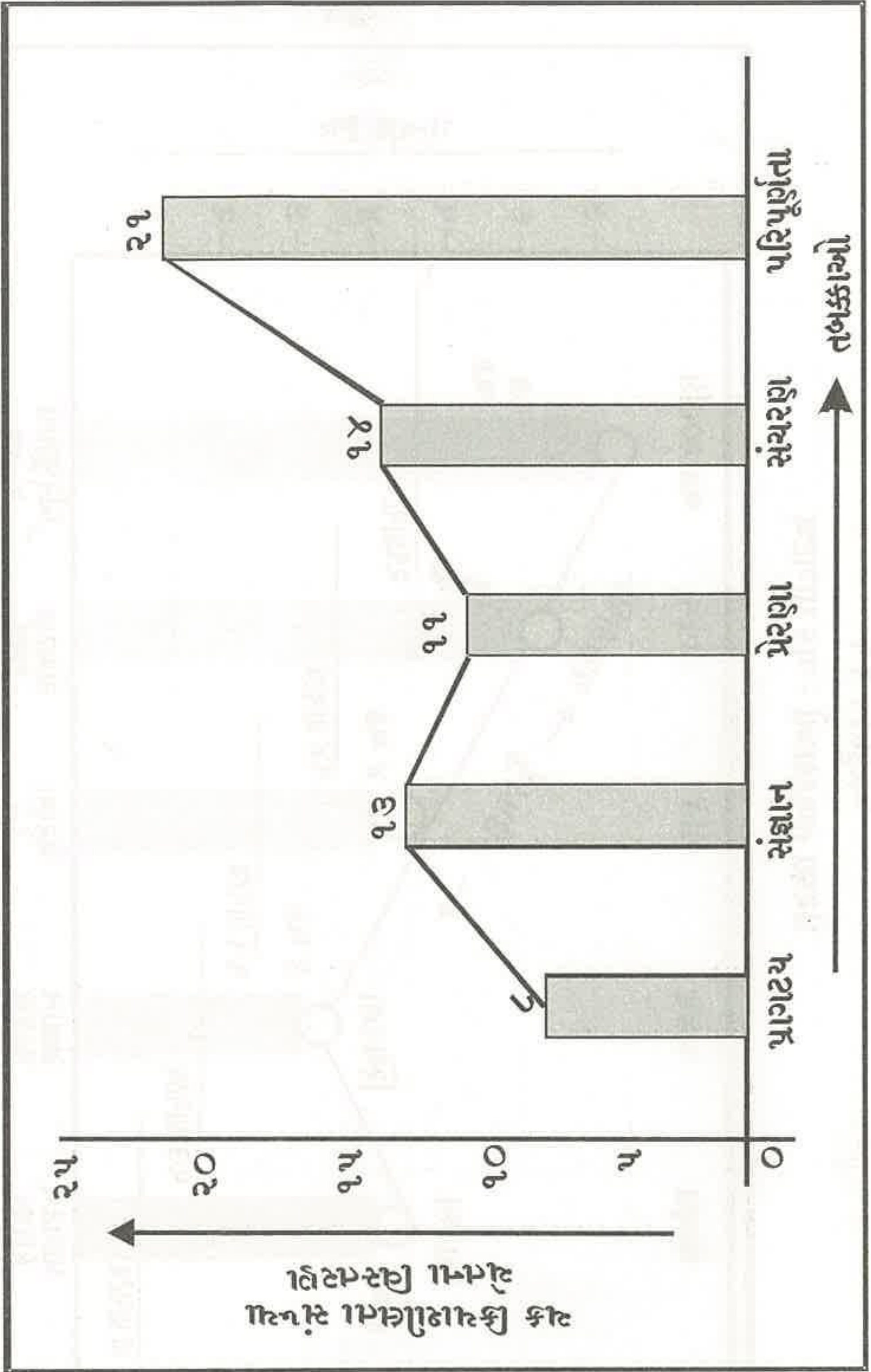
આકૃતિ : ૯
પ્રેરણા - કુંડલિની નૃત્ય

	સ્થિર	લવચીક	ઊર્જવાન	લાગણી સભર	વિચારસભર	એકાગ્ર	પ્રરિત	
	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	
	વૃત્તિ મૂળ	નીકટતા લવચીકતા	તીવ્રતા શક્તિ	સ્ફુરણા હૃદય	બુદ્ધિ કંઠ	અંતરદષ્ટિ લલાટ	પ્રેરણા શીર્ષ-શિખર	
૮	અનુભવ			સમર્પણ	પરિસ્થિતિ		કારણ, પ્રાગટ્ય, સત્વ, પ્રેરણા તણખો	પ્રાગટ્ય કારણ
૧૩					બુદ્ધિ, વિચારવું, પડકાર દર્શન, જરૂરિયાતો, સંજ્ઞાન, રણનીતિ, નિર્ણય	દર્શન જરૂરિયાતો સંજ્ઞાન રણનીતિ	પડકાર	સંજ્ઞાન પડકાર
૧૧		તક	ચાલકબળ પ્રયાસ	પ્રેરણા, મન કાર્યધ્યેય સતાણ લાગણી		હેતુ તક		હેતુ પ્રેરણા
૧૪	શરીર નિશ્ચયાત્મકતા	શરીર યોજના સંસાધનો	સંચરણ લક્ષ્ય સતાણ નિશ્ચયાત્મકતા	લક્ષ્ય	યોજના	સંસાધનો લક્ષ્ય		લક્ષ્ય સંચરણ
૨૧	વ્યક્તિ, ચમક પરિપૂર્ણતા મૂલ્યાંકન ગંતવ્ય યોગદાન	વ્યક્તિ, ચમક પરિપૂર્ણતા મૂલ્યાંકન મૂલ્યાંકન ગંતવ્ય	પરિપૂર્ણતા	પરિપૂર્ણતા	પરિપૂર્ણતા	પરિપૂર્ણતા મૂલ્યાંકન	વ્યક્તિ, ચમક પરિપૂર્ણતા પરિપૂર્ણતા સફળતા	ગંતવ્ય પરિપૂર્ણતા
	૯	૯	૮	૯	૧૧	૧૦	૧૧	

પ્રાગટ્યની સંખ્યા

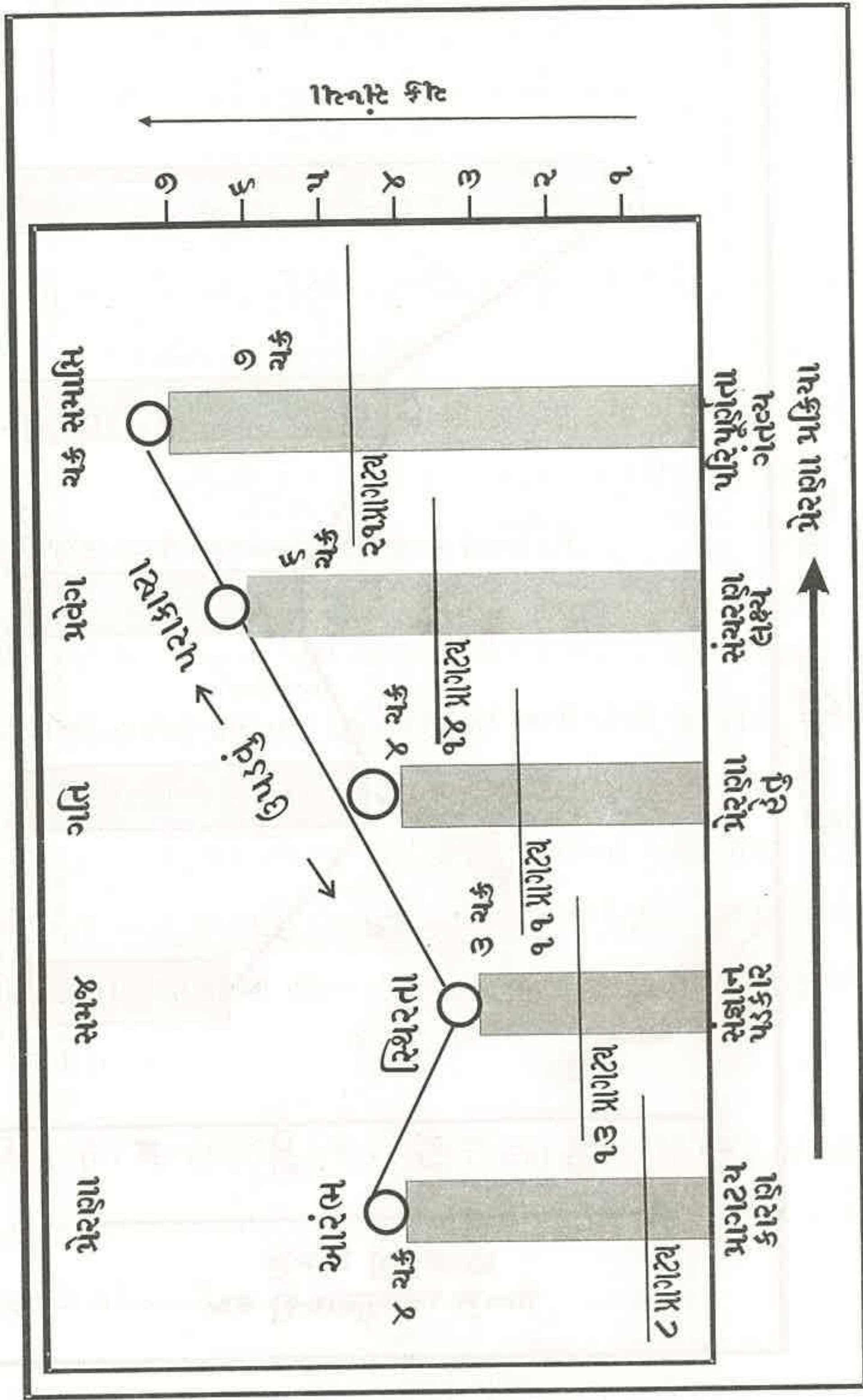
આકૃતિ : ૧૦

પ્રેરણા પ્રક્રિયા - ચક્ર પ્રવૃત્તિ

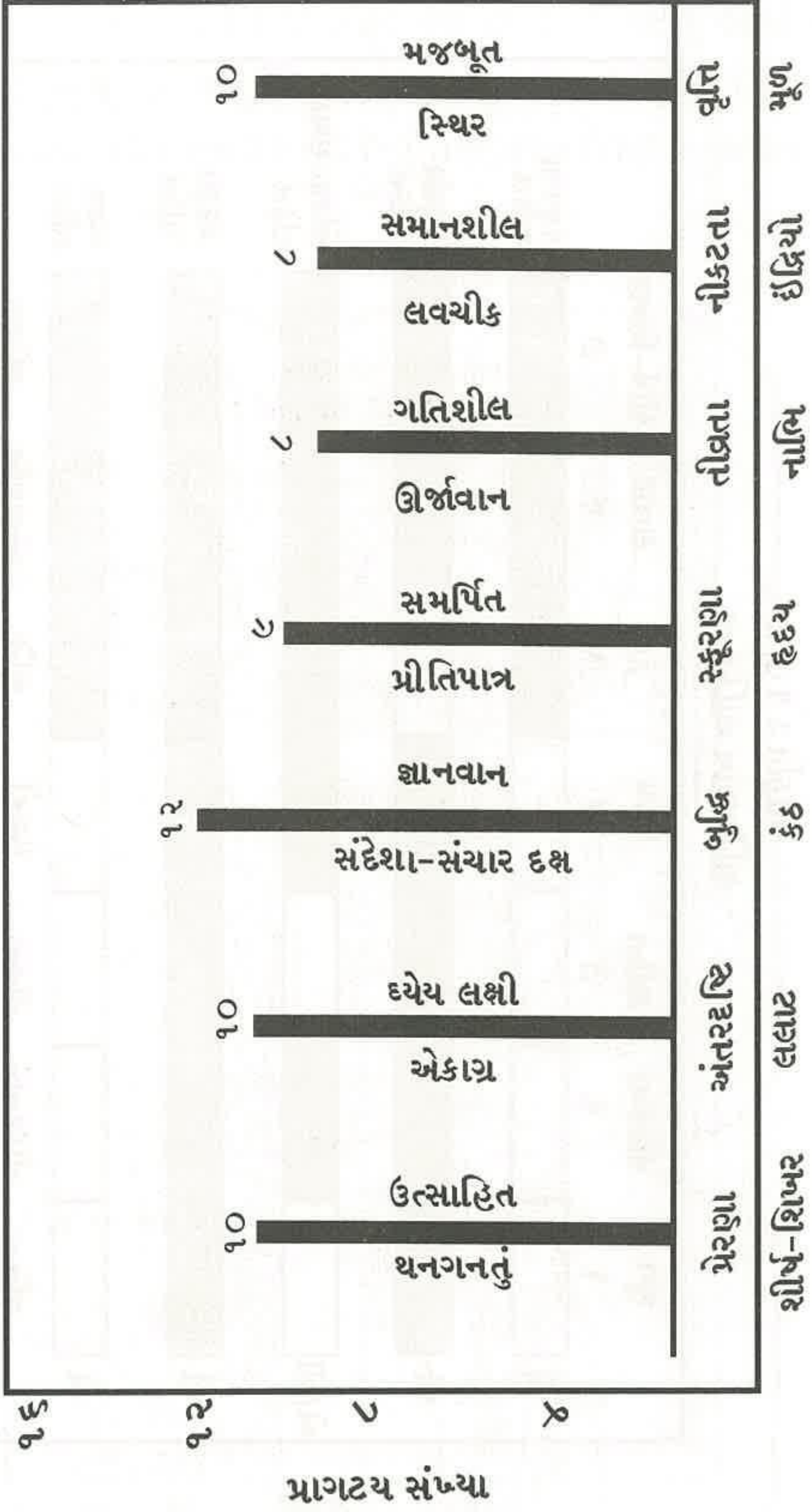

આકૃતિ : ૧૧

પ્રેરણા તબક્કાઓ - ચક્ર પ્રાગટ્ય

આકૃતિ : ૧૨

પ્રેરણા-શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ

પ્રેરણાની પ્રક્રિયા બાબતે શક્તિમાન વ્યક્તિત્વની પ્રકૃતિ, કાર્યો, આવડતો અને ક્ષમતા વિશે વિચાર કરીએ. શક્તિમાન વ્યક્તિત્વનાં બે પાસાં હોય છે. એક છે પ્રેરિત વ્યક્તિત્વ અને બીજું છે પ્રેરક વ્યક્તિત્વ. આત્મપ્રેરિત કે સ્વયંપ્રેરિત વ્યક્તિત્વની બાબતમાં પ્રેરિત વ્યક્તિત્વ અને પ્રેરક વ્યક્તિત્વ બન્ને સહઅસ્તિત્વમાં અને સહકારમાં એક જ વ્યક્તિત્વ તરીકે હોય છે.

શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ - પ્રેરિત :

પ્રેરિત વ્યક્તિત્વની લાક્ષણિકતાઓ એ છે કે આવી વ્યક્તિઓ ઉત્સાહી અને સ્ફૂર્તિસભર, અનુભવી, સંદેશાની આપ-લે કરનારા અને જ્ઞાનવાન, પ્રીતિપાત્ર અને સમર્પિત, ઊર્જાસભર અને ગતિશીલ, લવચીક અને સમાનશીલ તથા સ્થિર અને મજબૂત હોય છે.

શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ-પ્રેરક :

એ જ રીતે સફળ પ્રેરક વ્યક્તિત્વની લાક્ષણિકતાઓ વિશિષ્ટ પણે એ છે કે આવી વ્યક્તિઓ સ્ફૂર્તિ લાવનાર અને પ્રોત્સાહક, દિશા અને માર્ગસૂચક, શાણા-ઠરેલ અને અનુભવી, વિશ્વાસ અને સંભાળ રાખનારા, સશક્તિકારક અને કઠર કરવાવાળા, સ્વીકાર કરનારા અને કરુણાવાન તથા સહાયકારક અને પીઠબળ આપનારા હોય છે.

શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ - પ્રેરક અને પ્રેરિત :

તેવી જ રીતે જે વ્યક્તિત્વ પ્રેરક અને પ્રેરિત બન્ને ભૂમિકાઓમાં અસરકારક અને કાર્યક્ષમ હોય છે તેઓની આગવી લાક્ષણિકતાઓ એ

છે કે તેઓ પ્રેરક, પ્રોત્સાહક, સ્ફૂર્તિલા અને ઉત્સાહી, દિશાસૂચન અને માર્ગદર્શન કરનારા, એકાગ્ર અને ધ્યેયલક્ષ્મી, શાણા અને અનુભવી, સંદેશા આપ-લે નિપુણ અને જ્ઞાનવાન, વિશ્વાસ કરનાર અને સંભાળ રાખનાર, પ્રીતિપાત્ર અને સમર્પિત, સશક્તિકારક અને કદર કરનાર, ઊર્જાસભર અને ગતિશીલ, સ્વીકાર કરનાર અને કરુણાવાન, લવચીક અને સમાનશીલ, સહાયકારક અને પીઠબળ આપનાર તથા સ્થિર અને મજબૂત હોય છે.

પ્રેરિત - શક્તિમાન વ્યક્તિત્વના ચમકારા

સં.	ચક્ર	ગુણ	પ્રેરિત શક્તિમાન-વ્યક્તિત્વ
૭	સહસ્ત્રાર પ્રેરણા	પ્રેરણા	સ્ફૂર્તિવાન, ઉત્સાહી
૬	આજ્ઞા એકાગ્રતા	અંતરદષ્ટિ	એકાગ્ર, ધ્યેયલક્ષી
૫	વિશુદ્ધિ કંઠ	બુદ્ધિ	સંદેશા-સંચાર નિપુણ જ્ઞાનવાન
૪	અનાહત હૃદય	સ્ફુરણા/ઈરાદો	પ્રીતિપાત્ર સમર્પિત
૩	મણિપુર શક્તિ	તીવ્રતા	ઊર્જાવાન, ગતિશીલ
૨	સ્વાધિષ્ઠાન સહભાગીતા	નીકટતા	લવચીક સમાનશીલ
૧	મૂળાધાર મૂળ	વૃત્તિ	સ્થિર, મજબૂત

ઉદાહરણ : હનુમાન, ભીમ, સરદાર પટેલ, સ્વામી વિવેકાનંદ, મધર ટેરેસા, લોકમાન્ય ટિળક, સચીન તેંદુલકર, સાનિયા નેહવાલ, કે.કે. નાયર

પ્રેરક-શક્તિમાન વ્યક્તિત્વના ચમકારા

સં.	ચક્ર	ગુણ	પ્રેરક શક્તિમાન-વ્યક્તિત્વ
૭	સહસ્ત્રાર પ્રેરણા	પ્રેરણા	પ્રેરક પ્રોત્સાહક
૬	આજ્ઞા એકાગ્રતા	અંતરદષ્ટિ	દિશાસૂચક માર્ગદર્શક
૫	વિશુદ્ધિ કંઠ	બુદ્ધિ	શાણા અનુભવી
૪	અનાહત હૃદય	સ્ફુરણા ઈરાદો	વિશ્વાસ રાખનાર સંભાળ લેનાર
૩	મણિપુર શક્તિ	તીવ્રતા	સશક્તિકારક કદર કરનાર
૨	સ્વાધિષ્ઠાન સહભાગીતા	નીકટતા	સ્વીકારનાર કરુણાવાન
૧	મૂળાધાર મૂળ	વૃત્તિ	સહાય કરનાર પીઠબળ આપનાર

ઉદાહરણ : જાંબુવાન, દ્રૌપદી, મહાત્મા ગાંધી, રામકૃષ્ણ પરમહંસ, ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે, ગેરી ક્રિશ્ચન, નારાયણ મૂર્તિ, મુકેશભાઈ પટેલ.

પ્રેરક અને પ્રેરિત શક્તિમાન વ્યક્તિત્વના ચમકારા

સં.	ચક્ર	ગુણ	પ્રેરક અને પ્રેરિત શક્તિમાન-વ્યક્તિત્વ
૭	સહસ્ત્રાર પ્રેરણા	પ્રેરણા	પ્રેરક, પ્રોત્સાહક સ્ફૂર્તિવાન, ઉત્સાહિત
૬	આજ્ઞા એકાગ્રતા	અંતરદષ્ટિ	દિશાસૂચક માર્ગદર્શક એકાગ્ર ધ્યેયલક્ષી
૫	વિશુદ્ધિ કંઠ	બુદ્ધિ	શાણા અનુભવી સંદેશા-સંચાર નિપુણ જ્ઞાનવાન
૪	અનાહત હૃદય	સ્ફુરણા/ઈરાદો	વિશ્વાસ રાખનાર સંભાળ લેનાર પ્રીતિપાત્ર, સમર્પિત
૩	મણિપુર શક્તિ	તીવ્રતા	સક્તિકારક કદર કરનાર ઊર્જાવાન, ગતિશીલ
૨	સ્વાધિષ્ઠાન સહભાગીતા	નીકટતા	સ્વીકારનાર કરુણાવાન લવચીક સમાનશીલ
૧	મૂળાધાર મૂળ	વૃત્તિ	સહાય કરનાર પીઠબળ આપનાર સ્થિર, મજબૂત

ઉદાહરણ : રામ, કૃષ્ણ, શંકરાચાર્ય, મહાત્મા ગાંધી, બાળ ગંગાધર ટિલક

કુંડલિની ઊર્જાની સક્રિયાત્મકતા :

પ્રેરણા પ્રક્રિયાઓના પાંચ તબક્કાઓ છે આ પ્રત્યેક તબક્કા આઠ ચરણોના બને છે. પ્રત્યેક ચરણ માટે જે તે યથોચિત ચક્ર કે ઊર્જા સક્રિય થાય છે. સાત ચક્રોને જોડવાના ઓઠા-મેટ્રિક્સનું ચિત્ર નીચે પ્રમાણે હોય છે.

એ-૧ : કારણ - પ્રાગટ્ય તબક્કો :

સં.	ચરણ	કુંડલિની ક્ષેત્ર	ગુણ
૧	કારણ	(૭) શીર્ષ-શિખર	(૧) પ્રેરિત : સ્ફૂર્તિલા અને ઉત્સાહિત (૨) પ્રેરક : પ્રેરક અને પ્રોત્સાહક
૨	પ્રાગટ્ય	(૭) શીર્ષ-શિખર	(૧) સ્ફૂર્તિલા અને ઉત્સાહિત (૨) પ્રેરક અને પ્રોત્સાહિત
૩	સત્વ	(૭) શીર્ષ-શિખર	(૧) સ્ફૂર્તિલા અને ઉત્સાહિત (૨) પ્રેરક અને પ્રોત્સાહક
૪	પ્રેરણા	(૭) શીર્ષ-શિખર	(૧) સ્ફૂર્તિલા અને ઉત્સાહિત (૨) પ્રેરક અને પ્રોત્સાહક
૫	સમર્પણ	(૪) હૃદય	(૧) પ્રીતિપાત્ર અને સમર્પિત (૨) વિશ્વાસ અને સંભાળ રાખનાર
૬	તણખો	(૭) શીર્ષ-શિખર	(૧) સ્ફૂર્તિલા અને ઉત્સાહિત (૨) પ્રેરક અને પ્રોત્સાહક
૭	અનુભવ	(૧) મૂળ	(૧) સ્થિર અને મજબૂત (૨) આધારક, પીઠબળ આપનાર
૮	પરિસ્થિતિ	(૫) કંઠ	(૧) દક્ષ અને જ્ઞાની (૨) શાણા અને અનુભવી

બી - ૨ : પડકાર - સંજ્ઞાન તબક્કો :

સં	ચરણ	કુંડલિની ક્ષેત્ર	ગુણ
૧.	પડકાર	(૭) શીર્ષ-શિખર	(૧) પ્રેરિત : સ્ફૂર્તિલા અને ઉત્સાહિત (૨) પ્રેરક : પ્રેરક અને પ્રોત્સાહક
		(૫) કંઠ	(૧) સંદેશા-સંચારદક્ષ, જ્ઞાનવાન (૨) શાણા અને અનુભવી
૨.	સંજ્ઞાન	(૬) એકાગ્રતા	(૧) એકાગ્ર અને જ્ઞાની (૨) દિશાસૂચક અને માર્ગદર્શક
		(૫) કંઠ	(૧) સંદેશા-સંચારદક્ષ, જ્ઞાનવાન (૨) શાણા અને અનુભવી
૩.	બુદ્ધિ	(૫) કંઠ	(૧) સંદેશા-સંચારદક્ષ, જ્ઞાનવાન (૨) શાણા અને અનુભવી
		(૫) કંઠ	(૧) સંદેશા-સંચારદક્ષ, જ્ઞાનવાન (૨) શાણા અને અનુભવી
૪	દર્શન	(૬) એકાગ્રતા	(૧) એકાગ્ર અને ધ્યેયલક્ષી (૨) દિશાસૂચક અને માર્ગદર્શક
૫	નિર્ણય	(૫) કંઠ	(૧) સંદેશા-સંચારદક્ષ, જ્ઞાનવાન (૨) અકાગં અને ધ્યેયલક્ષી
૬	રણનીતિ	(૬) એકાગ્રતા	(૧) એકાગ્ર અને ધ્યેયલક્ષી (૨) દિશાસૂચક અને માર્ગદર્શક
૭	વિચારવું	(૫) કંઠ	(૧) સંદેશા-સંચારદક્ષ અને જ્ઞાનવાન (૨) શાણા અને અનુભવી
		(૫) કંઠ	(૧) સંદેશા-સંચારદક્ષ, જ્ઞાનવાન (૨) શાણા અને અનુભવી
૮.	જરૂરિયાતો	(૬) એકાગ્રતા	(૧) એકાગ્ર અને ધ્યેયલક્ષી (૨) દિશાસૂચક અને માર્ગદર્શક
		(૫) કંઠ	(૧) સંદેશા-સંચારદક્ષ, જ્ઞાનવાન (૨) શાણા અને અનુભવી

સી - ૩ : ધ્યેય - પ્રેરણા તબક્કો :

સં.	ચરણ	કુંડલિની ક્ષેત્ર	ગુણ
૧	હેતુ	(૬) એકાગ્રતા	(૧) એકાગ્ર અને ધ્યેયલક્ષી (૨) દિશાસૂચક અને માર્ગદર્શક
૨	પ્રેરણા	(૪) હૃદય	(૧) પ્રતિપાત્ર અને સમર્પિત (૨) વિશ્વાસ અને સંભાળ રાખનાર
૩	મન	(૪) હૃદય	(૧) પ્રતિપાત્ર અને સમર્પિત (૨) વિશ્વાસ અને સંભાળ રાખનાર
૪	કાર્ય-ધ્યેય	(૪) હૃદય	(૧) પ્રતિપાત્ર અને સમર્પિત (૨) વિશ્વાસ અને સંભાળ રાખનાર
૫	ચાલકબળ	(૨) શક્તિ	(૧) ઊર્જવાન અને ગતિશીલ (૨) શક્તિકારક અને કદર કરનાર
૬	પ્રયાસ	(૪) હૃદય	(૧) પ્રતિપાત્ર અને સમર્પિત (૨) વિશ્વાસ અને સંભાળ રાખનાર
		(૩) શક્તિ	(૧) ઊર્જવાન અને ગતિશીલ (૨) સશક્તિકારક અને કદરકારક
૭	લાગણી	(૪) હૃદય	(૧) પ્રીતિપાત્ર અને સમર્પિત (૨) વિશ્વાસ અને સંભાળ રાખનાર
૮	તક	(૬) એકાગ્રતા	(૧) પ્રીતિપાત્ર અને સમર્પિત (૨) વિશ્વાસ અને સંભાળ રાખનાર
		(૪) હૃદય	(૧) પ્રીતિપાત્ર અને સમર્પિત (૨) વિશ્વાસ અને સંભાળ રાખનાર

ડી-૪ : લક્ષ્ય - સંચરણ તબક્કો :

સં.	ચરણ	કુંડલિની ક્ષેત્ર	ગુણ
૧	લક્ષ્ય	(૬) એકાગ્રતા	(૧) એકાગ્ર અને ધ્યેયલક્ષી (૨) દિશાસૂચક અને માર્ગદર્શક
		(૪) હૃદય	(૧) પ્રીતિપાત્ર અને સમર્પિત (૨) વિશ્વાસ અને સંભાળ રાખનાર
૨	સંચરણ	(૩) શક્તિ	(૧) ઊર્જાવાન અને ગતિશીલ (૨) સશક્તિકારક અને કદર કરનાર
		(૧) મૂળ	(૧) સ્થિર અને મજબૂત (૨) આધાર અને પીઠબળ
૩	શરીર	(૧) મૂળ	(૧) સ્થિર અને મજબૂત (૨) આધાર અને પીઠબળ
		(૨) નીટકતા	(૧) લવચીક અને સમાનશીલ (૨) સ્વીકારનાર અને કરુણાવાન
૪	યોજના	(૫) કંઠ	(૧) સંદેશા-સંચારદક્ષ, જ્ઞાનવાન (૨) શાણા અને અનુભવી
		(૨) નીટકતા	(૧) લવચીક અને સમાનશીલ (૨) સ્વીકારનાર અને કરુણાવાન
૫	નિશ્ચયાત્મકતા	(૩) શક્તિ	(૧) ઊર્જાવાન અને ગતિશીલ (૨) સશક્તિકારક અને કદર કરનાર
		(૧) મૂળ	(૧) સ્થિર અને મજબૂત (૨) આધાર અને પીઠબળ
૬	સત્તાણ	(૩) શક્તિ	(૧) ઊર્જાવાન અને ગતિશીલ (૨) શક્તિકારક અને કદર કરનાર
૭	ક્રિયા	(૩) શક્તિ	(૧) ઊર્જાવાન અને ગતિશીલ (૨) શક્તિકારક અને કદર કરનાર
૮	સંસાધનો	(૬) એકાગ્રતા	(૧) એકાગ્ર અને ધ્યેયલક્ષી (૨) દિશાસૂચક અને માર્ગદર્શક
		(૨) નીટકતા	(૧) લવચીક અને સમાનશીલ (૨) સ્વીકારનાર અને કરુણાવાન

ઈ-પ : સફળતા - પરિપૂર્ણતા તબક્કો

સં.	ચરણ	કુંડલિની ક્ષેત્ર	ગુણ
૧	સફળતા	(૭) શીર્ષ-શિકર	(૧) સ્ફૂર્તિલા અને ઉત્સાહિત (૨) પ્રેરક અને પ્રોત્સાહક
૨	પરિપૂર્ણતા	(૭) શીર્ષ-શિખર	(૧) સ્ફૂર્તિલા અને ઉત્સાહિત (૨) પ્રેરક અને પ્રોત્સાહક
		(૭) એકાગ્રતા	(૧) એકાગ્ર અને ધ્યેયલક્ષી (૨) પ્રેરક અને પ્રોત્સાહક
		(૫) કંઠ	(૧) સંદેશા-સંચારદક્ષ, જ્ઞાનવાન (૨) શાણા અને અનુભવ
		(૪) હૃદય	(૧) પ્રીતિપાત્ર અને સમર્પિત (૨) વિશ્વાસ અને સંભાળ રાખનાર
		(૩) શક્તિ	(૧) ઊર્જાવાન અને ગતિશીલ (૨) સશક્તિકારક અને કદર કરનાર
		(૨) નીકટતા	(૧) લવચીક અને સમાનશીલ (૨) સ્વીકારનાર અને કરુણાવાન
		(૧) મૂળ	(૧) સ્થિર અને મજબૂત (૨) આધાર અને પીઠબળ
૩.	વ્યક્તિ	(૧) મૂળ	(૧) સ્થિર અને મજબૂત (૨) આધાર અને પીઠબળ
		(૨) નીકટતા	(૧) લવચીક અને સમાનશીલ (૨) સ્વીકારનાર અને કરુણાવાન
		(૭) શીર્ષ-શિખર	(૧) સ્ફૂર્તિલા અને ઉત્સાહિત (૨) પ્રેરક અને પ્રોત્સાહક
૪	પરિપૂર્તિ	(૭) શીર્ષ-શિખર	(૧) સ્ફૂર્તિલા અને ઉત્સાહિત (૨) પ્રેરક અને પ્રોત્સાહક

૫.	ગંતવ્ય	(૧) મૂળ	(૧) સ્થિર અને મજબૂત (૨) આધાર અને પીઠબળ
		(૨) નીકટતા	(૧) લવચીક અને સમાનશીલ (૨) સ્વીકારનાર અને કરુણાવાન
૬	ચમક	(૧) મૂળ	(૧) સ્થિર અને મજબૂત (૨) આધાર અને પીઠબળ
		(૨) નીકટતા	(૧) લવચીક અને સમાનશીલ (૨) સ્વીકારનાર અને કરુણાવાન
		(૭) શીર્ષ-શિખર	(૧) સ્ફુર્તિલા અને ઉત્સાહિત (૨) પ્રેરક અને પ્રોત્સાહક
૭	મૂલ્યાંકન	(૬) એકાગ્રતા	(૧) એકાગ્ર અને ધ્યેયલક્ષી (૨) દિશાસૂચક અને માર્ગદર્શક
		(૨) નીકટતા	(૧) લવચીક અને સમાનશીલ (૨) સ્વીકારનાર અને કરુણાવાન
		(૧) મૂળ	(૧) સ્થિર અને મજબૂત (૨) આધાર અને પીઠબળ
૮	યોગદાન	(૧) મૂળ	(૧) સ્થિર અને મજબૂત (૨) આધાર અને પીઠબળ

(બધાં ચક્રો બાદ, આત્મા, એકાગ્રતા, બુદ્ધિ, હૃદય, ગટ (ઉદર), શરીર અને વ્યક્તિની બધી જ આંતરિક શક્તિઓ ક્રિયાન્વિત કરવાની હોય છે.)

પ્રાગટ્ય, સંજ્ઞાન, પ્રેરણા, સંચરણ અને પરિપૂર્ણતાના પાંચ તબક્કા દરમ્યાનની કુંડલિની ક્રિયાન્વિત કરવાના ઉપરના આ કોઠાઓના અભ્યાસ કરતાં પ્રેરણાપ્રક્રિયામાં શક્તિમાન વ્યક્તિત્વના અનુભવો અને અભિવ્યક્તિ અંગે નીચે મુજબની બાબતો જોઈ શકાય છે.

૧. બધાં જ સાત, શીર્ષ-શિખર, એકાગ્રતા, કંઠ, હૃદય, શક્તિ, નીકટતા અને મૂળ ચક્રો અલગ અલગ તબક્કામાં ક્રિયાન્વિત થાય છે.

૨. એકંદર આ ૬૭ ક્રિયાન્વિતતામાં, ૮ પ્રાગટ્ય દરમ્યાન, ૧૩ સંજ્ઞાન દરમ્યાન, ૧૧ પ્રેરણા દરમ્યાન, ૧૪ સંચરણ દરમ્યાન અને ૨૧ પરિપૂર્ણતા દરમ્યાન ક્રિયાન્વિત થાય છે. (આકૃતિ ૧૦)
૩. પ્રાગટ્ય દરમ્યાન આ પ્રક્રિયા ઊપડે છે. સતાણ દરમ્યાન ઉભરે છે. પ્રેરણાના તબક્કામાં સ્થિર થાય છે, સંચરણ દરમ્યાન ઝડપ પકડે છે અને વધતાં વધતાં બુલંદ સૂર પર પરિપૂર્ણતા પામે છે.
૪. શીર્ષ-શિકર ચક્ર ૧૧ વાર ક્રિયાન્વિત થાય છે. એકાગ્રતા ચક્ર ૧૦ વાર, કંઠ ચક્ર ૧૦ વાર, હૃદય ચક્ર ૮ વાર, શક્તિ ચક્ર ૮ વાર, નીકટતા ચક્ર ૮ વાર અને મૂળ ચક્ર ૮ વાર ક્રિયાન્વિત થાય છે.
૫. શીર્ષ-શિખર ચક્ર પ્રાગટ્ય પરિપૂર્ણતા દરમ્યાન આગળ પડતી રીતે પ્રજ્વલિત હોય છે. એકાગ્રતા અને કંઠ ચક્ર સંજ્ઞાન દરમ્યાન સાથે કાર્ય કરે છે. હૃદય અને શક્તિ ચક્ર સાથે મળીને પ્રેરણા દરમ્યાન, શક્તિ અને નીકટતા ચક્ર સંચરણ દરમ્યાન નીકટતા તથા મૂળ અને શીર્ષ-શિખરો ચક્રો પરિપૂર્ણતા દરમ્યાન સાથે મળીને કાર્ય કરે છે (આકૃતિ ૯)
૬. ૪ ચક્રો પ્રાગટ્ય તબક્કામાં ક્રિયાન્વિત થાય છે, ૩ ચક્રો સંજ્ઞાન દરમ્યાન, ૪ ચક્રો પ્રેરણા દરમ્યાન અને ૬ ચક્રો સંચલન દરમ્યાન તથા બધા જ ૭ ચક્રો સમાપનના તબક્કા દરમ્યાન ક્રિયાન્વિત હોય છે. (આકૃતિ ૧૧)
૭. પરિપૂર્ણતાનો તબક્કો એ અવસ્થા છે જ્યાં બધી જ શક્તિઓ અને સંસોધનોને ઊર્જાન્વિત કરવાના હોય છે. બધા જ પૂરતા પ્રયાસો વડે જ સિદ્ધિ-સફળતા પ્રાપ્ત થાય છે. (આકૃતિ ૯)
૮. શીર્ષ-શિખર ચક્ર પ્રાગટ્ય તબક્કામાં એકલું પ્રજ્વળે છે, એકાગ્રતા અને કંઠ ચક્ર, હૃદય અને શક્તિ ચક્ર, શક્તિ અને નીકટતા ચક્ર તથા નીકટતા અને મૂળ ચક્ર જોડીમાં કાર્ય કરે છે. (આકૃતિ ૯)

૯ શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ પ્રેરિત છે, એકાગ્ર થવાનું અને વિચારવાનું એક સાથે કરે છે, ઊર્મિશીલ અને ગતિશીલ એક સાથે બને છે અને સ્થિર અને સમર્થ એક સાથે થાય છે.

૧૦ સ્થિર, સમર્થ અને ગતિશીલ થવું એટલે ઉદર સ્થાને આગ, ઊર્મિશીલ થવું એટલે હૃદય સ્થાને ઉષ્મા, વિચારવું તથા એકાગ્ર થવું તે સ્પષ્ટતા છે જેનો અર્થ છે ચહેરા પર સ્મિત અને પ્રેરિત હોવું એટલે મસ્તિષ્કમાં ઝબકારો.

પ્રેરણાના સંબંધમાં શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ એટલે ઉદરમાં આગ, હૃદયમાં ઉષ્મા, ચહેરા પર સ્મિત અને મસ્તિષ્કમાં ઝબકારો.
(આકૃતિ ૧૨)

૧૧. પ્રેરણાની પ્રક્રિયા સંદેશાનિપુણતા - સંચારદક્ષતા અને જ્ઞાનને ૧૨ વખત, સ્ફૂર્તિ અને ઉત્સાહને ૧૦ વખત, એકાગ્રતા અને ધ્યયે-લક્ષ્યતાને ૧૦ વખત, સ્થિર અને મજબૂતને ૧૦ વખત, પ્રીતિપાત્ર અને સમર્પિતને ૯ વખત, ઊર્જાવાન અને ગતિશીલને ૮ વખત તથા લવચીક અને સમાનશીલને ૮ વખત આ ક્રમમાં સામેલ કરે છે. (આકૃતિ ૧૨)

૧૨. આકૃતિ ૧૩ને જોતાં, કલ્પનાશક્તિને સ્ફુરણા, અંતરદષ્ટિ અને બુદ્ધિની જરૂર પડે છે, નિશ્ચયશક્તિને પ્રેરણા, અંતરદષ્ટિ, ઈરાદો, તીવ્રતા, નીકટતા અને વૃત્તિની જરૂર પડે છે. સંદેશાનિપુણતા-સંચારદક્ષતાની શક્તિને પ્રેરણા, અંતરદષ્ટિ, બુદ્ધિ, સ્ફુરણા, નીકટતા અને વૃત્તિની જરૂર પડે છે. પ્રેરણાની શક્તિને પ્રેરણા, અંતરદષ્ટિ, બુદ્ધિ, સ્ફુરણા, પ્રમાણિકતા, નીકટતા અને વૃત્તિની આવશ્યકતા રહે છે. ધ્યાનની શક્તિ માટે પ્રેરણા, અંતરદષ્ટિ અને બુદ્ધિ આવશ્યક છે.

કોઈ ઉદાત્ત કારણ માટે પ્રેરક અને પ્રરિત હોવાની આ એ પ્રક્રિયાઓ છે જેમાં માનવતા પોતાની અંદરની દિવ્યતાને અનુભવવાની ઊંચાઈઓ સુધી પહોંચી શકે છે અને વિશ્વને ઉત્તમોત્તમ યોગદાન આપવા માટેની ચેતના અને ઊર્જાની મહાન ઉત્કૃષ્ટતા પામી શકે છે અને માનવતાની સેવા કરી શકે છે.

આવાં યોગદાન સાથે શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ મુખ્ય વ્યક્તિત્વ બને છે. પ્રેરક અને પ્રેરિત વ્યક્તિત્વનાં યોગદાન અને તેની અસરો તથા પ્રભાવ ગીતાના ચરમ શ્લોકમાં દર્શાવવામાં આવ્યાં છે.

‘યત્ર યોગેશ્વરઃ કૃષ્ણો યત્ર પાર્થો ધનુર્ધર
તત્ર શ્રીવિજયો ભૂતિર્ધ્રુવ નીતિર્મતિર્મમ’

‘જ્યાં યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ, જ્યાં ધનુર્ધર અર્જુન
ત્યાં વસે જય, ઐશ્વર્ય, લક્ષ્મી ને સ્થિર નીતિયે’

પ્રગતિ, સમૃદ્ધિ, વિપુલતા અને શાંતિની સંસ્થાપના આવા માર્ગસર્જક અને માર્ગચાલકના શક્તિમાન વ્યક્તિત્વ દ્વારા સંભવ છે.

આ તે છે

આ (પ્રેરણા શક્તિ) તે (ઉત્કૃષ્ટ શક્તિ) છે.

જિંદગી માટેની દોડ-દિલ્હીનો 'ટાઈગર' પ્રેરણાનો જાદુ

દિલ્હીનો અવતારસિંહ ઓફિસના કામ અર્થે લંડન ગયો હતો. નવી સહસ્ત્રાબ્દિની શરૂઆત હતી જેનાં ઉલ્લાસ ઉત્સવ સર્વત્ર દૃષ્ટિ ગોચર થતાં હતાં. હાઈડ પાર્ક પાસેથી તે પસાર થઈ રહ્યો હતો ત્યારે 'રેસ ઓફ ધી મિલેનિયમ', 'સહસ્ત્રાબ્દિની દોડ' એવું ચમકિલા અક્ષરોવાળું એક મોટું બલૂન તેણે જોયું. બલૂનની દિશામાં તે ગયો ત્યાં એક ફેન્સિગથી કવર કરાયેલા વિશાળ મેદાનમાં લોકોનું મોટું ટોળું તેણે જોયું. તે નજીક ગયો અને લાઉડ સ્પીકરમાં કરાતી જાહેરાત સાંભળી. 'આવો ! આવો ! નવી સહસ્ત્રાબ્દિનો એક ભવ્ય શો. વિશ્વની કૂતરા દોડ. વિજેતાને મળશે ૩૦૦ હજાર પાઉન્ડ !! અવશ્ય પધારો !'

'કૂતરા દોડ ? ૩૦૦ હજાર પાઉન્ડ ! રૂપિયા કેટલા થાય ? લગભગ ૩ કરોડ રૂપિયા ! હે ભગવાન !' અવતારસિંહને રસ પડ્યો. પ્રવેશદ્વાર પાસે જઈ તેણે માહિતીપુસ્તિકા મેળવી. પ્રવેશ ફી હતી ૬૦૦ પાઉન્ડ. આયોજકોએ આ રેસની વ્યાપક જાહેરાતો કરી હતી. વૈશ્વિક ટીવી ક્વરેજ લાખો પાઉન્ડ અપાવી શકે તેટલો બહોળો રસ આ કૂતરા દોડમાં પ્રસર્યો હતો.

કૂતરા દોડ ? નવો વિચાર ! લગભગ બધા જ દેશો, યુ.કે., યુ.એસ.એ., ઓસ્ટ્રેલિયા, બેલ્જિયમ, જર્મની, ફ્રાન્સ, રશિયા, ચાઈના, મલેશિયા, સિંગાપોર, આર્જેન્ટીના, સ્પેન, બ્રાઝીલ, ઈટલી, ગ્રિસ, પાકિસ્તાન, ઈન્ડોનેશિયા, સાઉથ આફ્રિકા, આયરલેન્ડ અને બીજા અનેક દેશોમાંથી એન્ટ્રીઓ આવી હતી.

અવતારસિંહ જ્યાં કેટલાંક કૂતરાંઓને પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યાં હતાં તે પાંજરાઓની ગેલેરી જોવા ગયો. બધાં કૂતરાં સિંહ જેવાં, ખુલ્લાં જંગલી

જડબાં, લાંબી જીભ, તીણા તીક્ષ્ણ દાંત સાથે મજબૂત અને વિશાળકાય હતાં.’ ‘આમાં ભારત ક્યાં છે ?’ અવતારને વિચાર આવ્યો.

તેણે માહિતી ડેસ્ક પર જઈને ભારત તરફથી કોઈ એન્ટ્રી છે કે કેમ તે વિશે પૂછ્યું. ટેબલ પાછળ ખુરશી પર બેઠેલી સુંદર પરંતુ જાડી મહિલાએ કહ્યું, ‘ભારત ! નહીં’ અવતારે વિચાર કર્યો ‘નો, ઈન્ડિયા’ આ તો આપણા દેશનું અપમાન છે (ઈજજત કા સવાલ હૈ), ભારતની પ્રતિષ્ઠાની બાબત છે. તે એન્ટ્રી ડેસ્ક પર દોડી ગયો અને બોલ્યો. ‘આ દોડ માટે એક ભારતીય કૂતરાની એન્ટ્રી લઈ લ્યો.’ પર્સમાંથી ૬૦૦ પાઉન્ડ પોતાના મર્યાદિત એલાઉન્સની રકમમાંથી કાઢીને એન્ટ્રી ફીના આપ્યા.

ડેસ્ક પરના મેનેજરે પૂછ્યું ‘પણ કૂતરો ક્યાં છે ? રવિવારે દોડનો દિવસ છે, આજે બુધવાર, એન્ટ્રી માટેનો છેલ્લો દિવસ છે. ‘અવતારે કહ્યું’, કૂતરો આવી જશે. પહેલાં તમે એન્ટ્રેન્સ ફીની રકમ લઈ લ્યો. તારીખ ફી માટે છે. કૂતરા માટે નહીં’, મેનેજરે કહ્યું, ‘કૂતરાનું નામ શું છે ? કૂતરો ક્યારે આવશે અને તે કઈ ઓલાદ છે ?’

‘કૂતરો રવિવાર સવાર પહેલાં આવી જશે. નામ તેનું ટાઈગર છે. હા... હા... અને હા.... ટાઈગર જ રેસ જીતવાનો છે’ મેનેજરને રમૂજ પડી. ‘વારુ, અમે એન્ટ્રેસ ફી જમા લઈએ છીએ. તમારો કૂતરો ટાઈગર રવિવારે સવારે ૮.૩૦ પહેલાં મેડિકલ એક્ઝામિનેશન માટે હાજર થઈ જવો જ જોઈએ, રેસ સાંજે ૪-૦૦ કલાકે છે.’ અવતારે ‘થેંક્યુ’ કહ્યું અને રકમ ચૂકવી. પછી એણે વિચાર્યું ‘ટાઈગરનું કેમ કરશું?’ એ એરપોર્ટ પર દોડ્યો અને ઈન્ડિયાની ટિકીટ ખરીદી જે વહેલામાં વહેલી શુક્રવાર સવારની હતી. એનો અર્થ એ થયો કે તેણે રેસ માટે સમયસર આવવું હોય તો લંડન પાછા ફરવા માટે શનિવારે વહેલી સવારની ફ્લાઈટ પકડવી જોઈએ. તેણે શનિવાર રાત્રીની પોતાની અને ટાઈગરની ઈન્ડિયાની રિટર્ન ટિકીટ ખરીદી.

અવતારને થયું કે નોકરીના કામને બદલે તે પૈસા અને સમય રેસ માટે વાપરી રહ્યો છે. ઉપરી અધિકારીની રજા લેવી જ જોઈએ. તેના ડાયરેક્ટર સલીલ ભાટીયાને ફોન કર્યો. સલીલે દેશની ખાતર આ માટેની સંમતિ આપી. એમ પણ કહ્યું, કે જો ટાઈગર રેસ જીતશે તો ઈનામની અર્ધી રકમ કંપનીમાં આપવી અને બાકીની રકમ અવતાર રાખી શકે છે. સલીલને લાગ્યું હજારોના બદલામાં કરોડો ! નફાકારક રિસ્ક મેનેજમેન્ટ !

અવતારે દિલ્હીની શુક્રવાર સવારની એર ઈન્ડિયાની ફ્લાઈટ પકડી અને તે જ દિવસે રાત્રે ૧૧-૦૦ કલાકે દિલ્હી પહોંચ્યો સમયની કટોકટીને જોતાં તેણે રિટર્ન ફ્લાઈટમાં જ પરત જવું પડે તેમ હતું. તે બહાર દોડી આવ્યો અને કહેવાતો ટાઈગર કૂતરો કેવી રીતે શોધવો તેના વિચારે ચડ્યો. બહાર આવી ટેક્ષી સ્ટેન્ડ પાસે ગયો. ત્યાં તેણે ત્રણ કૂતરાને ઝઘડતા જોયા. બધા નબળા, દૂબળા અને માયકાંગલા હતા. કાળી ટપકી વાળો બદામી રંગનો કૂતરો કંઈક ઠીક લાગતો હતો. અવતાર બોલી ઊઠ્યો ‘આ ટાઈગર છે’. તેણે તેને પકડ્યો. લંડનથી લાવેલો પટ્ટો તેની ગરદન ફરતે વીંટાળ્યો. પાણીના નળ પાસે લઈ જઈ નવડાવી ટોવેલથી સાફ કર્યો અને કહ્યું, ‘શાબાશ !, ડીઅર ! તું ટાઈગર છો’ ટાઈગર બોલ્યો, ‘મને ભુખ લાગી છે’, ‘ઓહ, આ ટાઈગર તો બોલે છે. ચિંતા ન કર બેટા’. ટાઈગરને નજીકની ડ્રાઈવરોની કેન્ટિન પાસે લઈ જઈ મટન-કરી, ચિકન-કરી ખવડાવ્યાં. કૂતરાને મજા પડી ગઈ. એણે ધરાઈને ખાધું. અવતાર ટાઈગરને લઈને રિટર્ન ફ્લાઈટના પ્રવેશદ્વાર પર પહોંચ્યો. ‘મને ક્યાં લઈ જાઓ છો ?’, કૂતરાએ પૂછ્યું, ‘લંડન’ અવતારે ઉત્તર આપ્યો. ટાઈગર બોલ્યો ‘નહીં, અહીં મારી રૂપાળી રાણીનું શું થશે ?’ ‘તું ફિકર કર નહીં, આવતા બુધવારે આપણે પરત આવશું. તારા અને રાણી અને તારા ભવિષ્યમાં થનારા બચ્ચાં બધાં માટે પુષ્કળ ખાધા-ખોરાકીની વ્યવસ્થા હું કરી આપીશ’. અવતારે કહ્યું. ‘ઓ.કે.’ ટાઈગર બોલ્યો, ‘ચાલો જઈએ’.

તેઓ પ્લેનમાં બેઠા અને સાથે જ પ્રવાસ કર્યો. અવતાર રેસ વિશે વિચારતો હતો અને ટાઈગર રાણી વિશે. શનિવારે તેઓ લંડન પહોંચ્યા. અવતારે શનિવારે સાંજે ટાઈગરને રેસ-અધિકારીઓ સમક્ષ રજૂ કર્યો. એ લોકો તો ડઘાઈ જ ગયા. આવો હાડકાં-ચામડાં એક થઈ ગયા હોય તેવો, મરવાના વાંકે જીવતો કૂતરો રેસમાં કેવી રીતે દોડી શકશે ? રેસ જીતવાનો તો સવાલ જ નથી. તેમણે અવતારને ટાઈગરની એન્ટ્રી પાછી ખેંચી લેવાની સલાહ આપી અને તેના ૬૦૦ પાઉન્ડ પણ તેને પાછા મળી જશે તેવું સમજાવ્યું. અવતારે કહ્યું 'નહીં ! કદાપિ નહીં !' કૂતરાની મેડિકલ એક્ઝામિનેશન કરવામાં આવી. ટાઈગર ન્યૂનતમ જરૂરિયાતથી સહેજ ઉપર જણાયો. રેસમાં ભાગ લેવાની અનુમતિ મળી ને તેને પ્રદર્શન પાંજરામાં મૂકવામાં આવ્યો.

વાત પવન વેગે ફેલાઈ. લોકો ટાઈગરને અને બીજા કૂતરાંઓને જોવા આવવા લાગ્યા. નબળા કૂતરાનો જંગલી કૂતરાંઓ સામેનો વિરોધાભાસ જોવામાં લોકોને ખૂબ રસ પડ્યો. બીજાં કૂતરાંઓ પણ પિંજરાના સળીયામાંથી ટાઈગરને જોઈ, હાંસી ઉડાડતા હોય તેમ હસ્યા અને તેની અવગણના કરી. ટાઈગર આવા રાક્ષસી કૂતરાંને જોઈને ગભરાઈ ગયો. થરથરી ગયો. ભીનું કરી નાખ્યું. રેસના નિર્ણાયકોએ, પ્લાન મુજબ દરેક કૂતરાંને નામ પ્રમાણે ક્રમે જે તે જગ્યાએ ગોઠવ્યા. ટાઈગરનું નામ આવ્યું. આવા એન્ટ્રી-નો એન્ટ્રી જેવા ટાઈગરનું શું કરવું ? આનું કાંઈ વિચારવા જેવું નથી. વાઈસ ચેરમેન દિલમને કહ્યું, 'નહીં ! તેને રેસમાં મૂકો અને ૧૦૦ ફૂટનું વિકલાંક કૃપા-ડિસ્કાઉન્ટ આપો. ટાઈગર લોકોનું ધ્યાન આકર્ષે છે. કંપનીઓ તરફથી ઘણી જાહેરાતો આવા વિરોધાભાસ અને રમૂજને કારણે આવે છે.' બધા સંમત થયા ટાઈગરને વિકલાંક કૃપા તરીકે ૧૦૦ ફૂટ ફાયદાના મળ્યા. ટાઈગરને ચિંતા થઈ અને અવતારસિંહની દયા આવી. તેને ભારત અને રાણી યાદ આવ્યાં 'મારો દેશ અને મારી

પ્રિયતમા મારી શરમજનક કામગીરી જોઈને મારા માટે શું વિચારશે ?'

સાંજના ૪-૦૦ થયા છે. બધાં કૂતરાં લાઈનમાં પોતપોતાના સ્થાને પ્રોફેશનલ દોડવીરોની માફક એકદમ તૈયાર છે. ટાઈગર એ બધાંથી ૧૦૦ ફૂટ આગળ એક વર્તુળમાં નિરસ અને સુસ્ત ઊભો છે. દિલમન કે જેને ટાઈગર માટે અનાયાસ આત્મિયતાની લાગણી હતી તેણે ટાઈગર પાસે જઈ થપથપાવ્યો અને બોલ્યા, 'બેટા, હર કુત્તે કે દિન હોતે હૈં, આજે તારો સમય છે. અસંભવ સંભવ થઈ શકે છે. હું ભારતમાં હતો ત્યારે આવું મેં અનેક વાર જોયું છે !'

ટાઈગરને થયું 'બ્રમ છે !' અવતારે બૂમ પાડી, 'ટાઈગર ! તૈયાર ! ઓલ ધી બેસ્ટ !'

કેપ્ટન બ્લેકે પિસ્તોલને લાઉડ સ્પ્રિંગર પાસે લીધી અને બોલ્યો 'વન, ટૂ, થ્રી !' અને ઉપર તરફ હવામાં ફોડી. ચેમ્પિયન દોડવીરો આગળ કૂદ્યાં અને ખુલ્લાં જડબાં અને લાંબી જીભો સાથે શિકારી જંગલી વરુના ટોળાંની જેમ ધસમસતા દોડવા લાગ્યા. ટાઈગર જાણે પગ ચીટકી ગયા હોય તેમ સ્થિર ઊભો જ હતો. ટાઈગલ બોલ્યો, 'રાણી' અવતારે બરાડો પાડ્યો, 'મુરખ, ભાડમાં જા'.

અવતાર ભગવાનનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો. સર દિલમાને લાગણીસભર સચોટ નજરે જોયું. સિંહ જેવાં કૂતરાંઓ દોડ્યાં ને ૫૦ ફૂટ તો પળવારમાં કાપી નાખ્યાં. રશિયન, જર્મન, ઈઝરાયલી અને કેનેડિયન આગળ હતાં. જર્મન તો વળી પી.ટી. ઉષાની માફક પોતાની ડોક આગળ ખેંચીને ભયંકર મોટા કૂદકા સાથે ધસમસતો હતો. તેની દિશા ટાઈગર તરફ હતી. કંઈક થયું (૧ પ્રાગટ્ય) ટાઈગર દોડ્યો અને તીરની જેમ ધસ્યો. (૩.પ્રેરણા) તેણે અચનાક ભયાનક ઝડપ પકડી અને દોડતી રેખા બની ગયો. તેની સરખામણીમાં પાછળ દોડનારાં કૂતરાં દોડતા બિંદુ સમાન

જણાવા લાગ્યા. અવતાર તો ગુરૂનાનકને યાદ કરતો પથ્થરની જેમ ઊભો હતો. સર દિલમન બોલ્યા ‘શાબાશ ટાઈગર ! બક અપ !’ ટાઈગરે ઝડપ વધારી, લીડ પકડી લીધી (સંચરણ) દર્શકોનાં ટોળાં હવે તેના સામે જોવાં લાગ્યાં અને બૂમો પાડવાં લાગ્યાં, ‘ટાઈગર ! ટાઈગર !’ ટાઈગર ફિનિશ લાઈન પર સૌથી પહેલો પહોંચ્યો. લાઈન ઓળંગી ગયો અને જમીન પર પટકાઈ પડ્યો. ફિનિશ લાઈન જાણે ડેડલાઈન બની ગઈ !

બધાંએ ઊભા થઈને ટાઈગરને તાળીઓના ગડગડાટથી વધાવ્યો (પરિપૂર્ણતા). રાક્ષસો તો ટાઈગરને ફાડી નાંખવાના શૂરાતનમાં હતા. સર દિલમન તેની પિસ્તોલ કાઢીને ટાઈગર અને બીજા કૂતરાંઓની વચ્ચે ઊભા રહી ગયા. અવતાર આવ્યો અને ટાઈગરને ભેટી પડ્યો.

ટાઈગરને સહસ્ત્રાબ્દિની રેસનો વિશ્વ ચેમ્પિઅન ઘોષિત કરવામાં આવ્યો. અવતારને ૩૦૦ હજાર પાઉન્ડનો ચેક અને ગોલ્ડ કપ આપવામાં આવ્યાં. સલીલે મુંબઈમાં પરિવાર અને કંપની અધિકારીઓ સાથે આની ઉજવણી કરી. તેણે આ સારા સમાચાર આપવા માટે ચેરમેનને ફોન કર્યો, ‘સર, આપણી બેલેન્સ-શીટ સુધરી છે.’

અવતાર તેના રૂમમાં ટાઈગરને ખોળામાં લઈને થોડી વાર બેઠો. બેઉએ સારી પેઠે ભોજન લીધું. અવતારે ટાઈગરને કેટલીય વાર બાથમાં લીધો અને ચૂંબન કર્યાં. તે પહેલાં તેણે સર દિલમનને ફોન કરીને કહ્યું. ‘સર, ખૂબ ખૂબ આભાર ! ભારત વતી ધન્યવાદ’.

દિલમને કહ્યું, ‘ઓહ ! આભાર માનવાની જરૂર નથી. હું ભારતને યાહું છું. મને એક બાબત સમજાઈ છે તે એ છે કે બધા જ સબળ અને મજબૂતને જ ટેકો આપે છે અને મદદ કરે છે. આ મોટી વાત નથી. નબળાઓને પ્રોત્સાહિત કરો. નાનાને મદદ કરો. સામાન્ય વ્યક્તિને ઉત્સાહિત કરો. સામાન્ય વ્યક્તિ અસામાન્ય બાબતો કરી શકે છે. ટાઈગરે આ સાબિત

કરી બતાવ્યું છે ! ઓલ ધી બેસ્ટ'

ટાઈગર ઊંઘમાં હોય તેમ ઢીલો પડી ગયો હતો. થોડી થોડી વારે ઝટકા સાથે ધ્રૂજતો હતો. અવતારે ટાઈગરને ફરીથી બાથમાં લીધો, તેને હલબલાવ્યો અને જગાડ્યો. ટાઈગરે આંખો અર્ધી ખોલી અને પૂછ્યું. 'શું છે ?' અવતારે કહ્યું 'દોસ્ત ! ટાઈગર ! તું મને એ કહે કે તું રેસ કેવી રીતે જીત્યો ?' ટાઈગર ચીડાયો. ઊભો થયો અને પાછલા પગ પર બેઠો. 'કઈ રેસ ? કોણ જીત્યું ? હું તો મારી જિંદગી બચાવવા દોડ્યો હતો, મને લાગ્યું કે પેલા રાક્ષસો મારી પાછળ પડ્યા છે. એ બધા કપ માટે દોડી રહ્યાં હતાં. હું મારી જિંદગી માટે દોડતો હતો' (૨ સંજ્ઞાન). ટાઈગરે બોલવાનું ચાલુ રાખ્યું, 'મને લાગતું હતું કે હું તેમની ઝડપ અને તાકાતને ક્યારેય આંબી શકું નહીં. પણ હવે મને સમજાયું છે કે અમર્યાદ શક્તિ અને ઝડપ મારામાં છે. જીવન ટકાવવાની ઘડી આવે છે ત્યારે અશક્ય શક્ય બની શકે છે.'

આ જિંદગી માટેની દોડની પ્રાગટ્ય-સંજ્ઞાન-પ્રેરણા-પરિપૂર્ણતાની પ્રેરણાપ્રક્રિયા છે.

તમે જ્યારે બધી બાજુએથી ઘેરાયેલી સ્થિતિમાં,
અસ્તિત્વ ટકાવી રાખવા માટે લડો છો ત્યારે છોડી દો નહીં.
તમારું શ્રેષ્ઠ બહાર લાવો. છેવટ સુધી સંઘર્ષ કરો.

સંદર્ભ અને વધુ વાચન માટે

૧. વાલ્મિકી રામયણ, મહર્ષિ વાલ્મિકી
૨. ગીતા મકરંદ, સ્વામી વિદ્યા પ્રકાશનંદજી
૩. સ્ટ્રેટેજીક મેનેજમેન્ટ - ચાણક્ય સૂત્રો અને કૌટિલ્ય અર્થશાસ્ત્ર, નારાયણ, અમદાવાદ મેનેજમેન્ટ એસોસિએશન અમદાવાદ-૨૦૦૨
- ૪ ધી સેકન્ડ વર્લ્ડ વોર, સર વિન્સ્ટન ચર્ચિલ, ૬ ભાગ બાર્ટમ બુક્સ, ન્યૂયોર્ક, ૧૯૬૨
૫. મેનેજમેન્ટ, એ સિસ્ટમ એન્ડ કંટિજન્સી એનાલિસીસ ઓફ મેનેજરિઅલ ફંક્શન્સ, છઠ્ઠી આવૃત્તિ, હેરોલ્ડ કૂન્ટ્રી એન્ડ સિરીલ ઓડોવ્નેલ, મેકગો હિલ, કોગાકુશા બિ. ટોકિયો, ૧૯૭૬
૬. મેનેજમેન્ટ, હર્બર્ટ જી., હિક્કસ એન્ડ રે ગુલેટ, ચોથી આવૃત્તિ, મેકગ્રો હિલ ઈન્કો., સિંગાપોર, ૧૯૮૧
૭. સોંગ સુપ્રિમ, નારાયણ, અમાદવાદ મેનેજમેન્ટ એસોસિએશન, અમદાવાદ, ૨૦૦૪
૮. મા શક્તિ, નારાયણ, અમદાવાદ મેનેજમેન્ટ એસોસિએશન, અમદાવાદ
૯. મહાભારત, મહર્ષિ વેદવ્યાસ, એમ.એન.દત્ત, પરિમલ પબ્લિકેશન, દિલ્હી ૨૦૦૧

બ્રહ્મ સ્વીકાર

૧. અમારા માતાપિતા શ્રી ગદ્દ રામન્ના અને શ્રીમતી ગદ્દ સીતામ્મા, મૂલ્યનિષ્ઠ ઊર્જાસભર યોગદાતા જીવન માટે.
૨. ગુરુજી શ્રી વિદ્યા પ્રકાશ આંનદ ગિરિ સ્વામીજી ગીતા મકરંદમ્ મારફત પ્રેરણા આપવા માટે.
૩. સર્વે શિક્ષકો અને આચાર્યો કે જેઓ સતત ઉચ્ચતર શિક્ષણ-જ્ઞાન મેળવવા માટે પ્રોત્સાહિત કરતા રહ્યા તે માટે.
૪. બધા જ ઉપરીઓ જેમણે ઉદાહરણીય યોગદાન આપવા પ્રેરણા આપી તે માટે.
૫. સદા ઉત્સાહિત અને દિવ્યાનંદમાં રહેનાર તેવા જીવનસાથી અને જીવન સહયોગી શ્રીમતિ જી. સુજનાદેવી અને સંતાનો પ્રદીપ, શૈલજા, સુપ્રિયા અને તેમના બાળકો, જીવનમાં ઉત્સાહ અને પ્રેરણા ધારણ કરવા માટે.
૬. અમદાવાદ મેનેજમેન્ટ એસોશિએશન અને શ્રી મુકેશભાઈ પટેલ તથા શ્રી કે.કે. નાયર, વરસોવરસ પ્રેરક અને બહુમૂલ્ય મેનેજમેન્ટ સમ્પ્રદાનના કાર્યક્રમો રચવા અને પાર પાડવા માટે.
૭. શ્રીમતી એન. વી. પન્ના જગત, હસ્તપ્રતને સુધારવા અને જરૂરી સધારા-વધારા કરી આપવા માટે.
૮. શ્રી એલ. રાજગોપાલન, ખુબ વ્યસ્ત હોવા છતાં હસ્તપ્રત તપાસી જવા અને ઉપયોગી સૂચનો કરવા માટે.
૯. શ્રી બિપિન ઝા, ચિત્રો, આકૃતિઓ, લાખેલો અને કોઠાઓ સર્જનાત્મક રીતે તૈયાર કરી આપવા માટે.
૧૦. ગીતાધ્વનિ, કિ.ધ. મશરૂવાલા, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ.
૧૧. શ્રી બાબુભાઈ વાજા, તુલસી કોમ્યુનિકેશન્સ, ભાવનગર મેન્યુસ્ક્રીપ ટાઈપ કરી સુધારા કરી આપવા માટે.
૧૨. શ્રી મનોજભાઈ રાણા, અમદાવાદ, કમ્પ્યુટર સુંદર ડી.ટી.પી. તૈયાર કરવા માટે
૧૩. મેસર્સ એન. કે. પ્રિન્ટર્સ, આવા સુંદર છાપકામ માટે.

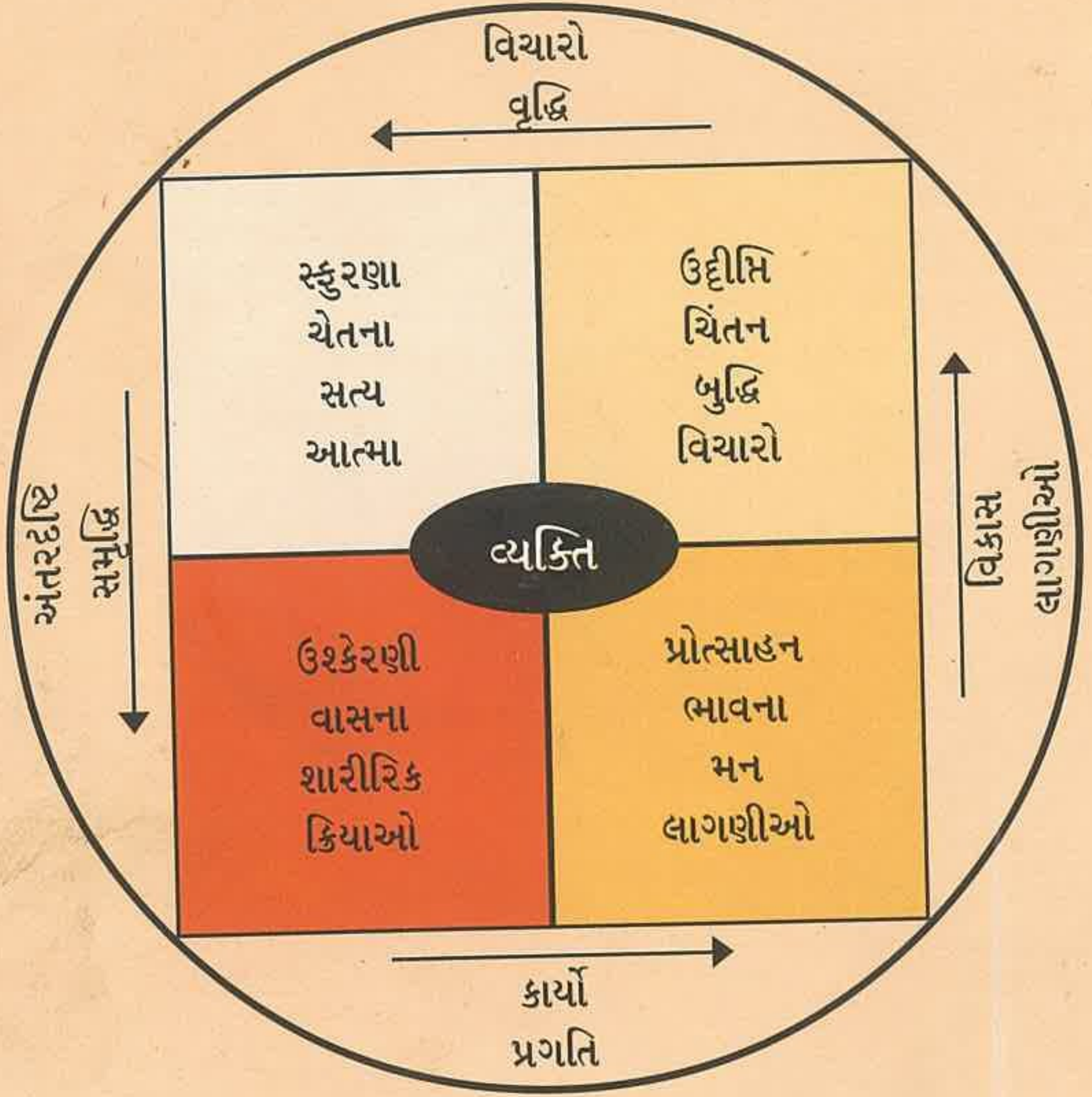
પ્રેરણા - કુડલિની નૃત્ય

સ્થિર	લવચીક	ગિર્જવાન	લાગણી સભર	વિચારસભર	એકાગ્ર	પ્રરિત
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
વૃત્તિ મૂળ અનુભવ	નીકટતા લવચીકતા	તીવ્રતા શક્તિ	સ્કુરણા લ્હય	બુદ્ધિ કંઠ	અંતરદષ્ટિ લલાટ	પ્રેરણા શીર્ષ-શિખર કારણ, પ્રાગટ્ય, સત્વ, પ્રેરણા તાણાખો
			સમર્પણ	પરિસ્થિતિ		
				બુદ્ધિ, વિચારવું, પડકાર દર્શન, જરૂરિયાતો, સંજ્ઞાન, રણનીતિ, નિર્ણય	દર્શન જરૂરિયાતો સંજ્ઞાન રણનીતિ	પડકાર
	તક	ચાલકબળ પ્રયાસ	પ્રેરણા, મન કાર્યધ્યેય સતાણ લાગણી		હેતુ તક	
શરીર નિશ્ચયાત્મકતા	શરીર યોજના સંસાધનો	સંચરણ લક્ષ્ય સતાણ નિશ્ચયાત્મકતા	લક્ષ્ય	યોજના	સંસાધનો લક્ષ્ય	
વ્યક્તિ, ચમક પરિપૂર્ણતા મૂલ્યાંકન ગંતવ્ય યોગદાન	વ્યક્તિ, ચમક પરિપૂર્ણતા મૂલ્યાંકન મૂલ્યાંકન ગંતવ્ય	પરિપૂર્ણતા	પરિપૂર્ણતા	પરિપૂર્ણતા	પરિપૂર્ણતા મૂલ્યાંકન	વ્યક્તિ, ચમક પરિપૂર્ણતા પરિપૂર્ણ સફળતા
૮	૮	૮	૮	૧૧	૧૦	૧૧

ભાસ્કર જિનજીવણ

પ્રાગટ્યની સંખ્યા

પ્રેરણા
ઉશ્કેરણીથી સ્ફુરણા

Price: Rs.60/-

